

విశాఖాపూర్వ ప్రకటన - 1930

శ్రీరస్తు.

21

తెనాలి రామకృష్ణకవిచరిత్రము.

ఇది

ఆంధ్ర జాతీయ గ్రంథమండలి వారిచే

మలకపల్లి పెద శేషగిరిరాయ కవిగారిచే

ప్రత్యేకముగా వ్రాయబడి

ఆంధ్ర జాతీయ గ్రంథమండలి వారిచే

ప్రకటింపబడినది.

మూడవ కూర్పు 3000.

ఈ కి నా డ

ది ఆల్బర్ట్ పవర్ ప్రింటింగు వర్క్స్ యందు

ముద్రింపబడినది.

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము,

1926. తేల ప్రాల్మ

సర్వస్వామ్య సంకలితము.

[వెల రు. 1—0—0.]

ఈగ్రంథముయొక్క కాపీరయిటు హక్కు, తర్జుమాహక్కులు,
మొదలగు సమస్తహక్కులు, నూకు చెందియున్నవి. గాన, యెవరు
గాని దీనిని కీర్పింతు చేయరాదు. తర్జుమాచేయరాదు.

V. P. Vasudevacharya

Proprietor,

**Andhra Jateeya Grandha Mandali,
COCANADA.**

శ్రీమద్రామకవీచరిత్రము

ఓం.

65

శ్రీమత్సరదేవతాయైనమః

తెనాలి రామకృష్ణ కవి చరిత్రము.

ఐది రమ్యంబగు పాండురంగవిజయ శ్రీ భవ్య కావ్యక్రియో
దారప్రస్ఫుట నూత్నభావరచనా తంత్రస్థావరత్తుంగ వి
ద్యా రమ్యప్రతిమాన హాస్యరస తత్త్వప్రాభవో పేతుడు
భీమరాజు కవి రామకృష్ణ కథ యుద్ధిపించు నెల్లప్పుడు.

పే. నవ రసాలంకార నవ్య సుధామయో

కుల గద్యపద్యముల్ గూర్చి గూర్చి,

విద్యానగర రాజ్య విభవానుమోది శ్రీ

కృష్ణరాయల నభిగెరలి కెరలి,

హాస్య ప్రబంధ విహంగ యోగ్యంబులఁ

గవితా మృదూక్తుల గణనకెక్కి,

సక్రమాలంకార సాహితీఫణి నీ

యనఁ గావ్యరత్నముల్ భావిని నిల్పి,

తే. గీ కవికులశ్రేష్ఠుడంచు విఖ్యాతిఁగాంచి,

స్వర్గలోకంబుఁ జేరిన సత్కవీంద్రుఁ

డనఘుడు తెనాలి రామకృష్ణాభిధాన
చరిత్ర మానంద దాయియై వరలుఁగాత.

తెనాలి రామకృష్ణకవి శాలివాహనశకము ౧౮౨౭
వరకు బూర్వమే యుండి యున్నట్లు తెల్లమగుచున్నది. విద్యుత్
రాజ్యముంబరిపాలించి యాంధ్రభోజుడనిప్రఖ్యాతివహించిన శ్రీకృష్ణ
దేవరాయల యాస్థానమునం దష్టదిగ్గజములని పేరు ప్రతిష్ఠలంగాంచిన
కవులలో నీతఁడొకఁడని చెప్పవచ్చును. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు శాలివా
హన శకము ౧౮౨౭ వ సంవత్సరమునకు సరియైన తారణ నామ సంవ
త్సర జ్యేష్ఠ శు ౬ భానువాసరమున స్వర్ణస్థైర్యట్టి క్రింది యల్లసాని
పెద్దన్న చాటు పద్యమువలనఁ దేటపడుగలదు.

ఉ. ఆరయ శాలివాహన శకాబ్దము లదియుగబ్ధి సోమున్
దారణ వత్సరబంస నిదాఘమునందున జ్యేష్ఠశుద్ధ ప
క్షీరవివాసరంబున నృసింహుని కృష్ణుడుజేరె స్వర్ణమున్
చ్ఛారకనున్న కృష్ణుడవతార సమాప్తమునొందు కైవడిన్.

కృష్ణదేవరాయల కాలమునాటి కీతమ చిన్నవయస్సులోనివాడనియు
రామరాయల కాలముననే యీతని కవిత సంపూర్ణముగా పిజ్జంబించె
ననియు, గొండటి యభిప్రాయమై యున్నది. తనతీసంవరణోపఖ్యా
వమాను రచియించిన నాదిండ్ల యప్పమాత్యుని కుమారుని మనుమ
వాలగు లక్ష్మమాంబ యీతని తల్లియైనట్లును, తెనాలిరామయ్య యీ
తని తండ్రియైనట్లును గ్రంథములవలనం దేటపడుచున్నది.

తే. గీ. అశ్రమ వరియించె నాదిండ్ల యప్పమూర్త్య
సుకవి తనయుని దాహితీ సుందరాంగి,
లక్ష్మమా సాధ్వీ శైశ్వర్య లక్ష్మితోడ
రమ్యగుణధారి తెన్నాలి రామశౌరి.

తెనాలి రామకృష్ణకవి చరిత్రము.

ఈతని జన్మస్థానము తెనాలి యైనట్లేతని యింటిపేరే తెలుపుచున్నది. గృహనామమును గామ నామమును నొక్కటిగా నుండువారలిప్ప సనక ప్రదేశములయందుఁ గానవచ్చుచున్నారు. అదియునుం గాక రామకృష్ణకవి తన పాంశురంగ సహాత్మ్యము నందిల్లు చెప్పకొని యున్నాఁడు.

సీ. బగతి సాబగుల నెన్నఁగః గావ్యభారల

ఘనుడ వాశువునందుఁ గరముమేటి

వఱు భూమిపాల కాస్తాన కమలా క

రోదయ తరుణ సూర్యోదయఁడవు

శైవ వైష్ణవ పురాణావళి నానార్థ

రచనా పటిష్ఠైక రమ్యమతివి

తాకిక వైదిక లక్షణ చాతుర్య

ధైర్య ప్రభాకరాథ కార్యచణుడ

శ్రీ. గీ. వరయ భూమికుచాంగ్రహారాభమైన

శ్రీ తెనాల్య గ్రహార నిర్ణేత వగ్ర

శాశికా లోకిలమ వీవు సరసకవివి

రమ్యగుణకృష్ణ ! రామయ రామకృష్ణ.

ఈతఁడాటువేల నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంభసూక్రిఁడు, శాన్తి డిన్యసగోత్రుఁడు.

ఏది యెఱుఁగెను తెనాలి రామకృష్ణకవి కీర్తిస్తుతకము (1504)

పదునేచువందల యైదవ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమేయండియన్నాఁడు

నుట నిర్వివాదాంశమైయున్నది. కృష్ణదేవరాయల యనంతరమునఁ,

ఓరుమలరాయలు, రామరాయలు, గణ్ణాటరాజ్యముంబాలించుచున్న

ప్పుడు కూడ మన రామకృష్ణకవియుండి యుండెననియు, రామరా

భూషణుడనెడి భట్టుకవి యీతనికి సమకాలికుడనియుఁ జరిత్రము వలనం దేలుచున్నది. అష్టదిగ్గజములని ప్రఖ్యాతిఁగొంచిన, యల్లసాని పెద్దన్న, నంది తిమ్మన్న, అయ్యల రాజు, రామభద్రుడు, భూర్జటి కాకమాని రామరాజ భూషణుడు, తెనాలి రామ కృష్ణుడు, పరదేశి మల్లన్న (ప్రౌఢకవి మల్లన్న), పింగళ నూరన్న, యనువార లెనమండ్రుగురు కవులును, శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానమునందుండి రనియు, నాతని యనంతరమునందు గూడ జీవించియుండి, తిరుమల రాయల యాస్థానమునందునుం గూడఁ దమతమ జీవిత శేషములఁ గడపిరనియుఁ జరిత్రమువలనం దేటపడుచున్నయది. వారిలో నల్ల సాని పెద్దన్న, శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతరమున, విచారపూర్వకముగాఁ జెప్పిన యీక్రింది పద్యముం జదువనగు.

సీ. ఎదురైనచోఁ దనమదకరీంద్రము దిగ్గి

కేలూతయొసఁగి యెక్కించుకొనిమె

మనుచరిత్రఁబొందుకొనువేళఁ బురమేగఁ

బల్లకిఁ దనకేలఁ బట్టియె

బిరుదైన కవిగండ పెండేరమున కీవ

తగుదని తానెపాదమునఁ దొడిగఁ

గోకట గ్రామాద్య నేకాగ్రహారము

లడిగిన నీమలయందు నిచ్చె

నాంధ్రకవితా పితామహా! యల్లసాని

పెద్దన కవీంద్రయని నన్నుఁ బిలుచునట్టి

కృష్ణరాయలతో దివికేగలేక

బ్రదికియుండితి జీవచ్ఛవం నగుచు.

సాళువ నరసింహ రాయల యాస్థానమునందుఁగూడ నీ కవులెనమ

మృగురున, నుండి యన్నారనియు, నప్పటినుండియు వీరు తమ తమ కవితా కౌశల్యమును జూపుచు, వీరనరసింహ రాయలును, కృష్ణదేవ రాయలును, తిరుమలరాయలును, రామరాయలును, విరసగా నొకరి తరువాత నొకరు కర్ణాట రాజ్యమును బరిపాలించు కాలములయందు, వీరనాశుతముగా నాస్థానకవులుగా నుండి యుండిరనియుం గూడ గొందఱు మహాశయుల యభిప్రాయమై యున్నది.

క. ఆనరస మహీమహిళా

జానికీఁ గులసతులు బుణ్యచరితలు తిప్పిం

బా నాగాంబికలితువురు

దానవ దమనునకు రమయుఁ ధరణియు బోలెన్.

అను పద్యమువలన సాళువ నరసింహరాయలకుఁ దిప్పింబా నాగాంబికలను నిరువురు భార్యలు గలదనియు, నందుఁ దిప్పింబిక యందు వీరనరసింహరాయలును, నాగాంబికయందు శ్రీకృష్ణ దేవరాయలును, జన్మించిరనియు, వీరనరసింహరాయలు కొంతకాలమునకు రాజ్యమునకు వచ్చెననియు, కృష్ణరాయల యనంతరమునందాతని యల్లుడగు తిరుమలరాయలును, బిమ్మట రామరాయలును ననుపేరు గల శ్రీకృష్ణదేవరాయల రెండవయల్లుడను, రాజ్యమేలినట్లును జెప్పటకుఁగూడ నాధారములు కలవు.

“వీర శ్రీనరసింహదేవు షిదక్షా విశ్వక్షమా మండలి

ధారంధర్యముదాత్మై గృష్ణుడు”

(నానుచరిత్రము.)

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతరమునందాతని యల్లుడగు తిరుమల రాయలు కర్ణాటరాజ్యముం బాలించుచుండఁగా, రామరాజ భూషణుడను పేరుగల భట్టుకవి యాతనికే తన ననుచరిత్రము సంకీర్తముఁ జేసెను. ననుచరిత్రమునందలి మొదటిదగు నీ కీర్తి పద్యమువలన నీసంగతి యదాగమని తేట పడఁగలదు.

“శ్రీ భూపుత్రీ వివాహవేళ నిజమం జీరాగ్రిరత్న స్వలీ
 లాభివ్యక్తి వరాంఘ్రిరేణు భవకన్యా లీలయంచు మదిన్
 దా భావింప శుభక్రమా కలనచే దద్రీత్నముంగప్పు నీ
 తాభామా పతి ప్రోవుతన్ దిరుమలేంద్ర శ్రీ మహారాయన్

తిరుమల రాయని యాస్థానమునందుంగూడ మన రామకృష్ణకవి
 యుండియున్నను, శ్రీకృష్ణరాయల కాలమునందే, యీతని కవితా
 మతల్లి యెక్కువగా విజృంభణముఁ గాంచినది.

భట్టమూర్తి శ్రీ కృష్ణరాయల యాస్థానమునందు రామ
 కృష్ణకవియొచ్చి, “కుంజరయూధంబు దోమకుత్తుకజొచ్చెన్.” అను
 సమస్యనిచ్చి పూరించు మనఁగా; నానంటివాని నీతఁడా! పూరించు
 మని సమస్య నొసంగునది యని రామకృష్ణుడు కోపించి

క. గంజాయిఁద్రావి తురకల

సంజాతుల గూడికల్లు చవిఁగొన్నవా !

లంజల కొడకా యెక్కడ

కుంజర యూధంబు దోమకుత్తుకజొచ్చెన్.

అనిపూరించెను. అది విని శ్రీకృష్ణదేవరాయలు “యీ సమస్య మే
 మొసంగినదిగా భావించి భారతార్థమువచ్చుచట్లుగాఁ బూరించు” మని
 సెలవీయఁగా విని రామకృష్ణుడు.

క. రంజనచెడి పాండవు లరి

భంజనులై విరటుకొల్వుపాలైరకటా !

సంజయ ! విధి నేమందును ?

కుంజరయూధంబు దోమకుత్తుకజొచ్చెన్.

అనిపూరించెను. పై యంశములంబట్టి రామకృష్ణుని జన్మస్థానము
 తెనాలిగ్రామమనియు, నింటిపేరు తెనాలినారనియు, తండ్రి రామయ్య
 యనియు, దల్లి లక్ష్మమాంబ యనియు, శ్రీకృష్ణ దేవరాయల
 యాస్థానమునం దప్పదిగ్గజములని పేరు ప్రతిష్ఠలంగాంచిన కవులెనమ
 డ్రుగురులో నీతఁడొకఁడనియు నిర్ధారణ మగుచున్నది.

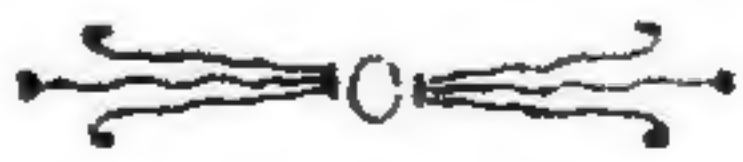

—• బాల్యావస్థ —

తెనాలి రామకృష్ణుడు చిన్నతనమునందు తలిదండ్రులు చెప్పినట్లు పడచుకొనక యాగమ్మ కాకివలె దిరుగుచుండెను. చదువు కొనుమని తండ్రి యెంతచెప్పినను విచుపించు కొనఁడయ్యెను. తెల్లవాఁసని మొదలు రాశ్రిజామగు పర్యంతము నూరిలో దిరుగుచు, నేవేళనోవచ్చి యన్నము భుజించి పోవుచుండువాఁడు. ఇట్లుండ నొకసన్యాసి తెనాలి దేవాలయమునకు వచ్చెను. ఆ ప్రాంతమునందే రామకృష్ణుడు నాటిదినమున తనతోడి బాలురతో నాడుకొనుచుండెను. సన్యాసి తన సమీపమునం దాడుచున్న పిల్లవాండ్రఁజూచి, యాటలయందు మిక్కిలి గడిదేఱిన రామకృష్ణునిం దిలకించి, వీనికి మంత్రోపదేశముం జేసినచో బుద్ధి యభివృద్ధియై వృద్ధిలోనికి రాగలఁడని యెంచి యాతనింజూచి, యోకీ! నీకొక మంత్రోపదేశముం జేసెద; వచ్చెదవా? యని పిలువఁగా రామకృష్ణుఁడాతని యొద్దకేగెను. ఆ సన్యాసియు రామకృష్ణునియందుం గుఱింది, యాతనికి రామతారకమంత్రముపదేశించెను. అప్పటినుండియు నాతని కనర్గళప్రవాహముగు కవితా ధోరణిగల్గెను.

ఈతని కవితా ప్రసక్తింగూర్చి ఘటికొందఱు మఱియొకలాగునఁ జెప్పుచున్నారు:— తెనాలి రామకృష్ణుడు తనబాల్యావస్థనంతయును స్వేచ్ఛా విలాసముగా నాటల యందే గడపె ననియు, యావనప్రాప్తి యగునప్పటి కీతనికిఁ దలితండ్రులు గతించిరనియు, పిమ్మట నీతనికి విద్యయేమియు రామింజేసి, బ్రదుకు తోరగానఁక విచారముతో నతఁడొకనాఁ డూరిజయటనున్న కాళికాలయమునకుం బోయెననియు, నచ్చటికొక సన్యాసివచ్చి యీతనికిఁ గాళిమంత్రముపదేశించి యెచ్చటకేనియుం బోయెననియు, పిమ్మట నీతఁడు

తదేకనిష్ఠగాఁ గాఢీమంత్ర) పునశ్చరణముం జేయుచుండె ననియు,
 స్థలక కొంతకాలముగ నప్పటికిఁ గాఢికాదేవి కనుగ్రహము గలిగి
 యీతనికిం బ్రత్యక్షమై, యొక గిన్నెయందుఁ బాలును, నొక గిన్నె
 యందు బెరుగును, బోసి తెచ్చి యీతని మెదుటం బెట్టి యోరీ!
 రామకృష్ణ! యిందొకగిన్నెలోనిదివిద్య: రెండవదానిలోనిది ధనము
 ఈ రెండింటియందేది కిక్కుఁ గావలెనో దానిం ద్రాఁగుమనిచెప్పి యీ
 గిన్నెలంజూపి యీతని ముందుంచెననియు, రామకృష్ణుడా రెండు
 పాత్రములంజూచి, తల్లీ! విద్యా ధనములు రెండును నాకుం గావలసి
 ననియే! ఇందు నాకక్కరలేనిది లేదని చెప్పుచు నా రెండింటినిం
 చ్చాగ్రితై చెననియు, నందువలనఁ గాఢికాదేవికిఁ గోపము కలిగి శపింప
 నెంచుచుండఁగా నాతఁడు; తల్లీ! కుమారుని యందాగ్రహమునహించు
 చిన మాత మెచ్చటనైనను నుండునా? రక్షింపుము, రక్షింపు మని
 యా దేవి స్తన్యములనోటఁ బెట్టికొని స్తన్యపాన మొనగించెననియు,
 నతఁడు కాఢికాదేవి కనుగ్రహము గలిగి, యోరీ! నీవు సకలవిద్యా
 నంతఃపూను, ధనవంతుడవును కాఁగలవు కాని, వికటకవి వయ్యెడ
 పనియ, నట్లయ్యును, నీకు రాజసన్మానమును నిరంతర సౌఖ్యమును
 గలుగుననియువరంబులిచ్చి యంతర్ధానవయ్యెననియు నప్పటినుండియు
 నాతఁడు మహాకవియై రాయల యాస్థానమునఁజొచ్చి మహాప్రఖ్యాతిం
 గాంచెననియుఁ జెప్పెదమరు. ఏదియెట్లున్నను రామకృష్ణుడా మహాక
 వియై గొప్పగొప్ప యద్భుతములురచించి ప్రఖ్యాతిపడసినవాఁడనుట
 నిర్వివాదాశయమై యున్నది.

—•రా య ల యా స్థా న ము న ప్రి వే శ ము—

సాళువ నరసరాజొకప్పుడు దేశాలుననుఁ జేయుచుండఁగా నొక
 యుగారియందొక యయ్యవాడు బాలురకు విద్యాభ్యాసముం జేయు

చుండెను. నరసరాజచ్చటికేతెంచి విద్యగఱపుచున్న బాలురం జూచి, మీలోఁ దెలివిగలవారెవ్వరో లేని నిలుచుండుడనిచెప్పెను. సాళువ రాజుమాట కందఱును సందేహించుకొనుచుండగా, రామకృష్ణుడు లేచి నిలువంబడి, “మహాప్రభూ! నాకు గొంచెముతెలివికలదు” షరీ క్రించుడనియెను. అంతట వారిరువుర కీదిగువ సంభాషణము జరిగెను.

రాజు:—వీరందఱకంటె నీ కెక్కుడు తెలివికలదని యెట్లుచెప్పు గలవు?

రామకృష్ణుడు:—తెలివికలవారెవ్వరో నిలుచుండుమానకదా! తాము మొదటసెలవిచ్చిరి? మీలో నెక్కుడు తెలివికలవారెవ్వరో వారు నిలుచుండవలసినదని తామనలేదు, కాబట్టి కొంచెమైన తెలివి లేనివాడెచ్చట నుండడుకదా యని యాలోచించుకొని యీబాలు రతోఁబాటు నేను నొకించుక తెలివికలవాడనేకదా యని లేచి నిలువం బడితిని. నాతోఁబాటు తక్కిన యీబాలురందఱునులేచి నిలువంబడు దరనియే యప్పటికి నాయభిప్రాయము. కాని వారెట్లు చేయరైరి.

రాజు:—ఒకించుక తెలివిగల నామాస్యఁడవగు నీవు వీరందఱ కంటె నెక్కువ తెలివిగలవాడవని యెట్లుచెప్పగలవు?

రామకృష్ణుడు:—తెలివికలవారెవ్వరో నిలువంబడవలసియున్న దని నప్పుడు, ప్రతి బాలునకు నెంతయో కొంత తెలివియుండక మానదు. కనుక నందఱును నిలువంబడవలసినదే. అట్లాసర్పక తెలివి గలిగియుండియుఁ దాము తెలివిహీనులుగా భావించుకొని యెవరో మట్టునకు వారొప్పుకొనిచి నిలువంబడరైరి. కాబట్టి వీరందఱును తమ తెలివిని తామే గుర్తొందుగ లేకపోయిరి. నాతెలివిని నేను గుర్తొనిగి వాడనగుటచే వీరికంటె నేను ఘనుడనుకానా?

ఈ సంభాషణమైన వెనుక సాళువ నరసింహ రాయలు రాను.

కృష్ణునిం బిలిచి. “మంచి యుద్యోగమిప్పించెద! వచ్చెదవా?” యని యడుగగా రామకృష్ణుడు మహాప్రసాదమని యాతనితోఁ గూడఁ బోయెను. విజ్ఞానగరముం జేరగానే యాతండ్లసాని పెద్దన్నగారిని నందర్పించి, తనకుఁ గాఢప్రసాదమువలనం గలిగిన యనర్హత కవితా ప్రసక్తిచే నాతని మనస్సురంజింపఁజేసి యాతనికోరికపైఁ బునరుక్తిపైఁ బునరుక్తిదోషము లేకుండునట్లే క్రిందిపద్యమును రచించెను.

క. నలుగురు నినుబలుమారున్

గెలుతువు సుగుణోక్తి కాంతి కీర్త్యాకృతులన్

నలుగురు నినుఁ బలుమారున్

భలిభలియన కచ్చరంగ పాండుర రంగా.

తా. సుగుణ ములయందు నలచక్రివర్తిని, ఉక్తియందు బృహస్పతిని, కాంతియందు సూర్యుని, కీర్తియందు బలిచక్రివర్తిని, ఆకారమునందు మన్మథుని గెలిచి; జనులందఱు నిన్ను భలీ యను నట్లుగా ప్రకాశించుచుంటివికదా శ్రీరంగ నామా! యని తాత్పర్యము.

ఈపద్యమునకు సంతసించి పెద్దన్న; రామకృష్ణునిఁ గూడ రాయల యాస్థానమునందొక కవిగాఁ బరిగణింపవలసినదిగా, రాయలతో మనవియొనర్చెను. అప్పటినుండియు రామకృష్ణుడు రాయల యాస్థానమునందలి కవులలో నీతఁడొకడుగా భావింపఁ బడుచుండెను.

రామకృష్ణుని రాయల యాస్థాన ప్రవేశముగూర్చి మఱికొందఱు మఱియొకరీతినిఁ జెప్పుచున్నారు. సాళువ నరసరాజు కాలము పాఠకేగాక, శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు రాజ్యమేలుచున్నప్పుడు రామకృష్ణుడు రాయలను సందర్శింపవచ్చి, రాయలభార్యలలో నొకతె యగు నన్నసూర్యదేవితో నరణముగావచ్చిన కవియగు నంది తిమ్మన్నను కోటగుమ్మమునొద్ద కలిసికొని,

క. “నీకవితా మాధుర్యం

బేకవులకుఁ గలుగనేర్చునే కూడనట

దేభకములకు; నాకధునీ

శీకరములచెమ్మ! నందిసింగయతిమ్మా”

అను పద్యమును రచించెను. దానికి సంతసించి, నంది తిమ్మన్న తనకదివలకు రాయలు బహుమానమొనర్చిన రత్నాలహారముం దీసి రామకృష్ణుని మెడలో వైచెను. ఆ రత్నహారముంధరియించి, రామకృష్ణుడు రాయలను సందర్శింపనేగెను. రాయలీ యపూర్వ మనుజుంజూచి, యీతని మెడలోనిహారము దాను నంది తిమ్మన్నకు బహుమానమొనంగినదియే యని తెలిసికొని, “ఇది నీకెట్లు వచ్చినది? నీవెవ్వరివాడ”వని ప్రశ్నఁజేయఁగా నాతడు తనకు నంది తిమ్మన్న తాను రచించిన పద్యమునకు సంతసించి, యిచ్చెననిచెప్పి, యాపద్యమును రాయలకుం జదివి వినిపించెను. రాయలు రామకృష్ణుని కవితా ప్రాగల్భ్యమునకును, తిమ్మకవి యాదార్యమునకును మిగులసంతసించి రామకృష్ణుని దనయాస్థానము నందుంచుకొని ననన్యనించు చుండెను.

భట్టమూర్తికి గర్వపరిహార మొనర్చుట.

కాకమాను రామరాజభూషణుడు తాను పది పండ్రెండ్రములు వచ్చినట్లుగాఁ బద్యములు రచింపఁగలననియు నాశువునందుఁ దనతో సమానముగాఁ గవితసెప్పగల కవులెవ్వరును లేరనియు, మిగుల గర్వముగానుండెను. పెద్దవాదికవులీతనికి గర్వపరిహారముఁ జేయుటెట్లుని యాలోచించుచుండిరి. ఒక్కనాడు రాయలు ప్రశంక వశమున భట్టమూర్తిఁజూచి, గోపికా జలకీ”డా వినోదమునందలి యొక్క యిందీవరాక్షి చెద్దిములను వర్ణింపుమని చెప్పఁగా,

శా. ఓలంబాలక యోల యోలయన నోలొలంచు మేలంబునకొ

లోలంబాలకయోర్తు గుంకి బినపల్లుల్ దున్నిఁజూటాడి, కెం

గేలంబూని తటాలున న్నెగపె; నన్నెణంబు నాధాంబుజా

న్నీలోకంబు జయించి వారల యశస్వీశెచ్చు చందంబునన్.

అనిరచియింపఁగా రాయల నాతనికొక బంగారు కడియమును బహూ
మాన మొసంగెను. ఆ కడియమునుధరించి భట్టుమూర్తి ముజీయు
చుండెను. భట్టుమూర్తికి వెచ్చుపైనఁదామరయున్నందున నాస్థానము
నందుఁ గూర్చున్నప్పుడే స్తంభమునకోచేరంబడి కూర్చుండి, తాను
రచే జనించిన వీపునందలి కంఠాతిమాన్పుకొనుటకు వీపును సదా
స్తంభమునకు రాసుకొనుచుండు నలవాటుపడియుండెను. రామకృష్ణు
డివిషయమెఱిగిన వాడగుటచే సమయమారసి, యొకనాఁడు భట్టు
మూర్తికి యింటికేగి,

ఆ. వె. “అల్లసానివాని యల్లిక జగివిగి

ముక్కుతిమ్మరాయ ముద్దుపల్కు

పాండురంగవిజయు పదగుంభనంబును

గాక మానురాయ! నీ కతగుర!”

అనుపద్యముం జెప్పఁగా, భట్టుమూర్తి సంతసించి తనకు రాయలొసం
గిన బంగారు కడియముంకీసి బహుమానమిచ్చెను. ఆకడియముం ధరి
యించి మరునాఁడురామకృష్ణుఁడు రాయల యాస్థానమునకుంబోతెను
భట్టుమూర్తికి, పెద్దన్న మొదలగు వారందఱునుగూడ నాస్థానమునకు
వచ్చియుండిరి. అంతట రాయలు తాను భట్టుమూర్తికొసంగిన పైడి
కంఠము రామకృష్ణుని చేతియందుండ టంజూచి “యిదిసీ కట్టువచ్చె”
నని యడుగఁగా, రామకృష్ణుఁడు తా రచించిన పద్యమునకై భట్టు
మూర్తికి రసకీడి బహుమానముగా నిచ్చెననిచెప్పెను. శ్రీ రాయ
ల పద్యముం జదువుమనఁగా రామకృష్ణుఁడు నాక్షేపణ పూర్వకముగా,
బుగ్యమును వింటి వింటి

అ. వె. అల్లసానివాని యల్లిక పీఠిగి
ముక్కుతిమ్మనామ్య ముద్దుపలుకు
పాండురింగవిజయ పదగుంభనంబును
గాక, మామరాయ నీకతగుర.

అని చదివెను. ఆ సమయమునకే కాక తాళీన్యాయముగా భట్టు
మూర్తి వెన్నునొక స్తంభమునకు రాచుకొనుచుండెనట అదిచూచి
యందఱును నవ్వితి. భట్టుమూర్తికి ముక్కుతిమ్మన్న యందెక్కుడు
ద్వేషము. అందువలన నాతని నెట్లయినను బరిహసింపవలెనని రం
ధ్రాన్వేషణము జేయుచుండెను. ఒకనాఁడు తిమ్మన్న దివాణమునొద్ద
సింహద్వారముకడ వేసియో యాలోచించుకొనుచు లోనికేగకుండు
గనే నిలువంబడి యుండెను. అంతట భట్టుమూర్తి, తిమ్మనంజూచి
పరిహసించుటకై, “వాఁకిట కానలితిమ్మా” యని చెప్పుచు లోనికి
బోయెను. అందుపై జెద్దన్న యా వాక్యము పరిహాసము కాకుండు
టకై; “ప్రొకటముగ సుకవివరుల పాలిటిసామ్మా” అని చెప్పుచు
లోలికేగెను. ధూర్జటి “నీ కిదె పద్యముగొమ్మా” యని చెప్పుచు
లోలికేగెను. రామకృష్ణుడు, “నాకీ పచ్చడమె చాలు నయముగని
మ్మా” అని నిలువగా ముక్కు తిమ్మన్న తన భుజముపై నున్న యా
పచ్చడముం దీసి రామకృష్ణునకు బహుమాన మొనంగెను. రామకృ
ష్ణుడా పచ్చడముం ధరించి లోలికేగిన తరువాత నందఱును సఖకే
తెంచిరి. రాయలు రామకృష్ణుడు ధరించిన పచ్చడముం జూచి “ఇదే
మి రామకృష్ణా! ప్రియిదివము నేదో యొక కొత్త వస్తువు ధరింపుచుం
దువే! నీ కీ పచ్చడమెక్కడిదని” ప్రిశ్నింపగా దాని యదంతమునం
తయు రామకృష్ణుడు వాక్రుచ్చెను.

ఒకనాఁడు గొడి తిమ్మన్న తన వాకిటం గూర్చుండగా

నాది కవులచ్చటికివచ్చి, యెవరికిదోచినట్లువారు కవితంగూర్చి, యు
పన్యసించుచుండిరి. తిమ్మన్న యింట నెప్పుడో బదిమంది పండితులకు
దక్కవగాఁ గూర్చుండియుండుట యగుదు. అతడూతక యెన్నఁడును
గూర్చుండువాఁడుకాదు. ఏ పండితునితోడనో సద్గోష్ఠియందే కాల
ము గడుపుచుండువాఁడు. ఆ సమయమునఁ దిమ్మన్న యేదో చెప్పు
చుండెను. అప్పుడే భట్టమూర్తియు నా వీధింబోవుట తటస్థించెను.
భట్టమూర్తి తిమ్మన్న వై భవముం జూచి యోరువంజాలక తిమ్మన్న
వాఁకిటయందుండు కవీశ్వరులందఱును పండులయొక్క సమూహమే
యనియు, వాఁకిటయందు కాపుండువాఁడే తిమ్మన్నయని నిరూపించుచు
దనతోఁగూడ వచ్చుచున్న తన శిష్యుఁడగు మాధవుఁడను పేరుగల
యొక భట్టుపిల్లవానిం జూచి,

క. వాఁకిటికావలి తిమ్మని

వాఁకిటి కవికోటి మాధవా! కిటికోటే

అని చదివినాఁడు. ఆ పద్యమును బూరింపవలెనని మాధవుఁడుద్యుక్తుఁ
డై యాలోచించుచుండెను. రామకృష్ణుఁడదానిం బోవుచు నదివిని,

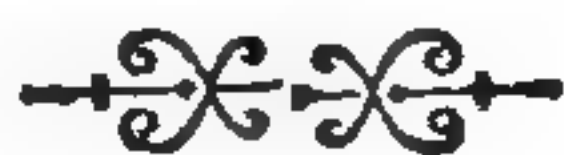
క. ప్రాకృత సంస్కృత ఘూర్జర

మూకీ కృతకు కవితుంగ ముస్తాతరికి

వాఁకిటి కావలి తిమ్మని

వాఁకిటి కవికోటి మాధవా! కిటికోటే.

అని పూరించెను. అనఁగా, ప్రాకృతము, సంస్కృతము, ఘూర్జరము
తొత్తడముచేసి కవిత్వము చెప్పనట్టి దుష్టకవీశ్వరులను తుంగముస్తల
పాలింటికి దిమ్మన వాఁకియందలి కవులు పండుబవంటివారే యని
భావము; అంతటితో భట్టమూర్తికి గర్వపరిహారమై యప్పటినుండి
య, నాతఁడీ కవులతోఁగలసి మెలసి మైత్రితో వర్తించుచుండెను.

దినమునకు నూలు తప్పలకు రాయలయొద్ద
ఫర్మానాను పొందుట.

ఒకనాడురాయలును, కవీశ్వరులునుంగలసివిలాసార్థము తుంగ
భద్రానదిందాటి, చాలదూరము పోయియుండిరి. అప్పుడు రా
లతోఁ గొలదిపాటి సిబ్బందిమాత్రమే యుండెను. కనిగిరికి రావ
పీరభద్రజగపతికి, సామంతుఁడును దండనాథుఁడునగు పసరము
గోవిందరాజును నాతఁడు, రాయలం జంపుటకు జాలకాలము నుండి
సమయము వేచియున్న వాడగుటంజేసి, తన చతురంగ బలంబుల
తోడను వచ్చి, యా నిర్జనప్రదేశమున రాయలందాఁకె. నారాయల
యొద్దనున్న కొలదిపాటి సిబ్బందియు గోవిందరాజు ధాటికోర్వలేక,
వలాయనమగుచుండిరి. రాయల కపజయము కలుగునంతటి దురుష్ట
సంభవించెను. పెద్దనాది కవులందఱును చేయునదిలేక తగినయుచాచు
మారయుచుండిరి. వచ్చినది నిర్జన ప్రదేశము. వంటలవారును నేలకు
లునుం దప్ప పైనికు లెన్వరును నచ్చటఁ దమకుఁ దోడు లేరని.
అప్పుడు రాయలు చేయునదిలేక, పెద్దన్నగారికి నమస్కరించి,
“మీరందఱును నాకు జయమగునట్లు లాశీర్వదింపుడు. నేఁడేను
గోవిందరాజును హతమార్చి వచ్చెనను” అనిచెప్పి తనకరవాసులం
దీసికొని, తామరమడుపుజొచ్చు నేనుగుంబోలె రాయలు గోవింద
రాజునిసైన్యముపైపడరాయలధాటికాఁగలేక చెల్లాచెదరై హతమగు
చుండిరి. అట్టితఱి గోవిందరాజుఁజెట్టించిన గోపముతోవచ్చి రాయలం
గడిసెను. రామకృష్ణుఁడు రాయలకంటె ముందుగాఁబోయి, తన
కవితా తేజము విశృంభింపఁగాఁ జెప్పఁజులుంగనఁ

క. జనవనకుఁ బుట్టినపుడే

పసరము గోవిందరాజు పసరంబైనన్

గనవేటికిఁ దినఁడనఁగాఁ

గనవుందియ శత్రులాజఁ గదిసినవేళకా.

అని తిట్టెను. ఆ తిట్టు ఫిరంగిదెబ్బకంటెచు నెక్కువపెట్టున గోవింద రాజు శ్రీవణమార్గమునం బడిపోయి మాతని గుండెకాయచు శతధా వ్రక్కలుసేసివేయఁగా, నాతఁడు రక్తముం గ్రక్కుకొనుచు, గుభిల్లు మన్నినేలంగూలి మృతినొందెను.

గోవిందరాజు గోవిందా యగుటతోడనే సైన్య మంతయు దైన్యంబుజెంది, చెల్లాచెదరై పాటిపోయిరి. అంతట రాయలు రామ కృష్ణుని నిరాఘాట భీషణకవితా పటిమంజూచి నెఱఁగంది “రామ కృష్ణా! నీకవిత యందిట్టి మాహాత్మ్యము గలదని యెఱుంగనైతి. ఆహానమునందు నా కేమాత్రపు శ్రమముం గలుగనీయక నీభీషణ శ్రీన్య కవితాధారాశతఘ్నిచే వైరి వీర నిర్మూలనంబుం గావించిన వాఁడవు. నీవెద్దికోరిన నది నీకీయనగును. కోరితేని నారాజ్యమైన నొసంగుటకు సంసిద్ధుఁడనుఁ కోరికొ”మ్మన రామకృష్ణుఁడు! “దేవా! దేవరవారి కరుణారసపాతంబునంగదా! నా కవిత యింతగా విజృంభింపఁగలిగె. ఇందులకై నన్నింత శ్లాఘింపనేల! ఈ బహుకృత వాక్యములకన్న రాజ్యము నాకెక్కుడుగా నానందముం గూర్పఁ జాలదు” అనవుఁడు “నీవెద్దియైనం గోరుకొనకతప్పదు. కోరుకొమ్మనఁగా రామకృష్ణుఁ డట్లయినఁ గోరుకొనియెద నడ్డుసెప్పక యొసంగ వలయుం జూమి యని, రాయల నొప్పించి, “నేను దినమునకు నూటపరాధముల నొసర్చినను, వానినన్నింటిని దేవరవారుమన్నించి యూరకొనుటకు వరమొసంగవలసిన”దనెను. రాయలందుల కంగీకరించి, “నీవు నూలుతప్పులు చేసిననుసరియే! వేయితప్పులొనరినను సరియే నిన్నేమియు నసంగలవాడగా”నని రాయలు బాసఁ

యభయహస్తమిచ్చెను. అప్పటినుండియు రామకృష్ణుడు రాయల
యాస్థానమునందో, పట్టణమునందో, యింటినుందో, యేదోయొక
కొండపైని జేయుచునేయుండెను.

— తాతాచార్యులను పరిహసించుట

గాయలకు తాతాచార్యులయందు గురుభక్తి యెక్కువ.
తాతాచార్యులవారు రాయలకు మతగురువు. మిక్కిలి చదువుకొనిన
పండితుడు. అట్లయ్యుచు నాచార్యులవారికి శ్రీశైవ్యమతమునందు
బ్రహ్మపాతమెక్కువగా నుండెను. స్వామ్యులం గనినంతచే తనయుత్తరీయ
మును మొగమునకుఁ జాటుకెట్టుకొని, పోవుచుండువాఁడు. స్వామ్యు
లతో మాటలాడుట యనిన - నాతనికి ప్రాణము పోయినట్లుండెను.
ఇదిచూచి, యాచార్యులవారు పరమ చాండసులనియును, పరమశ
ద్వేషులనియును, నితరులఁజూచి యోర్వఁజాలరనియును, పరమశైవ
జులనియును, బలువురు పలువిధములుగాఁ బరోక్షమునను సమక్షము
నను దూషించుచుండువారు. ఈ సంగతి గాయలకుం దెలిసి, కొంత
సమానులగు గురువుల నేమియగుటకును నోరు రామిచే రామకృష్ణుని
రహస్యముగాఁ బిలిచి “తాతాచార్యులవారికిఁ బరమతద్వేషులనియు,
వాచాటులనియు దుష్ప్రతీతి కలుగుచున్నది. గురువులగుటచే నేమి
యును మందలింప జాలకుంటిని. గురువులకు నొప్పికలుగఁగండఁ జేయ
వలయును. గురువుల కపఖ్యాతి గలిగినచో నది నాయదిదోషదా!
కావున ఒప్పుకొంచి యూరకుండజాలను. ఇందుల కేమయిన నుచు
యముం దెప్పెదవా?” యని యడుగగా, రామకృష్ణుడు, గురువుల
నిందింపనక్కరలేకడో యుక్తిజేసి మాపి తాతాచార్యులనుచు

లించెదనని రాయలతోఁ బలికి యింటికేగెను. మరునాఁడు రామకృష్ణుడాచార్యుల యింటికేగి "తాతగాఁగూ ! తాము మాటిమాటికిని సభయందు గూర్చున్నప్పు డుత్తరీయమును మొగమునకుఁ జాటు పెట్టుకొందురు ఒక్కొక్కప్పుడొక్కొక్కనితో నసహ్యముగా సంభాషించుచుందురు. కారణము" మని యడుగఁగా, నాతఁడు, "ఒరీ రామకృష్ణా ! వినుము. మఱియేమియుం గాదు వైష్ణవమతము మిక్కిలి పుణ్యదాయకము. స్మార్తమతమువంటి బాపిష్ఠిమతము వేటొక్కలోకమునందులేదు. స్మార్తులు మొగముజూచినచోఁ దప్పక గాడిన పుట్టుక రాగలదు. ఆకారణముచే నేనెన్నఁడును స్మార్తుల మొగముఁ జూడనని ప్రతిజ్ఞ చేసికొనియున్నాను. అందువలన స్మార్తులమొగము నాకగపడకుండఁ జేసికొనటకై మొగమున కుత్తరీయము నష్ట పెట్టుకొనుచుందు"నని చెప్పెను. ఇదియైన కొంత కాలమునకు, రాయలును తాతాచార్యులును, సరదార్లు, సామంతులు, మున్నగు వారితోఁ గూడఁ గాలినడకను పట్టణముబయటకు విహారార్థమైపోయిరి. అచ్చట గొన్ని గాడిదలు మేయుచుండెను. అప్పుడు రామకృష్ణుఁడు మెడకుఁ దన యుత్తరీయముం జుట్టుకొని, యొక్కొక్క గాడిదయొద్దకు నేగి, సాష్టాంగ నమస్కారము జేయుచు వచ్చుచుండెను. ఈ వికటవర్తనముఁజూచి యందఱును నవ్వసాగిరి. రాయతాతనింజూచి "యిది యేమి రామకృష్ణా ! నీకుమతిపోయినదాయేమి ? గాడిదలకు మొక్కుచున్నావేమని యడుగఁగా, రామకృష్ణుఁడట్లనకుఁ డట్లనకుఁడు, చాల పాపము సంభవింపఁగలదు. ఇదిగో ! ఈ గాడిద సాక్షాత్తు మన తాతాచార్యులుగారి తండ్రిగారగు శేషాచార్యులుగారు సుమండి ! ఇది, యాచార్యులవారి మేనమామ వరదాచార్యులుగారు ! ఈయక్షగాడిద మన యాచార్యులువారికి సాక్షాత్తు మాతా మహాత్ముగు రామానుజాచార్యులువారు. ఈ మొద్దుగాడిద కేవలము మనగురువు

గారికిఁ బితామహులు- అప్పలాచార్యులుగారు సుమండీ! స్మార్తుల మొగముఁజూడఁబట్టి వీరికిపుట్టుకలు సంభవించినవి కాని, లేనియడల వీరిపాటికి వైకుంఠమునందు శ్రీమహావిష్ణువు సన్నిధానమునం జేరి శ్రీమహావిష్ణువులో నైక్యానుసంధానము కాదగినవారే! ఇంకను మీరెఱుంగరుకాని, శ్రీవైష్ణవులు స్మార్తుల మొగముఁ జూచినచో వారికిఁ దప్పక గాడిదపుట్టుకలు రాగలవు. అంతటంతటిమహానుభావులకే యిట్టిపాటు సంభవించినప్పుడు, మనమన నెంతటివారము? నేనెన్నఁడును స్మార్తుని ముగముమాత్రము చూడనుబాబూ! ఒకవేళ పొరపాటునఁజూచినయడల నిట్టి గాడిదలకు మొక్కినచో నాదోషముపోలదని మొక్కితిని. ఈగాడిదలన్నియుఁ బూర్వజన్మమునందు మన గురు పరంపరలోనివారనియే నా యభిప్రాయము. అట్లుఁగానిచో గాడిదలకు మొక్కుటకు నేనంత తెలివితక్కువ వాడనా? యనెను. అంతట గాయలు “ఇదేమి రామకృష్ణా! స్మార్తులమొగముఁ జూచినచో గాడిదపుట్టుక వచ్చునా? ఇది యే శాస్త్రమునందున్నది? ఈగాడిదలన్నియు మనగురువుగారి పెద్దలా? నీవు నీయిష్టమువచ్చినట్లు వదరుచున్నావా? నీవుమాత్రము స్మార్తుఁడవుకావా? అని రామకృష్ణునిపైనలిగెను. అందుపై రామకృష్ణుడు “అయ్యా! ఇది యే శాస్త్రమునందున్నదియో నే నెఱుంగను. స్మార్తులమొగముఁ జూచినవారికిఁ దప్పక గాడిదపుట్టుక రాగలుగునని మన తాతాచార్యులువారు మొన్నటి దినమున నాతో ననిరి. అప్పటినుండియు సాధారణముగా గాడిదలన్నియుఁ బూర్వజన్మమునందు శ్రీవైష్ణవాగ్రేసరులనియు, స్మార్తులమొగముఁ జూడఁబట్టియే వారికి పుట్టుకలు కలిగెననియు నాకు మనస్ఫూర్తిగా నమ్మకము కలిగెను మీరెన్ని తిట్టినను సరియే కాని, యీగాడిదలన్నియు విశిష్టాద్యైతమునం దాటితేటిన మన యాచార్యులవారి పూర్వులనియే నా

యశీప్రాయము. ఇంకను నామాట యనత్యమైనచో నెవ్వరికి గాడిద పుట్టుక కలుగునో మనతాతాచార్యులవారి నడుగుడు!" అని యూరకుండెను. రాయలాచార్యులవైపునకు మోముందిప్పిప్పగా నాచార్యులువారు తలవంచుకొని యూరకుండెను. తరువాత విహారముం జాలించి సాయంకాలమున కందఱును పట్టణమున కేతెంచి, యెవరి నివాసములకు వారు పోయిరి. అది మొదలాచార్యులవారు స్థార్థులం జూడవలసినప్పుడు మొగమున కుత్తరీయము నడ్డుపెట్టుకొనుట మాని వైచి సర్వమతములయందును సమ్మతముగానే సంచరించుచుండెను. రామకృష్ణుడొనర్చిన యీ యుక్తి కందఱు నాశ్చర్య పడజొచ్చిరి. తాతాచార్యులంతటివానిని సద్వర్తనమునకుండెచ్చుటసామాన్యమా?

తాతాచార్యులవారికి ఛాందసము మెరిడు. ఒకనాడు రామకృష్ణుడు తనతోటలో దిరుగుచుండగా, నొక కాకి యాతని వ్రేలిపై ఆట్ట వైచెను. అప్పుడు రామకృష్ణుడా ఆట్టం గడిగి కొనకుండగనే, తాతాచార్యులయొద్ద కిరిగి, "యయ్యా! నా వ్రేలిపై గాకి ఆట్టవైచినది. ఇందులకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మేమని యడిగెను. అందుల కాచార్యుడు మలముపడిన యే యవయవమైనను, శరీరమునందుండఁదగదు. దాని నచ్చటికి ఖండించివేయవలయును, లేనిచో కారవాదినరకములకుం బాత్రుఁడగును, అని చెప్పెను. రామకృష్ణుడందునకు, "స్వామీ! మలమనిన మనుష్యులమలమా! జంతుమలమా? గోమయమువలననే కదా! ఉచ్చిష్టములన్నియుం బోవుచున్నవి? మీ రట్లనెడరేల?" అని యడుగఁగా, "నోరీ! జంతుజాలమునందన్నిటి మలములయందును గూడ నిట్టి పాపమే యున్నది! ఒక్క గోమయమునకు మాత్రము పుణ్యాఫలితముకలదు. నరమలము మికిఁగలి పంక హేతువు. నరోచ్చిష్టములం భుజించు వాయసమలమంత కంటెనుం గాపహేతువు! కాబట్టి నీవ్రేలెంతపఱకును వాయసమలమంటినదో,

యంతవఱకును నఱకినైచుకొన్నచో నా దోషము నివారణమగును. కాకున్నచో నరకము తప్పదని యాచార్యులనియెను. అట్లనే యొక ర్చేదనని రామకృష్ణుడింటికిగి, యా వేలిని మడిచి యొక దార ముతోఁ గట్టిపెట్టి, మడిచియుంచుకొనుట కనువుగా నుండునట్లు లల వాఁడు గావించుకొని, యాచార్యులవారి సమక్షమునకుఁ బోవలసి వచ్చినప్పుడా వేలిని మడిచి మొండివేలుగా నగపడునట్లు మడిచి పట్టిచూపించుచు వచుచుండెను. పిమ్మట రామకృష్ణుడు, కొంత ప్రదేశమునకుఁ నాల్గువైపుల గోడలు కట్టించి, దానికొకవైపు నొక గుమ్మ మెత్తించి, యా ప్రదేశమంతయు రెండు నిలువుల గొయిగా నుండు నట్లు చేయించి, యా గోతిని మలముతోఁ బూడ్చివెచినచోఁ గొంత ధనమిచ్చెదనని పాకీవాండ్రకుం జెప్పి, వాండ్రకుఁ గొంతధనమిచ్చి యా గోతిని మలముతోఁ బూడ్చించెను. పిమ్మట దొలకరివానలు గురిసినతోడనే యా ప్రదేశమునందుఁ దోటకూరగింజలు చల్లించెను. కొన్ని దినములగునప్పటికి తోటకూర బాగుగాఁ బెరిగినది. మలమంతయు, మన్నగా మాటిపోయినది గాని, యా మన్నజాతిమన్నో తెలిసికొనుటకు మాత్రముఁ తగినట్లుగా, భూమికిఁ గంధగుణము కలదని చెప్పు తాకికుల తర్కమున కనువాదముగా నుండెను. కొత్తిగాఁ బూడ్చబడిన గోయి యగుటచే నెక్కడ నిలుచుండినను గుత్తుక బంటిగా దిగబడుట కనువుగా నుండెను. అది శ్రావణమాసము శ్రావణబహుళ పంచమినాడు తాతాచార్యులవారి తండ్రిగారి తద్దినము తాతాచార్యులు తొలిదినముననే సమస్త శాకములును సమకూర్చు కొనెను. కాని సార్ధకనామముగల తోటకూర మాత్ర మెచ్చటను నాతనికి లభింపలేదు. సాయంకాలము కావచ్చినది. అప్పుడు తాతాచార్యులవారు వీధియరుగుపై గూర్చుండి, వచ్చువారినిం బోవువారినిం బిలుచుచు, “నోటకూర నెచ్చటనైనను దొఱకువా? తగినంత

నెల యిచ్చెదము!” అని యడుగుచుండెను. ఆ సమయమున రామ కృష్ణుడు రాయల యాస్థానమునందుండి యింటికేగుచు, నాచార్యుల వారిని దర్శించి, కుశలప్రశ్నముఁజేసెను. మరుసటిదినము తన తండ్రి తద్దినమనియు, సమస్త శాకములు సమకూడినవి కాని, సార్థక నామ ముగల తోటకూరమాత్రము సందర్భముకాలేదనియు, నాచార్యుఁ డనెను. “మాదొడ్డియందుఁ గావలసినంత తోటకూరగలదు మీరు వచ్చి పట్టించుకొని పోవచ్చునని రామకృష్ణుఁడనెను. తాతాచార్యుఁ డందులకు సంతసించి, “ఓరీ! ప్రతిఫలమేమయినం దీసికొని మఱి యియ్యవలయుంజుమీ! కాకున్నచో బిత్తకార్యమగుటచే మాకిది పనికిరాదు అనియెను, తమసెలవుప్రకారము చేసెదనని రామకృష్ణు డాచార్యుం దోడ్కొని, తనయింటికి దీసికొనివచ్చి, యొక తివాసి పయిం గూర్చుండఁబెట్టి అమ్యా! నాకు కడుపునొప్పిగానున్నది. నే నావలకుఁ బోయివచ్చెదను. తమకభ్యంతరమేమియున్నది? అదిగో! ఆదొడ్డితలుపుఁ దెఱచుకొనిపోయి యందలి తోటకూరను మీకుఁ గావలసినంత తీసికొనిపోందు అంతలో బహుశా నేనును వచ్చెదను. అనిచెప్పి యావలికిం బోయెను. తాతాచార్యుడు. తోటకూరకై దొడ్డితలుపుఁదెఱచుకొని, వడి వడిగా నాల్గడులువైచి, పది తోటకూరచెట్లు నెట్టెట్టో యూడఁబెట్టికి, చంకనిడుకొని, యడుగులు దిగ బడ, దిగ బడ, గుత్తుక బంటిగా దిగఁబడిపోయి, యతిప్రయాసము మీద గుమ్మముదాపునకువచ్చి బ్రతుకుజీవుఁడాయనియీవలబడెను. బడలంతయు సగము చిలికినమలముచే నలఁదుకొనిపోయెను. అంతకు ముందే రామకృష్ణుడు గుమ్మము దాపునకువచ్చి, “ఆయ మ్యో స్వామీ! ఈవైపుననుండిపోవక యావైపునకుంబోతిరా! మలపుగో తిలోఁ దిగఁబడిపోతిరికదా! కుత్తుకబంటిగాదిగఁబడిపోయితిరి! అంటు కూడఁబడిపోయితిరి! కుత్తుకవలకు నరికివైచుకొనినంగాని తమకు

గ్రామశ్చిత్తము లేదుకదా! మీకు రౌరవాదినరకము సంభవింపఁ గలదు! కుత్తుకవటకును నరికివైచుకొందురుగాని తమవంటి మహా నీయులు నరక మనుభవించుట కొడంబడుదురా! స్వామీ! యని హెచ్చరించెను. ఇదియంతయు రామకృష్ణుని నరించిన కొంటె తన మనియు, తా, జెప్పిన ధర్మశాస్త్రము తుదకుఁ దనపీడిమీద కేవచ్చిన దనియుఁ బశ్చాత్తాపముఁజెంది యింటికిఁబోయెను.

మఱి యొకప్పుడు తాతాచార్యులుగా రే లోకమునం దెక్కువ ఘోషలనియు, సమస్త విషయములయందును నీతనికి సాటివచ్చువాఁడీ లోకమున నెవ్వరునులేరనియు, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తన సభయం దుపస్య సింపెను. రాయలమాట కడ్డు నుడువఁజాలక యందఱుర కుండిరి. అంధ్రకవితా పితామహుఁడగు నల్లసాని పెద్దన్నగారి గురు వగు శతగోప తాపసులవారచ్చటికి వచ్చి యుండఁగా, రాయలు గురువులం బూజించుటలో, మొట్ట మొదట తాతాచార్యులవారినే పూజింప వలయునని చెప్పుచు “శతగోపతాపనః పూర్వమ్ తాతః పూజ్యోనసంశయః” అనివాక్కుచెప్పెను. అంతట రామకృష్ణుడు లేచి నిలువంబడి “ముఖిప్రత్యక్షనాత్పూర్వం గుడంప్రత్యక్షనం యథా” అని శ్లోకశేషముం బూరించెను. (అనగా ముందుగా గుడప్రత్యక్ష నముం గావించుకొనిన పిదప, ముఖిప్రత్యక్షనము గావించుకొనుట యెటో యట్లనే తాతాచార్యులవారినిఁ బూజించిన పిదప, శతగోప తాపసులను బూజింపవలయునని భావము.)

కృష్ణదేవరాయ లొకప్పుడు, తాతాచార్యులవారిం గూర్చి చ్చటింపుచుఁ దాతాచార్యుల సమక్షమున నపశబ్దముచ్చరించినను నుశబ్దముగానే మార్పఁగలడనియు, నందువలన నాతని యెదుట శబ్దములేదనియి నుడువుచు, “అపశబ్ద భయంనాస్తి తాతాచార్య సన్నిధౌ” అని వక్కాణించెను. అప్పుడు రామకృష్ణుడు “అనా

చారభయం నాస్త్వప్యన్ మూత్రస్యసన్నిహౌ” అని పూరించెను. (అనగా దాతాచార్యులవారియొద్ద నపశబ్దభయమునులేదు. నిలుచుండి లఘుశంకజేయు వారియొద్ద ననాచారభయమున్ను లేదు, అని భావము.) అదివిని యందఱును నవ్విరి. రామకృష్ణునకు దినమునకు నూటపరాధముల కాష్టయిచ్చినవాడగుటచే రాయలతని నేమియు ననక యూరకుండెను.

—: మే ధా వి భ ట్ట:—

కొంకణదేశమున మేధావిభట్టను నొక పండితుఁడు గలఁడు. ఆతఁడు సకల విద్యాపారంగతుఁడు. ఆతనికంటె గొప్ప విద్వాంసుఁడెవ్వఁడు నా దినములయందు లేకుండెను. ఆతఁడు ప్రతిదేశమునకుం బోయి, యా యా దేశములయందలి పండితుల నందఱునోడించి జయపత్రములును, బిరుదములును గైకొని రాఁ దిరువనంతఃపురమును బాలించు వీరభూపాలదేవుచే ననుజ్ఞాతుండయి, యాతని యొద్దనుండి కావలసిన పరికరములును, ధనమును గైకొని దేశాటనము జేయుచు, విద్యానగర రాజ్యమున శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానమునం దప్త దిగ్గజములను బిరుదువహించిన కవిశ్రేష్ఠు లుండిరనియు వారఖండ విద్యాపారంగతులనైయు విని, యా కవులం జయించి, బిరుదులం గైకొనవలయునను కుతూహలముతో విద్యానగరమున కేతెంచెను. ఆతఁడా దేశమునకుఁ గొత్త వాడగుటచే, బట్టణమునందలి విశేషులను; నచ్చటిపండితుల గుట్టుమట్టును కనుగొనవలయునని యెచ్చన్నముగా బట్టణమునం దిరుగుచుండెను. ఇట్లు రెండుమూదినములు గతించిన తరువాత, రామకృష్ణుఁడీ యుదంతము నెఱిగిపొంచి, యొకనాడు సూర్యోదయము గాకుండఁగనే, లేచి వె

సేవకుని వేషమును వైచుకొని, రాయలవారి కోటగుమ్మముకడ నిలువంబడి, యీ క్రింది పద్యముం జదువుచుండెను.

శా. సమ్మర్థక్షమ! ధీనిబంధన విధా సంక్రిందనాచార్య! సూ
రమ్మన్యాయచల నజ్జిహత! జగతీ రక్షాంబుజాక్షా! శర
ధ్యమ్మార్గస్థ దశాస్య రాజ్య సమసహ్యప్రార్థనాతిరభా
గుమ్మత్తురి శివంసముద్రపుర వప్రోమ్మల నాడంబరా.

మేధావిభట్టు స్నానమునకై తుంగభద్రానదికిం బోవుచు, గోటగుమ్మముకడ, వైవారమొనర్చుచున్న సేవకునిం జూచి ఇంతటి కఠినమైన పద్యము, వీ డెట్లుచదువగలిగెనని, వెఱగంది; “ఒరీ! నీ వ్వరివాడ” వని యడిగెను “అయ్యా! నేను గుఱ్ఱములుకాచి జీవించు చున్నవాడను. తెనాలి రామకృష్ణుని సేవకుడను” అని బదులుచెప్పె ను. “రామకృష్ణుడన నెవ్వడు? ఆతనికేమిషని?” యని యడుగఁగా, రామకృష్ణుడు “ఎఱుంగరా బాబూ? రాయలవారి యాస్థానములో నష్టదిగ్గజములని ప్రఖ్యాతివహించిన విద్వత్కవు లెనమండుగిడు కలరు వారిలో చిన్నవాడు రామకృష్ణుడు.

మేధావి—వయస్సునకా? పాండిత్యమునకా? ఈతడు చిన్న వాడు?

సేవ—అన్నిటియందునుం గూడ చిన్నవాడే?

మేధావి—వారిలో మేటి పండితుడెవ్వడు?

సేవ—ఆంధ్ర కవితా పితామహేత్యాది బిరుదాంకితుడగు

నల్లసాని పెద్దనామాత్యుడు.

మేధావి—ఓరీ! వీరిం గుఱించి నీకు బాగుగాఁ దెలియునా?

సేవ—మా యజమానుని గుఱించి నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. ఆతనికి సేవ యొనరించుచున్న హేతువువలన నాకును గొంత గవిత్వము సెప్పుట యలవడినది. కాని తక్కినవారిని గుఱించి నా కె

తగ్గఁ దెలియదు. అందఱకంటె నల్లసాని పెద్దన్న ఘనుఁడని చెప్పదురు.

మేధావి—అట్లనా? సరే! అట్లయినచో నాశువుగా నేడేని యొక పద్యముం జెప్పఁగలవా?

నేన—తెనాలి రామకృష్ణునకు నేనకుఁడనై యుండియు నాశువుగా నొక పద్యమే యుచ్చరింప లేకపోవలయునా బాబూ? మీరు పెద్దపండితులవలె నగపడుచున్నారు! నేను పద్యముం జెప్పెదను. దానికి మీరు వ్యాఖ్యానముం జెప్పవలయును సుమండీ! మనకిద్దఱకును దగవు గలిగినచో రామకృష్ణునియొద్దకేగి యా తగవుఁ బరిష్కరించుకొందము.

మేధావి—దీనికిఁ దగవెందుకురా! నీకు గావలసినన్ని వ్యాఖ్యానములం జెప్పెదను! ఏదీ! నీ సామర్థ్యముం జూతమని కుతూహలము కలిగి యడిగితిసి, ఒక్క పద్యముం జెప్పుము, చాలును. అందు నీ సామర్థ్య మగపడఁగలదు!

నేనకుఁడు వినుండని పద్యము రచించి యిట్లు చదివెను.

క. నరసింహ కృష్ణరాయని

కరమఱుదగు కీర్తి కాంత , కరిభిద్దిరిభి

త్కరి కరిభిద్దిరి గిరిభి

త్కరి భిద్దిరిభిత్తురంగ , కమనీయబా

అనఁగా సాశువ నరసింహరాయలు కుమారుఁడగు కృష్ణదేవరాయలు యొక్క కీర్తి, కరిభిత్=గజాసురునిఁ జంపిన యీశ్వరునివలెను, గిరిభిత్కరి=పర్వతములను దెగనఱిన యిందుని యొక్క యేనుఁగగు నైరావతమువలెను, కరిభిద్దిరి=ఈశ్వరుడు నివసించు పర్వతమగు కైలాసమువలెను, గిరిభిత్తురంగ=దేవేంద్రునియొక్కయు, యీశ్వరుని

యొక్కయు వాహనములగు (గుట్టములగు) నుచ్చైశ్రీనము, గోష్ఠము భములవలెను, తెల్లని ప్రకాశము గలదని భావము.

మేధావి భట్టి పద్యముచు విచి, రామకృష్ణుని గుట్టములచు గాచువాడే యింతటి పద్యము నాశువుగాఁ జెప్పగా రామకృష్ణుఁ డెంతటివాఁడై యుండునో యనియు, నందఱకంటెఁ చిన్నవాడగు రామకృష్ణుఁడే యింతటివాఁడై యుండఁగాఁ దక్కిన కవులెంత ప్రజ్ఞా శాలులో కదాయనియు వెఱఁగంది, తనకిచ్చట జయను, కలుగుట సంశయాస్పదమని భావించి, పట్టణమువిడిచి వెంటనే నెడలిపోయెను. మరునాఁడు రాయలాస్థానమునందుఁ గొలుపునీర్చియుండఁగాఁ, దిరువ నంతపురమునుండి యొక వార్తానపాలుఁడు వచ్చి, రాయలచు సంగ ద్భించి, యొక జాబునిచ్చెను- ఆజాబునందిట్లుండెను-

శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజరావుతుగండ, రాజాధిరాజ, రాజమార్తాండ మూరురాయరగండ, వీరాధివీర, వీరప్రతాప, వివిధ విద్యాప్రసంగ, విశ్రుతగుణాధ్య, సంస్కృతాంధ్ర కవితావిస్తీర్ణితచేతోవిశ్మంభమాణ సకలరాజన్యా సీకసంస్తవనీయవదాన్యాభి ననభోజరాజ, సమ్యక్సర్వ శోవిస్తారితేదులశా హే త్యా ది యవనవైరి పీరసిగ్రహ; మహారాజ రాజశ్రీ శ్రీకృష్ణదేవరాయల సముఖమునకు, తిరువనంతపుర మహారాజాశ్రీ వీరభూపాల దేవప్రతాపరామలు వ్రాయు విజ్ఞాపనములు, మాపంశితుఁడు మేధావిభట్టు తమసమక్షమునకు వచ్చి చాలాదినము లైనది- మీయష్టదిగ్దజములను జయించి జయపత్రముల నందుకొని తలంపుతో నచ్చటికి వచ్చియున్నాఁడు కావున వెంటనే సభచేయింపి గెలిచినచో జయపత్రము తొనంగి పంపివేయఁడు. ఓడినచో దేవ వారి చిత్తమునకుం దోచిన పరిహారములఁగైకొని పంపించివేయఁడు.

ఇట్లు భవన్నిత్రుఁడు,
వీరభూపాల దేవప్రతాపరామలు.

అది విని శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, “మేధావిభట్టును పండితుఁడు వచ్చియున్నవాడట ఆతఁడు మన కగపడలేదే? ఏమి యీ యాశ్చర్యమని సభవారి నడిగెను. ముక్కుతిమ్మన్న లేచి నిలువంబడి రామకృష్ణునిచే నా పండితుఁడు పరాభూతుఁడై పట్టణమువిడిచి పారిపోయెనని, జరిగిన యంశములన్నియు, రాయలకు విన్నవించి రామకృష్ణుని యొక్క నమత్కారము మేధావిభట్టంత గొప్పపండితుని భయపెట్టి పాఠదోలఁగలిగెనని విన్నవించెను. రాయలు రామకృష్ణునియొక్క యుక్తి మిగుల నానందించి రామకృష్ణునకు రత్నాల హారము బహుమాన మొసంగి, తిరువనంతపురముచుండి వచ్చిన వార్తానవాని సబహుమానముగాఁ బంపించినై చెను.

—: అల్లసాని పెద్దన్నగారి నాక్షేపించుట :—

శ్రీకృష్ణదేవరాయలొకనాఁడు విద్యత్కవు లందఱతోను : కొలువుదీర్చి యుండఁగా రామకృష్ణుఁడు లేచి నిలువంబడి, భక్తిరసము నందు నాతో సమానముగాఁ గవిత సెప్పగలవారి సభయందే కాక యీ ప్రపంచమునందు సైతము లేరని నుడివెను. రాయలని విని, యట్టి కవిత సెప్పిచూపింపవలయుం గాని, యాఱక డంబములు పలికెనో నేమిలాభమని యనెను. అందఱకన్న నెక్కుడుగా గవిత సెప్పిచూపించెద నిదో విరుండని రామకృష్ణుఁడీ క్రింది పద్యముం జదివెను.

ఆ. నె. లచ్చిమగఁడ నీకు • లక్ష నమస్కృతుల్

నీతమగ,డ నీకు • నేనఁజేతు

సత్యభామమగఁడ • సన్నతించెదనిన్ను

మిత్రవిందమగఁడ • మేలొసంగు

తెనాలి రామకృష్ణకవి చరిత్రము.

31

లక్ష్మణకుమగండ • లాలింపరానమ్మ

నీలమగడనాకు • నీనెదిక్కు

జాంబవతికిమగడ • జ లంబుసేయక

యెల్లిమగడనమ్మ • నేలికొనర.

ఇదియూ ! భక్తిరసప్రధానమైన కవిత్వమని యందఱును నన్వసాని
అంతట రామకృష్ణుడు, “ప్రపంచమునందు భార్యకంటె నిష్టమ
యిన పదార్థము వేరొందు లేదుకదా ! అందువలననే మన యల్లసాని
పెద్దన్న దేవరవారిని సంబోధించుచు.

క. శ్రీ వేంకటగిరినల్లభ

సేవాపరతంత్రహృదయ ! చిన్నమదేవీ

జీవితనాయక ! కవితా

ప్రావీణ్యాగణేశ ! కృష్ణరాయ మహేశా.

అని తన మనచరిత్రమునందు వాక్కుచిచ్చినాడు, అందువలననేక
దేవరవారి కమితానందము కలిగెను ! “చిన్నమదేవీ జీవితనాయక !”
అనుటలో నెంత సారస్యమున్నదో దేవరవారికే యెఱుకపడవలయుం
గాని, యితరులకు శక్యమగునా ? “చిన్నమదేవీ జీవితనాయక”
యనినప్పుడు దేవరవారే యమితానందము జెందఁగా నెల్లిమగడనమ్మ
చెప్పుకొన్నప్రపంచకంటెను నేను బ్రహ్మచందముం జెందియుండఁగా,
సత్యభామమగడా ! యనినప్పుడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మకుఁ గలుగ
సంతోషమునకుగల పాఠము దేవరవాఁడుంగవలెను. మనపెద్దన్న
యెఱుంగవలెను. తమపరి నే నెఱుంగవలయుం గాని, యీ సభవా
కేమితెలియంగలదని నమాధానముం జెప్పెను. సభాసదులందఱు
పెద్దన్నగారి నాక్షేపించుటకై రామకృష్ణుడింత యుక్తిజేసెనని
లోన సర్వకొననాగిరి.

—విజయ—

—: రా జ తి వి :—

‘రాయలొకప్పుడు సభయందుఁ గూర్చుండి, “మా సామంతులందఱును మిగుల రాజకీవిగలవారు సుమండి! అందువలననే వారింజూచినప్పుడు నా కమితానందము కలుగుచుండును” అని నుడిచెను. అందుపై రామకృష్ణుడు లేచి, “అబ్బో! నేను మాత్రమో! ముందుగా నా మాటంజెప్పి యితరులం జెప్పవలయుంగాని లేనిచో నేనొప్పుకొందునా? రాజకీవియందు నాకుం జాలినవారు కలరా? నే నెప్పుడును, గురుగుకూర, చెంచలికూర, తుమ్మకూర, వేతతగిరిసకూర, చింతకూర వీనినన్నిటిని పొరంటిఁజూనియలతో భక్షించుచుండును. అరిగయాన్నమనిన నాకపారసంతోషము. లేగదూడతోడలునాఁనచో నామేనికిహాయిగానుండున. మేకెరుగుఁగపటి వెట్టుకొని, నలకమంచముపై తీవిగాఁ బన్నుండెదను. అందువలన నే నే యందఱకన్న నెక్కువ రాజకీవిగలవాడనగుదును అనియెను. రాయలదివిని, “రామకృష్ణా! నీ మాటలు కడుంగడు విచిత్రముగా నున్నవే! రాజకీవికివి యా లక్షణములు?” అని యడుగఁగా, రామకృష్ణుడు “దేవా! రాజకీవిలక్షణము లెట్టివియో విష్ణుచిత్తీయమునందు దేవరవారేకుడివి యున్నారకదా! జ్ఞానకములేదా! లేకున్నచో జ్ఞాపకమొనఁపెదను. వినుండని విష్ణుచిత్తీయములోని యీ క్రిందిపద్యముం జదివెను.

మ. గురుగుంజెంచలి, తుమ్మి, లేదఁగిరిసాకుం దింతిఁగి నే పల్లవో,
 త్కరముంగూడ పొరంటిఁజూనియలతోఁ గట్టవికుట్టారి గో
 గిరములెక్కి, తమింబసుల్పలమువోఁ గ్రేపులైయిన్నాక, మే
 కెరువు గుంపటి మంచమెక్కిరి; ప్రిభుత్వైకాప్తి రెడజ్జడికొ.

ఆ సమాధానమునకు తాయలు రామకృష్ణునికంటె సమయోక్తిపరుఁడెవ్వఁడు లేడనియు, యుక్తిచేసి యాత్మేపించుటలో నెవ్వగు నీతనికిఁ విద్యాకౌశల్యముం బరీక్షించి మమ్మల నీ పైదునుండి విడిపించిన

తెనాలి రామకృష్ణశాస్త్రి చరిత్రము.

జాలరనియు, మిక్కిలి మెచ్చుకొని రామకృష్ణుడే హాస్యరస ప్రపంచము
డని సహస్రముగా వాక్కుచెప్పును. రామకృష్ణుడు రాయలయొక్క
వాని నే యాక్షేపింపగా నితరుల నాక్షేపించుట యీతనికొక
యా యని యనుకొనిరి.

—❦—

—: దొంగలచే బూలమొక్కలకు నీరుదోడించుట :—

ఒకనాడు శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు బైదీలం జూడవలయునని
బయలుదేరి కారాగారమునొద్దకుం పోయను. బైదీలందఱును రాయ
లంజూచి, తమ్మాచెరనుండి విడిపింపుడని మ్రొక్కుకొనుచుండిరి.
తామేమియు నేర మొనరింపకుండగనే యక్రమముగా బెరలోనుం
పబడితిమని రాయలతో గొందఱు మొఱలెట్టుకొనుచుండిరి. గజ
దొంగలని పేరొలదిన యిద్దఱు దొంగలు, రాయలంజూచి “దే
వా! మేము గజదొంగలము! దొంగతనమునందు మమ్ములను
మించినవాడీ జగత్తునందులేదు కాబట్టి దేవరాయ మా చౌర్య
విద్యాకౌశల్యముం పరీక్షించి మమ్ముల నీ కైదునుండి విడిపించిన
యెడల మేము దేవరవారి సైన్యమునంజేరి దొంగతనముజేయుట
మానివైచి దేశోపకారమునకై పాటుపడెదము. దేవరవానికి మా
ప్రాణమాలను ద్రికరణశుద్ధిగా నర్పించెదము. అంతియేకాని యితటి
నుండి మాస్వలాభమునకై యెట్టిదుష్కృత్యమునంజేయము. మాకుబు
ద్ధినచ్చినది. కరుణించి మమ్ము చెరనుండి విముక్తులంజేయ” డనియు
తమ్ము రాయల సైన్యమునం జేర్చుకొనుడనియు బ్రార్థించిరి ఆ
మాటలనువిని, రాయలు “ఓరీ! మీరు దొంగతనములో నెంతగట్టి
వారో పరీక్షించినంగాని యే మాటయుం జెప్పజాలము. ఈ రాత్రి
మిమ్ములను కారాగారమునుండి విడిపించెదము. తెనాలి రామకృష్ణుడు
యింటికేగి, యెద్దియేని బంగారు నగ నొక్కదానిని దొంగిలించి తె

చ్చినచో, మీ కోరిక నెరవేర్చెదనని నుడివి వారల నా రాత్రికి పైదు
నుండి విడుదలచేయవలసినదిగా నాజ్ఞాపించి వెడలిపోయెను. రాయల
యాజ్ఞ ప్రకార మా దొంగలను సాయంకాలమయినతోడనే విడిచి
పెట్టివెచ్చిరి. ఆ దొంగలిరువురును జీకటి పడినతోడనే బయలుదేరి
రామకృష్ణుని దొడ్డియందుఁ బ్రవేశించి, కాకరపాదుక్రిందఁగూర్చుం
డి దాఁగియుండిరి. రామకృష్ణుఁడు రాత్రి భోజనమునకై లేచి, పాద
ప్రక్షాళనము నిమిత్తము దొడ్డిలోనికివచ్చి, కాకరపాదుక్రింద దొంగ
లుండుటం గనిపెట్టి, చూడనివాఁడుబోలె నింటిలోనికిరిగి, తన భా
ర్యతో “ఓసీ! నేడీ పట్టణమునకు దొంగలు మెండుగా వచ్చియున్న
వారు. మన ధనమును సొమ్ములునుం గడు జాగరూకతతో దాఁచి
కొనవలయును. కాకున్నచో ప్రమాదమురాఁగలదు నీ బంగారునగ
లన్నియును. సిటాదెమ్ము, వాని నీ యంగవస్త్రమున మూటఁగట్టి
నూతిలో, బడవైచెదను. తెల్లవాడినపిమ్మట మఱల దీసికొనవచ్చు”
ననియెను. అందులకు సమ్మతించి యామె తన నగలన్నియుం దీసి
యాతనికిచ్చెను. ఆ నగలను రామకృష్ణుఁడు తన పుస్తకములపెట్టెలో
జాగరూకతతో దాఁచియుంచి యచ్చటనున్న రుబ్బురోటి పొత్తము
నకుఁ బదిలముగాఁ దన యంగవస్త్రముం జుట్టబెట్టి పడిపడిగా నూతి
చెంతకేగి, యా మూటను గుభాలున నూతిలోఁ బడవైచెను. దొం
గలది చూచి, విస్తారముగా శ్రమపడనక్కఱలేకయే తమకానగ
లన్నియుఁ జిక్కగలవని లోలోన సంతోషించుచు నూరంతయు మా
టుమణఁగు పర్యంతముఁ బాదుక్రింద నణఁగిమణఁగియుండిరి. రామకృ
ష్ణుఁడింటియందు గొంత సేవటివఱకునుం బన్నుండి, భార్య నిద్రించిన
పిమ్మట లేచి, యటకమీఁదికెక్కి, వెలిసెలోనుండి మెల్లగా దొడ్డిలో
నికి సవ్వడికాకుండ దిగి యొక మల్లెపాద మాటునకుం బోయి య
చట దాఁగియుండెను. ఊరందఱు నీ పాటికి నిద్రపోదురను తలంపు

గలిగినతోడనే దొంగలులేచినచ్చి నూతిచెంత నిలువంబడిరి. నూయి
నిర్మలముగా నుండెను. నీరుదోడుటకై కట్టియుంచిన యేతము గడ
ను గట్టిగాఁ బట్టుకొని, మెల్లమెల్లగా నొకఁడు నూతిలోనికిందిగి నగ
లమూటను వెదుక నారంభించెను. రెండవవాఁడు నూతిమీదఁ కెక్కి
నిలువంబండి, నగలమూటను త్వరగఁదీసి యందిమ్మనెను. నూతి
లోనివాఁడు నగలమూటకొఱకై నలుదెసలును, నెదకుచుండెను
నూతియందు నీరు విస్తారముగా నున్నది. నగలమూట యేనైపున
నున్నదో కానుపించుటలేదు కాబట్టి నూతిలోనున్నవాఁడు పైనున్న
వానితో నోరీ ! నూతియందు నీరమితముగా నున్నది. కొంతనీరుదో
డివైచినం గాని నగలమూట కాన్పించునట్లు లేదనెను. అట్లయినదో
నీరు నోడివైచెదమని వాంఛిండ్దఱును నీరుతోడుట కారంభించిరి.
నూతిలోనున్నవాఁ డేతపుబుట్టచు ముంచుచుండెను. నూతిలోనున్న
వాఁడు పైనున్నవానితో నోరీ ! చప్పుడేమియుఁ గాకుండఁగా నీరు
పాటవంచి వేయవలయుం జూమీ ! యని హెచ్చరించెను. ఇట్లెవ్వరి
పనిని వారు చేయుచుండిరి. ఎంతతోడినను నూతిలోని నీరు తఱుగుట
లేదు. అప్పుడు రామకృష్ణుఁడు లేచి యొక పాటం జేఁబూని యీ
దొంగలు తోడిన నీటిని తన పూలమొక్కలకుఁ గట్టుకొనుచుండెను.
తొలికోడి కూసినది నీరేమియుం దఱుగజేదు. పూలమొక్కలన్నియు
జాలవఱకును దడిసిపోయినవి. కాని యొకటి కండు చెట్లుమాత్రము
మిగిలియున్నవి. నీరుదోడుటకు దొంగలకుఁ బ్రాణములు విసిగిపోయె
నవి. చివరకు నూతిలోనివాఁడు నూయియంతయుఁ గలయనెదకి యీ
పాత్రపుమూటను బయటికిఁదీసి పట్టుకొని పైకెక్కివచ్చెను. వారిద్దఱు
నా మూటను విప్పి చూచునప్పటి కందు రుబ్బురోటి పొత్త్రముగ
పడెను. రామకృష్ణుఁడు మనలను మోసముఁజేసెను. పోవుదముగా

రా! యని మొదటివాడు రెండవవానితో ననెను. అప్పుడు రామకృష్ణుడు వెడలిపో నుద్యుక్తులైయున్న దొంగలంజూచి, నాయనలారా! మీ ధర్మమా యని కూలి యిచ్చుకోనక్కఱలేకుండగా నా పూలచెట్లన్నియుఁ దడిసినవి. ఇంక రెండు పాదులుమాత్రము మిగిలి పోయినవి. అవికాడ తడియుపర్యంతము నీరుతోడి మాటదక్కించుకొని మఱిపొండు బాబూ! మీ కెంతయైనఁ బుణ్యముండునని పెద్దయెలుంగునఁ గేకవైచి చెప్పెను. ఆ కేకవిని యిరుగుపొరుగు వారందఱును లేచిరి దొంగలు పారిపోవుటకుఁ ద్రోవంగానక, యిటునటు నడయాడసాగిరి. వెంటనే తలారువచ్చి మా దొంగలం బట్టుకొని కారాగారమునం బెట్టి బంధించివైచిరి.

—: ధూర్జటి క వి :—

కృష్ణ దేవరాయలువారికి ధూర్జటికవిపై నెక్కుడుప్రీతి. విభూతిపిండికట్లును రుద్రాక్షతావళములును ధరించి యీతఁడెప్పుడును శుద్ధశ్రోత్రియుఁడుగా నగపడుచుండువాడు. రాయలు సభలోఁ గూర్చుండినపుడెల్ల ధూర్జటికవియొక్క కవితా మాధుర్యమునం గూర్చియే తలుచుగాఁ బ్రసరించుచుండును. పై కెంతశ్రోత్రియుఁడుగా నగపడినను నీతని యంతరాత్మమాత్ర మంత శ్రోత్రియమైనది కాదు. ఈతనికి వేశ్యాంగనా సంపర్కము మెండు. గుడియల కామియను వేశ్యతో నెల్లప్పుడును ధూర్జటికవి సంచరించుచుండెను. గ్రామమునకుఁ గ్రొత్తగా నే వేశ్య వచ్చినను ధూర్జటిని సందర్శించి మఱి పోవుచుండును. ఇంతటి పండితుఁడయ్యును నింతటి మహాకవియయ్యును ధూర్జటి వారాంగనాలోలుడై దుర్విసేతివర్తనడై యున్నాడని రాయల కెఱింగించి, మందలింపఁ జేయవలయునని, తక్కున కవులందఱకు నుద్దేశ్యము కలదు, గాని, తగిన సమయము దొరకమిచే నెప్పటి కప్పుడే

రాయలకుం జెప్పట కనువుపడదయ్యెను. ధూర్జటికి నానాటికి వేశ్యా
గనా లోలత్వ మభివృద్ధి యగుచుండెను ఇదియంతయు గవికి
బిల్లుల రామభద్రుడను సార్థకనామ గుగల యయ్యలలాజు రామభ
ద్రుడొకనాడు రామకృష్ణునిం గలసికొని, మన ధూర్జటి వారంగ
నాలోలుడై సొమ్మంతయు నమ్మచేయుచున్నాడు. మనము ముగ
లించిన మానువాడుగా నగపడుటలేదు. ఆతడొక్కనాడు వెచ్చిం
చిన ధనము నావంటివానికైనదో, బిల్లులును, మేమును సుఖముగా
నొక సంవత్సరము జీవించుటకుఁ జాలియుండును. రాములు విద్యా
వివేకవేదియేకాని, కుంటుబ వివేకవేది కానందునను ధూర్జటియొక్క
వక్రగమన మెటుంగకపోవుటచేతను నిట్టి యవినీతి కెడమగుచున్నది.
కాబట్టి నీ వెట్లయినం దెంపుఁజేసి, రాయలకీ సంగతి నుద్ఘోషించి,
మందలింపఁజేయుమని చెప్పెను. ఈ దినముననే నేనా పని నొనర్చె
దనని రామకృష్ణుడొతనితో ననెను. నాడు రాయలు కొలువునకు
సమయమున కందఱు నాస్థానమునకేగిరి. అంతట రాయలు సార్థ
టిం జూచి, యభివందన పూర్వకముగా

చ. “స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి ధూర్జటిపల్కులకేల కల్గెనో
యతులిత మాధురీమహిమ” యని యభివాదన మొనర్చెను.

అంతట రామకృష్ణుడు లేచి యాపద్యము తరువాయి నిట్లు
నాక్షేపణపూర్వకముగాఁ బూరించెను.

“హా తెలిసెన్ భువనైక మోహనో

ద్ధత సుకుమార వారవనితా జనతా ఘన తాపహారి, స

తత మధురాధరోదిత సుధారసధారలఁ గ్రోలగాజుమీ.”

వేశ్యాంగనాధరోష్ఠ పానముచేతనే ధూర్జటికవిత్వమున కింతటినూధు
ర్యము కలిగెనని, చెప్పటచే ధూర్జటి వేశ్యాంగనా లోలుడని యంద
ఱకును వెల్లడియయ్యెను. ధూర్జటి యేమియు ననఁజాలక తలవంచు
కొని సిగ్గుపడి యూఱుకుండెను. తరువాత రాయలొకప్పుడు రహస్య
ముగాఁ ధూర్జటిని మందలించెను.

—• క వి గ ం డ పె ం డే ర ము —•

సంస్కృతాంధ్రములయం దసమానముగాఁ గవిత సెప్పఁగల
వారికి, గండపెండేర మొసంగుదమని, శ్రీ కృష్ణ గాయలు సెలవీయఁగా
వల్లసాసి పెద్దన్న యీ క్రింది పద్యముం జెప్పెను.

ఉ. పూతఁమెఱుంగులు బసరుపూఁప బెడంగులుఁ జూపునట్టివా
కైతలు? జగ్గునిగ్గు నెనఁగావలెఁ గమ్మనఁ గమ్మనఁవలె
రాతిరియుఁ బవల్మటపురాని హూయల్చెలి యీ కంజపు ని
ద్దాతరి తీపులంబలెను దారసిలఁ వలెలోఁదలంచినఁ ;
బాతిఁగ బైకొనన్వలెను పైఁనలికుత్తుకలోని పల్లటీ
కూతలనఁ వలెఁ సాగసుకోర్కులు రావలె నాలకించినఁ
జేతికొలదిఁ గాఁగిటనుజేర్చినఁ గన్నియచిన్ని పొన్నిమేల్
మూతలచన్నఁదోయినలె ముచ్చటఁగావలె బట్టిచూచినఁ
డా తోడనున్న మిన్నలమిటారపు ముద్దులగుమ్మ కమ్మనా
వాతెఱి దొండపండువలె వాచవిగావలెఁ బంటనూనదిఁ
గాతలఁదమ్మిచూలి దొరకై వనపుంజవరాలి సిబ్బెపుఁ
మే తెలియబ్బురంపు జిగినిబ్బరపుబ్బగు గబ్బిగుబ్బ పొం
బూతలనున్న కాయ సరిపోడిమికిన్నరమెట్లబంతి, సం
గాతపు సన్నబంతి, బయకారపుఁగన్నడ గౌళవంతుకా
సాతత తానతానల పసందివుటాడెడు గోటమీటుబల్
మోతలునుంబలుఁ హరువు మొల్లముగావరు నచ్చ తెన్నులీ
రీతిగ సంస్కృతంబు బచరించెడుపట్టున భారతీ వధూ
టీ తపనీయ గర్భనికటీ భవదానన పర్వసాహితీ
భౌతిక నాటకప్రకర భారతభారత సమ్మతత్రీభా
శీత నగాత్మజా గిరిశశేఖర శీతమయాఖి రేఖికా

పాతసుధాప్రపూర బహుభంగ ఘుమంఘుమ ఘుంఘుమగార్చన
జాతక దాశయుగ్మలయసంతి చుంచు వివంచికామృదం
గాతక తేహితత్తహితహాధిత దంధణదాణుదింధిమి
వ్రాతనయానుకూల పదవారకుహూద్వహ హరికింకిణీ
నూతన ఘల్లులాచరణ నూపురఘాళఝళీమరంద సం
ఘాతవియద్ధనీ చకచకద్వికచోత్పల సారసంగ్రహ
యాతకుమార గంధవహ హరిసుగంధ విలాసయుక్తమై
చేతముఁజల్లుజేయవలెఁ జల్లున, జల్లువలున్ మనోహర
ద్యోతకగోస్తనీ ఫలమధుద్రవ గోఘృత పాయస ప్రసా
రాతి రసప్రసార రుచిరప్రతిమంబుగసారె సారెకున్.

ఇట్లు చెప్పిన పద్యమునకు రాయలు సంతసించి యాతనికిఁ
గవి గండపెండేరము నొసంగెను. అది రాయలు తనకు స్వయముగాఁ
గాలికిఁ దొడిగినదగుటచే నా గండపెండేరముం జూచుకొనునప్పుడెల్ల
ను పెద్దన్న మిక్కిలి ముత్యముచుండువాఁడు. కాలియందలి గండపె
ండేరమాతని కంటఁబడునా; ప్రపంచమునంతయు నాతఁడు మఱచి
పోవుచుండెను. అట్టి సమయమున నెవరేమాట వచియించినను నాత
నికి వినుపించకుండునంతటి సంతోషమాతనికిఁ గల్గుచుండెను. ఒకనా
డు పెద్దన్న తనయింటం గూర్చుండి, శిష్యులకు బాఠములం బెప్పుచుం
డెను కాలు కడిపినపుడెల్లను గండపెండేరము ఖింగుఖింగున మ్రోగు
చుండెను. ఆ శబ్దమునందుఁ బెద్దన్న యంతరంగము విలీనమైపోయెను.
అప్పుడాతనికి సంతోషము వెల్లివిరిసిపోవుచుండెను అప్పుడు పెద్దన్న
తన శిష్యులం జూచి,

చ. “వదలకమ్రోయునాంధ్రకవి వామపదంబున హేమమౌపురం
బుదితమరాళకంఠ నిసనోద్ధతినేమని పల్కుపల్కెరా!”

అని సగర్వముగాఁ బల్కెను. అదివిని శిష్యులందఱు నా పద్యమును జక్కగాఁ బూరింపవలెనని యాలోచించుకొనుచుండిరి. అసమయము ననే రామకృష్ణుడా దారిం బోవుచు, మాటిమాటికిని పెద్దన్నచే నుడువబడుచున్న యా సగముపద్యమును విని నాక్షేపణ పూర్వకముగాఁ దక్కిన సగముపద్యము నిట్లు బూరించెను.

“గుడియలకామినున్ననగు కోమలకంధర భాగ్యరేఖ నీ

నుడుటచు లేదులేదనుచు నూలు తెఱంగుల నొక్కిపల్కెరా.”

అదివిని పెద్దన్న యేమనుటకుం దోపక యప్పటికూరకుండెను.

—: ము క్కు తి మ్మ న్న :—

రాయలొకప్పుడు భట్టుమూర్తిం జూచి, అట్ట వర్ణనముండేయు నపుడు, నాసీకమును జక్కగా వర్ణించిన కవీశ్వరులెచ్చటను కానంబడుటలేదు. నీవట్టి వర్ణనము నొకపద్యమునందిమిడ్చి రచింపఁ గలవాయని యడిగెను. అందుపై భట్టుమూర్తి యీ క్రింది పద్యముం జదివెను.

శా. నానా సూనవితాన వాసనల నానందించు సారంగమే

లానన్నొల్లడటంచు గంధఫలి బల్కాకండపంబంది యో

షానా సాకృతిఁబూని సర్వసుమనస్సొరభ్య సంపాసమై

పూనెం బ్రేంక్షణమాలికా మధుకరీపుంజంబు లిర్వంకలన్.

అదివిని, రాయలును, సభాసదులును, పరమానంద భరితులై యిట్టి వర్ణనముం గావించిన మహాకవి యెచ్చటనుఁ లేడు. మిక్కిలి యింపుగానున్నది యందఁజైకృతకంఠముగాననిరి. రాయలు భట్టుమూర్తింజూచి “నీవింత మహాకవివని యింతకాలమున్నుండిను నెఱుంగనైతిని ఇంత సొబగుగా, నింత లాలిత్యముగా, నింత యక్తముగా, నింత మాధుర్యముగా, నింత యాచిత్యముగాఁ బద్యముం జెప్పఁజాలిన

కవి నెచ్చటను నేజూడలేదు. ఈ పద్యము ప్రత్యేకముగా నాలుగుకేల
దీనారములవెలచేయఁగలదు. ఇచ్చెదను, పుచ్చుకొమ్మని వెంటనే రా
యలు భట్టుమూర్తికి నాల్గువేల దీనారములొసంగెను, (దీనారములనఁగా
నొక నాణెము, కృష్ణదేవరాయల కాలమున నివియే వాడుచుండిరి.
ఒక దీనారము పదునాల్గు వరహాల వెలగలది) అప్పుడు రామకృష్ణుడు
లేచి, రాయలతో! “అయ్యా! దేవరవారిపద్యమునకు సరియైన వెలయే
కట్టివారు. వెల సరిగానిశ్చయించుటలో దేవరవారికిం గల బుద్ధివిశేష
ము మఱి యెవ్వరికిని గలుగఁజోదు. ఈనాల్గువేలును మన భట్టుమూర్తి
పద్యముంగొన్న యసలువెలయే! ఈతనికి పద్యమునందు లాభమే
మయిన నుండినఁగాని యీతనికిఁ గిట్టంపుకాదు. కాబట్టి రహస్యవి
ద్యావేదులగు రాయలువారీతనికి లాభమేమయిన నొసంగి మఱిపద్య
ముం గ్రహింతురుగాక యని దేవరవారికివన్నవించు కొనుచున్నాఁడ
ననెను. రాయలదివిని “ఏమీ! ఈపద్యమీతఁడు రచించినది కాదా!
అట్లయినచో మఱెవ్వరు రచించిరి?” అని యడుగఁగా రామకృష్ణుడు
“మన నంది తిమ్మన్న యీపద్యమును రచించి తనపారిజాతపహరణ
మునందు జేసికొన నెంచుచుండగా, నాతనియొద్ద మన భట్టుమూర్తి
నాలువేల దీనారములిచ్చి యీపద్యముం గొనెను. దేవరవారు మరొ
క్కవేయి దీనారములు లాభమొసంగినచో సమంజసముగానుండును
దా యని మనవియొనర్చికొనినాఁడను” అనెను. అది విని యందరును
నవ్విరి రామకృష్ణుడు తన రహస్యమును బయటపెట్టినందులకై భట్టు
మూర్తి కాతనిపై గోపముకలిగెను. సమయముచిక్కినప్పుడు రామ
కృష్ణుని జిన్నబుచ్చవలయునని భట్టుమూర్తి తఱి వేచియుండెను.

ఒకనాడు నందితిమ్మన్న తనయింటియం దుయ్యాలమంచము
పయిం బండుకొని యూఁగుచుశిష్యులకుఁ బాఠములను జెప్పుచుం
డెను. ఆసమయమున రామకృష్ణు డచ్చటి కేతెంచి, ముక్కు తిమ్మ

న్నంజూచి, “తాతా ! ఊతునా ? యనెను. తిమ్మన్న, ఇంతకంటె నున్నదిరా బాబూ ! అట్లనే కానిమ్మనిచెప్పెను. అందుపై రామకృష్ణుడు కాండించి తుబుక్కుమని యాతనిమోముపై నుమిసెను. అంతటఁ దిమ్మన్న కాగ్రహమకలిగి యాతని దాడలపైఁదన్నెను. ఆ తావుచే రామకృష్ణుని కోట పన్నొకటి విడిగి నేలపై రాలెను. పెద్దవాడగు తిమ్మన్న యట్లానరించినందుకు రామకృష్ణుడు కోపించు కొనక, తనయింటికేగి, దుప్పికొమ్ము నొకదానిని దెచ్చి, చక్కగాఁ జెక్కి పల్లుగా నమర్చికొని, మరునాఁడు రాయల యాస్థానమున కేగెను. రాయలు ప్రసంగవశమునఁ గవీశ్వరులం జూచి, “రవికాన నిచోఁ గవి గాంచునేకదా” యని సమస్య నిచ్చెనట ; అంతట భట్టుమూర్తిలేచి రామకృష్ణునకు తొలిదినమున జరిగిన పరాభవముం దెలియఁజేసి తన కోపముం దీర్చికొనుట కిదియే సమయమని యెంచి యా సమస్య నిట్లు పూరించెను.

ఉ. ఆరవి వీరభద్ర చరణాహతి డుల్లిన బోసినోటికి

నేరడు ! రామలింగకవి నేరిచెఁ బో మరి ముక్కుతిమ్మన
కూరపదాహతిం దెగిన కొక్కెఱపంటికి దుప్పికొమ్ము ప
ల్లారచియించెనార ! రవిగాననిచోఁ గవిగాంచునేకదా.

అని రచించి రామకృష్ణుడు ముక్కు తిమ్మన్నగారిచేఁ దన్నులుతిర్పాడని సూచించెను. రాయలా నంగతి యేమని యడుగఁగా భట్టుమూర్తి రాయల కా యుదంతము సంతయు నెరింగించెను. రామకృష్ణుడెప్పుడును నెద్దియో కొంటెపనియే చేయుచుండెనని సభవారందఱును నవ్వుకొనిరి.

—: నూరుమంది పేదబ్రాహ్మణులకు వస్త్రదానము లిప్పించుట :—

రాయలవారి యనుంగుభార్యయగు సన్నపూర్ణాదేవి (ఈమె పేరే చిన్నమదేవియనియుం జెప్పదురు.) యొకప్పుడు లక్షవత్తుల వ్రతముం జేసికొనుచుండెను. బ్రాహ్మణులకు మంచి సమారాధనములు గావింపబడుననియు, మంచిమంచి దానములు చేయఁబడుననియు, బ్రతీతి చుట్టుప్రక్కల నంతటను వ్యాపించెను. పొరుగుండ్రునుండి సుమారు నూరుమంది పేదబ్రాహ్మణులు వచ్చియుండిరి. వారందఱును గుచేలుని జ్ఞాపకముఁజేయునంతటి జీర్ణవస్త్రములను ధరించి యుండిరి. ఈ వ్రతమునం దేయే దానము లెవరెవరి కీయఁబడవలయునో యీ విషయమిదివఱకే నిశ్చయింపబడి యుండుటచే వీరికి వస్త్రదానము లీయఁబడునను నమ్మకములేకుండెను. రామకృష్ణుడీయ పర కుచేలుర నూర్వురంజాచి, చాలనక్కటికపడి, తనమనస్సునందు వాపోయెను. వీరందఱకును వస్త్రదానములం జేయుమని రాయల వారితోఁ దానెంతచెప్పినను తన మాట యీ విషయమునందుఁ జెల్లదని యాతఁడెఱుంగును. ఎట్లయిన వీరికి వస్త్రము లిప్పించుట కై యుక్తింబన్నవలెనని యాలోచించుచుండెను. కొంతసేపట్లాలోచించి, గుభాలునలేచి, యా నూర్వురుపాఱులుఁ గూర్చున్నచోటి కేగి, యడావిడిగాఁ దనయుత్తరీయముం దీసి దాని చెఱంగొకింత చింపివైచి కాపీనముగా ధరియించుకొని, తక్కిన తన వస్త్రముల రెండింటిని, చిన్నచిన్న ముక్కలుగాఁజింపి, వత్తులుచేయుట కారంభించెను. అది చూచి యా పాఱులందఱును రామకృష్ణునియొద్ద కే తెంచి, “ఇదియేమి? ఇంత యడావిడిగా ధరించిన వస్త్రములు సైతముఁ జింపివైచి వత్తులుచేయుచున్నా ” వని యడిగిరి. రామకృష్ణుఁడప్పుడు వారితో నిట్లు పలికెను. వ్రతమునకు వత్తులు తక్కువవచ్చె

ను. అందుచే రాయలు వత్తులుచేసి యిచ్చినవారికి వత్తియొకటి కొక దీనారముచొప్పున నొసంగెదరు. కాబట్టి యెన్నివత్తులు జేసియిచ్చిన నన్ని దీనారములు రాగలవు. ఒక ముహూర్తకాలములో వత్తులందియ్యవలెను. లేకున్నచోఁ గార్యము మిగిలిపోవునట. అందులకే యింత యడావిడిగా వత్తులు చేయుచున్నానని చెప్పెను. మీరును త్వరలో వత్తులుచేసి యొసంగినచోఁ జాల దీనారములు సంపాదించుకొనఁగలరని చెప్పెను. అందుపై నాపేదబ్రాహ్మణులందఱును బేరాసచే గౌరీనములం ధరించి, తమతమ వస్త్రములను ముక్కలు ముక్కలుగా జింపివైచిరి. కొంతసేపటికి వ్రతము పూర్తయయ్యెను. రాయలవా రెవ రెవరి కేయే దానము లీయబడవలయునో యా యా దానములు వారికిఁప్పించి, తక్కిన చిల్లర పేద బ్రాహ్మణులకు వొడ్డి సంభావనము లిప్పించుటకై వచ్చెను. అప్పుడచ్చటనున్న యా బ్రాహ్మణులందఱును గోచిబాతరాయలై యుండుట గాయలుచూచి “ఇదియేమి! మీరు ధరించు వస్త్రములేమయ్యె” నని యడుగగా, నా బ్రాహ్మణులు “దేవా! దేవరవారి వ్రతమునకు వత్తులు తక్కువయినవటకాదా! అందులకై మావస్త్రములన్నియుం జింపివైచి వత్తులు చేసివైచినారము. వత్తికొక్కొక్క దీనారముచొప్పున నిచ్చెదమని దేవరవారు వాక్కుచ్చిరి. ఇదిగో! వత్తులు! వీనిం దీసికొని లెక్కప్రకారము మాకు రావలసిన ధనము మాకొసంగివేయుడు” అని యావిప్పులనిరి. “వత్తికొక్క దీనారముచొప్పున నిచ్చెదమని మీతో నెవ్వరనిరి? వత్తులు మాకు దక్కువైనవని యెవ్వరనిరి? ఇది యసంభవమని :రాయలనెను. అందు కావిప్పులు, “దేవా! అల్లదిగో ఆమూలఁ గూర్చున్నయాతడు మాకీ విషయముం దెల్పెను. లేకుండినచోఁ గట్టుకొనుటకు వస్త్రమైనను లేకుండఁ జేసికొని వత్తులు చేసివైచుటకంత తెలివీహీనులమా” యని చెప్పుచు

రామకృష్ణుని రాయలకుం జూపిరి. రాయలు రామకృష్ణునిం దిలకించి, యీతడే యీకొంటితనముం గావించెనని తెలిసికొని, నిష్కారణముగా నీపులి బట్టలన్నియు రామకృష్ణుడు చింపించినైది నందుకు మనంబునఁ జాల నొచ్చుకొని, దినమునకు నూరుతప్పులు కనుజ్జనిచ్చినవాడగుటచే రామకృష్ణు నేమియు ననఁజాలక, యీ పేదపాటులందఱకును, మంచి మంచి, వస్త్ర యుగ్మములం దెప్పించి, యొక్కొక్కని కొక్కొక్కజత వస్త్రములచొప్పున నిప్పించి, యొక్కొక్కనికి వేయిదీనారములచొప్పున దానములంగూడ నిప్పించెను. విపులందఱును సంతోషించుచు రామకృష్ణునివలననే మనఁ దానములు దొరకెనని తమలోదామనుకొనుచుం బోయిరి. సభాసదులు రామకృష్ణుని యిట్టి మెచ్చుకొనిరి.

—: విష్ణుచిత్తీయ విమర్శనము. :—

శ్రీకృష్ణదేవరాయలొకప్పుడు కవులనందఱంజూచి, తాను రచించిన విష్ణుచిత్తీయమును గావ్యమును జక్కగా విమర్శించి, 'యందలి గుణగుణములను దెల్పుడని కోరెను. అందులకు రామకృష్ణుడు లేచి, "విమర్శించుట కేమియున్నది? ఏగుడ్డలేదు భోజనముజేసిపోరా" యనినట్లున్నదనెను. "నీవెప్పుడును నిట్లడ్డదిడ్డముగానే పల్కుచుందువు! అందలి గుణగుణముల నేర్పరింపవలసినదనిగాని, యిట్టి యసందర్భపు మాటలాడమంటివా?" యని రాయలనఁగా. రామకృష్ణుడు సందర్భపు వాక్యములో యసందర్భపువాక్యములో యోచించుటకు దేవరవారే యర్హులుగాని, నావంటివాని కవి చెల్లువా? అసందర్భపు వాక్యము లిట్టివని మచ్చు చూపించుటకే కాబోలును! దేవరవారు తమ విష్ణుచిత్తీయములో

శా. “అనిష్ఠానిధి గేహసీమనడురే యాలించినన్ మోవియున్నెం
తేనాగేంద్రశయానుపుణ్యకథలుం; దివ్య బ్రబంధాను సం
ధాన ధ్యానము; నాస్తిశాకబహుతా; నాస్త్వష్టతా; నాస్త్వపూ
పో; నాస్త్వోదనసౌష్ఠవంచ; కృపయాభోక్తవ్యమస్పల్కునన్”

అని వాక్కుబిచ్చినాడు, “చాలాకూరలులేవు. వేడిగాలేవు. పిండివంట
లులేవు అన్నము బాగుగాలేదు, దయచేసి భోజనము చెయ్యండి !
బాబూ !” అనగా నిక వాడు తినునదేమి ? వాని మొగము !
దీనియర్థము విచారింపగా, “నే గుడ్డలేదు. భోజనముచేసి పొండని
కాదా ! ఇప్పుడు దేవరవారీ యసందర్భపువాక్యము లెన్వరివో నిర్న
యింపనర్హులు. ఇట్టి యపూర్వరచనా ప్రాగల్భ్యముగల దేవరవారే,
సందర్భమెట్టిదో యసందర్భమెట్టిదో ; యెఱుంగ సమర్థులును కాని
నా యట్టివానికేమి తెలియగలదు ? అని సమాధానముం జెప్పెను.
రామకృష్ణుని సమయోక్తిక రాయలెంతయును మెచ్చుకొని యెంత
టివానినైన నాక్షేపణమొనర్చుట రామకృష్ణునికే తగునని నుడివిరి.
రాయలయొద్ద దినమునకు నూరుతప్పల కన్నజ్జీవడసి యున్నందున
రామకృష్ణుఁడెట్టి కొంటెపలుకులు పలుకుటకు సాహసించెనని కవు
లందఱును నవ్వుకొనిరి.

—: నృసింహదేవర నృసింహకవి :—

రాయలయాస్థానమున కొకప్పుడు నరసింహదేవర నృసింహ
కవియనునాతఁడు వచ్చి “దేవా ! మీ యష్టదిగ్గజములను జయింప
వచ్చితిని. నాకు జయపత్రమొసంగెదరా ? లేక మీ కవీశ్వరులతో
వాదించుట కన్నజ్జనిచ్చెదరా ? ఏమి సెల” వని యడిగెను. రాయలు
పండితులవంకఁ దిలకించి చూచెను. పండితులందఱును దలలు వంచు
కొని యూరకుండ్లిరి. రామకృష్ణుఁడు లేచి, మీకెందుం బ్రవేశము
కలదని నరసింహకవినడిగెను.” నేను బాగుగాఁ గవిత్వముఁ జెప్ప
గలను. వ్రాతలో నాయంతటివాఁడు వేఱొకడులేడు. ఎట్టి యపశ్చ

మునకైనను వ్యుత్పత్తిర్థముంజెప్పి, సుశబ్దముగాఁ జేయగలను, ఎంతటి గూఢార్థమునైనను విడదీసి చెప్పగలను" అని నరసింహకవి ప్రత్యుత్తరమొసంగెను. అట్లయినచో నే జెప్పినపద్యమును వ్రాయగలవా యని రామకృష్ణుడాతని నడిగెను. ఒక్క నిమిషములో వ్రాయగలనని యాతఁడు బదులు చెప్పెను. రామకృష్ణుఁడట్లయినచో వ్రాయుమని యీ క్రిందిపద్యముం జెప్పెను.

క. తృవ్వటగాబా ! తలపైఁ
బువ్వట జాబిల్లి ! వల్వబూచట ! చేదే
బృవ్వటఁ చూడగ సుళుళు
క్కవ్వటయరయంగ నట్టి హరునకుఁ జేజే.

అని చెప్పఁగా నా యుచ్చారమున కక్షరములు లేమిఁజేసి, నరసింహకవి వ్రాయలేకపోయెను. రామకృష్ణుఁడు “సరే! అయినదా! యిక్కడికి నీ వ్రాతలోని కౌశ్యలము, ఇకఁ దక్కిన విషయములెల్ల న్నవో కనుగొందము” అని యీ క్రింది పద్యముం జదివెను.

మ. కననీహారగు పద్మపత్రశిరంగత్కిర్తి ! చాఁగూరమ
ద్ధన శుక్రాక్షి కళేభరాణ్మృగపతీ త్రైలోక్య ధామోదరా !
యనఁగా శంకర పాదపద్మయుగ దివ్యాస్తోకపాదో! జవా
ర్థనవాహిప్రస ! వైరివిగ్రహముకుంధా ! మిత్రవింధాధిపా !

అదివిని నరసింహకవి “యీ పద్యమునం దపన్వరములు మొందుగా నున్నవనియు, నిట్టి శబ్దోచ్చారము నేను వినలేననియు చెప్పుచుఁ బెవులు మూసికొనెను. అంతట రామకృష్ణుఁడు ఇట్టి దైవభక్తి ప్రాధాన్యమగు మంచిపద్యము నీ పాపిష్ఠిచెవులం బడదు. కనుకనే నీ విట్లు చెవులు మూసికొన్నావు ! ఇం దపశబ్దమేమి యు లేదు. దీనికి టీక జెప్పుచున్నాఁడను వినుమని యిట్లు చెప్పెను.

కనక=మాడఁగా, నీహార=మంచువంటి, గు=ప్రకాశించుచు న్నట్టిని, పద్మపత్ర=తామర రేకులవలె, ధళ=తెల్లనైన, రంగతీ=ఒప్పుచున్నట్టిన్ని, కీర్తి=యశస్సుకలవాఁడా! చాఁగూరమత్=చాఁగూరమంతయు

డనువానిని, హాన=చంపినవాడా! శుక్రాక్షికళ=శ్లోకనైన కన్నులుగల (తేజస్సుతో గూడిన కన్నులుగల, కాలిందడను పేరుగల సర్పమనునట్టి) ఇభరాట్=పనుగు రాజునకు, మృగపతి=సింహము వంటివాడా! త్రైలోక్య=మూడులోకములయొక్క, ధామ=నివాసమైన, ఉదరా!=పొట్టగలవాడా! శంకరపాదపద్మయగ దివ్యాస్త్రాక పాణీ!=ఈశ్వరుని పాదపద్మముల నారాధించుచున్న దివ్యమైన హస్తముగలవాడ! యనగా=అని చెప్పగా, జన=జనులయొక్క, అర్ధ=కోటికలను, సవా=నూతనములైన హి=హితములను, ప్రద=యిచ్చువాడా! కైరి విగ్రహ=శత్రువులయొక్క కూడికను, మికుంధా=పోగొట్టువాడా! అధికా=ఓ ప్రభువా! మిలౌ=మృత్యువును, రవింధా=అజ్ఞాపింపుమా ఓ శ్రీకృష్ణా నీవు మంచి యశస్సుగలవాడవని చెప్పి స్తోత్రము జేయువారయొక్క హితములను కోరి మృత్యువును దూరముగా తోలివైచెదవని భావము. “చట్టి కైవార మొనర్చు పద్యమునకు నీవు చెవులు మూసికొంటివి కైగా జయపత్రములు కావలెననుచున్నావా?

చ. తెలియనివన్ని తేప్పలని దిట్టతనావ సభాస్థలంబునను
బలుకఁగరాకురోరి పలుమారుఁ బిశాచపు చాడగట్ట! నీ
పలికిననోట దుమ్ముపడ! భావ్యమెఱుంగక పెద్దలైన వా
రల నిరసించురా! వినుమురా! నరనా! విరసా! తుసా! భాసా!

చ. ఒకని కవిత్వమందెనయు నొప్పులు! నా కవిత్వము
దొకనికిఁదప్పఁబట్టఁ బనియుండదు; కాదని తప్పుబట్టిన
మొగమటు క్రిదుగాఁదిగిచి మొక్కలువాసిన యంపకత్తితో
సిక మొదలంటఁగోతుమఱి చెప్పనఁగొట్టును మోముదన్నదు
మొట్టమొదటనే జయపత్రములం గోరక రాయల నాశ్రయించినవో
నీకిచ్చట మంచినత్కారము జరిగియుండును కాని, యిప్పుడెట్టి సత్తా
రమును నీకుఁజేయఁబడదు, రాయలవారు మిగుల దయాళువులగుట
చే. నీపదార్థములం దీసికొనక యిచ్చటనుండి మర్యాదగా వెడలిబో
నిచ్చుచున్నాడు. పో! పొమ్మని మందలించెను. నరసింహకవి యచ్చ

అనుండి యూరక వెడలిపోయి మహాగర్వముతో నున్నవాడగు నే
నే రాజును సంకల్పింపక నిర్లబ్ధియుతో నుండెను. తానప్పుడప్పు
డు రచించిన పద్యముల నమ్మకొనుచు, నందువలన వచ్చిన ధనము
చేర గుటుంబపోషణము జేసికొనుచుండెను. ఒకనాడు రాయలు
తన యంతఃపురమందుఁ గూర్చునియుండి తన గారంబు కూర్తురగు
తీరుమలాంబతోఁ జతురంగమాడుచుండెను. అందొక బంటు
దేనుఁగులమధ్య నిటికికొని పోవుటఁజూచి తిరుమలాంబ, యుగ్మ
మధ్యమునఁ బేదకుండదరమె" యని చమవుచు నాబంటును పైకె
గఁద్రోసెను. | రాయలా గీతపాదమును విని పద్యమును పూర్తిగా
చదువమనియెను. అందుపైఁ దిరుమలాంబ,

తే. గీ. ఒత్తుకొని వచ్చుకటికుచో • ద్వైజూచి
తగఁగి తనుమధ్యమెచటకో • తలఁగిపోయె
నుండెనేనియు నగపడ • కున్నెయహహా
యద్ధతులమధ్యమునఁ బేద • కుండదరమె.

అని చదివెను. ఈపద్యమెక్కడిదని రాయలు తిరుమలాంబనడుగఁ
గా నడియొక దీనారమిచ్చికొంటినని యామె బదులుచెప్పెను. 'రా
యలు, నీవిపద్యమునకు సరియైన వెల నీయలేదు. ఇదివేయి దీనా
రములకుం దక్కువజేయదు. ఆంధ్రభోజుడను బిరుదునహించిన కృ
ష్ణరాయని కుమార్తె యేపద్యమునకుండగిన వెల యీయలేనని నప్పు
డితరులమాట లెక్కయేమని లోకులు మనలను నిందింతురు. కావు
న నీవి పద్యమేకవివర్దగొంటివో యాకవికిఁ దక్కిన తొమ్మిదివం
దలతొంబదితొమ్మిది దీనారముల నిచ్చివేయుమని చెప్పి, కొలువుకూ
టమునకు వచ్చెను. తరువాత దిరుమలాంబ నరసింహకవిని బిలిపిం
చి, రాయలయాజ్ఞాప్రకార మాధనమాతనికిచ్చి, సత్కరించి, రా

యలకొక చీటివ్రాసి నరసింహకవిని రాయలయొద్దకు సభలోని కంపించెను. సభయందు రామకృష్ణుడు లేకున్నచో, నచ్చటికేగదను కాని రామకృష్ణు డచ్చటనున్నచో నచ్చటికిఁ బోజాల నని యాతడనెను. ఆసంగతిరాయలు విని, మూడుదినముల వఱకును రామకృష్ణుడు సభకు రాకుండునట్లుత్తరువుచేసెను. ఆనాఁడు నరసింహకవి హాశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానమును ద్వ్యర్థికావ్యమును రచించి, రాయలకంకితమునీయవచ్చెను. అప్పుడు రామకృష్ణుడుప్పరవానివేషము వైచుకొని, యొకతట్టను మట్టితో నెత్తిపయింబెట్టుకొని, యుప్పుడివాండ్రితోగలసి కోటలోనికింబోయెను. నరసింహకవి తనహాశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానమును రాయలకు వినుపించుచు, "నారచించు హాశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానమునకుం గధావిధానంబెట్టిదనిన "యని చదువగా నుప్పుడివేషముతోనున్న రామకృష్ణుడులేచి, "ఆదేటి బాబూ! గదానికిఁ బేరెట్టునప్పుడు తోలెముపేను మొదటకు, వొద్దెపేరుతరువాతను పెట్టాలంట కాదుబాబూ! ఆలాగునతిరుగమాటు చేసినా వేమి?" యనెను. నీవనునదియేమిరా? సరిగాఁజెప్పు" మనవుడు "నలలచ్చంద్రోపాక్కాన"యనాలంటకాదాబాబూ! అరిశ్చంద్రనలోపాక్కానమేమిటి? మాగురువు లోళ్ళుపెప్పినారులెండి! అందుకోసము సెప్పుచున్నాను బాబూ! మఱేమిలేదు. " అనగా ముక్కుతిమ్మన్నగారు లేచి, ఓరి రామకృష్ణా! నీనెంత కొంటివాడవురా! ఉప్పరవాని వేషముం ధరించి సభకువచ్చితివా? యని యాతనితలపైనున్న తలపాగందీసివైచి నీటితో మొగముంగడిగి, రామకృష్ణుడనియూతని నందఱకుఁజెలుపుచుచేసెను. అప్పుడు రామకృష్ణునిజూచి యందఱును నవ్వుకొనిరి. రామకృష్ణుడు సభవారిం జూచి. నేనులేకుంక మీరందఱును గ్రంథకాలక్షేపముం జేయవలయుననుకొన్నారా? అట్లని నేనుపచ్చట మానెదననుకొన్నారా? నాతో వివాదముఁ బెట్టుకొనినప్పుడెట్టివానినైన నీడ్చి

దేవేంద్రుని కాని, స్నేహముగానున్నయెడల దూషించెదననుకొంటిరా
యని చెప్పి నరసింహకవి నభినందించి, నీవు మంచి కవిత్వముడవు.
నీకవిత్వమునందు స్వారస్యము మెండు కాని యీ కావ్యమునకు పాద
పడి హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానమని పేరుపెట్టితివి. నల హరిశ్చంద్ర
పాఖ్యానమనిన నుచ్చరించుటకు సౌలభ్యముగా నుండునుకదా ! ఇక
నీ కావ్యమును వినుపించుము. నేనట్లు వచ్చువాడంగానని యాతని
సంశయముచూచుచున్నవైచెను. నరసింహకవి సంతముగాఁ దన కావ్య
మును వినుపించెను. రాయలాతనికి మంచి బహుమానములిచ్చి
సత్కరించెను.

—: బడబానలభట్టు :—

ఒకవాడు రాయల యాస్థానమునకుఁ దిట్టుకవిత్వమునందా
తేజిన బడబానలభట్టు నాతడు వచ్చెను. రాయలీతనిఁ దిట్టు వి
యని యెఱింగినవాడగుటచే నాతనివెంటనే పంపించివేయఁబడు
నను నుద్దేశ్యముతోఁ, గొంతధనమిచ్చి, యాతని సత్కరించి, యూ
దినమునకుఁ గొలుపు చాలింతమయెను. అప్పుడు బడబానలభట్టు
రాయలంజూచి,

ఉ. బూతుకవిత్వనైఖరుల • పోడిమిజూడక పొమ్మనంగ నీ
కేతగుఁగాక, యిట్టుల మ • తెవ్వరు సెప్పుదురో నృ పొత్తమా!
చాతురితోఁ దెనాలి కవి • సత్తముడీతడు రామకృష్ణుడీ
రీతిని యూరకుండిన వి • గించిని నైనజయిపఁజాలనే?

అని నడివెను. అప్పుడు రామకృష్ణుడులేచి, రాయల సెలవ, కేదని
యింతవఱకు నూరకుంటిని. కాని, ఏది ! అల్లయినచో నీవయ్య

బూరింపుమని యీ సమస్యం జదివెను. “చూతుమెలవుడా
యటంచు సూక్తులు వలికె” బడబానభట్టు యన్యదేశశబ్దములను
సాధించుట యెట్లో యెఱుంగజాలక యూరకుండెను. రాయలది గ్ర
హించి, యీతడు నీ వొసంగిన సమస్యను బూరింపలేకపోయెను.
కాబట్టి యీ సమస్యను నీవే పూరింపవలయు నోయి రామకృష్ణా
యనగానే రామకృష్ణుడీ క్రిందివిధమున నా సమస్యం బూరించెను.

కం “ అతురపడి యెదిరించితి

వాతతబలశాలి రాముఁ + డని తనయనితో

నీత ; రఘురాము సదృశునిఁ

జూతుమె లవుడా యటంచు + సూక్తులువలికె.”

అప్పుడు బడబానభట్టు రామకృష్ణుఁజూచి మెచ్చుకొనుచు.

చ. అర్ణవనేష్ఠితాఖిల మ + హామహిమండలమందు బూతుల
బూర్ణుడు రామకృష్ణకవిఁ + బోలుకవీశ్వరుఁ డొండుగల్గునే
నిర్ణయమెంచి చేయుమహా + నీయగు కాఘ్యుడు బూతుమందిగా
దుర్ణయైతనచోఁ దివిరి + ధూర్తతమంచిన బూతుఁజేసెడున్.
అనిగొనియాడెను.

—: అ న్న పూ రా దే వి :—

శ్రీకృష్ణదేవరాయ లొకనాఁ డంతఃపురమందిరోద్వాసము
నందిలి యొక తెటాకమునం దన్నపూర్ణాదేవితోఁ గెళివిలాసముగా
జలక్రోడలాడుచుండెను. రాయల యర్థాంగలక్ష్మీయగు సన్నపూర్ణ
దేవికి జలక్రోడయనిన మిగుల నిష్ఠము. అందుచేరాయలామెను సం
శృప్తి పరచుటకై యామె మొగముపై నీహారక పెదజల్లుచుండెను.

ఆమెయును రాయలమోముపై నుదకముం బోయుచుండెను ఇట్లుం
డొరులును బీడువోనితమకములతో, జలము వోసికొనుచుండుతఱి,
నన్నపూర్ణాదేవికి శ్రమమధికమయ్యెను. అప్పుడామె యింకఁ దనపై
బలముంబోయవలదని చెప్పఁదలంచి సంస్కృత భాషలో “ హేరా
జ్ఞ మాంమోదకైస్తాడమ” అనియెను. ఆమాటలకు రాయలు, దేని
తనకు మిశపసున్నియుండలు కావలెనని కోరుచున్నదని యర్థము
జేసికొనియెను.

హే రాజ్ఞ=ఓ రాజా, మాం=నన్ను, మోదకై=మోదక
ములచేత, (మిశపసున్నియుండలచేత) తాడయ=సంతృప్తి పరపుము
(కొట్టుము)

అంత రాయలొక యంతఃపుర పరివారికంబిలిచి, సున్నియుం
డలు దెమ్మని యాజ్ఞాపించెను. పరిచారిక సున్నియుండలం దెచ్చి
యిచ్చెను. “ఇవిగో ! సున్నియుండలు ! వీనిదీసికొనిభక్షింపు”మని
సంస్కృత భాషలో నన్నపూర్ణదేవితో ననెను. “నాకు సున్నియుండ
లు దినుట కిదియాసమయము! కావలసినచో దేవరవారేభక్షింపు”
దని యామె గాయలకుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను “ఇంతకుముందేకదా!
నీవుసున్నియుండలు కావలెనంటివి! ఇప్పుడేల యక్కఱలేదనుచు
న్నావని” రాయలామె నడిగెను. “నేనింతకుముందెప్పుడును సున్ని
యుండలు తెమ్మనలేద”ని యామెబదులుచెప్పెను. ఇంతకుముందు
నీవుపల్కిన సంస్కృతవాక్యమున కర్థమేమి? ఉండలు కావలయునని
కాదా?” యని రాయలడిగెను “అట్టియర్థమిచ్చునట్టి యేవాక్యము
నే నంటినో నెలవిం”దని యామె యనెను, “హే రాజ్ఞ!మాంమో
దకైస్తాడయ యని పలికితి”వని రాయలు బదులుచెప్పెను. “ఓను
వేర యభిప్రాయముతో నామాట ననలేదు. అ మాటయందచ్చి

యర్థముండిన నుండునేమోకాని, మీరు నాపై విస్తారముగా నుదకో
ముం బోయుచుండినందున, నూపిరి యాడక, శ్రమచెంది, హే రా
జ! మాం=నన్ను, ఉదత్తై:=నీటిచేత, మాతాడయ=కొ
ట్టవద్దు (నీరు విస్తారముగా పోయవద్దు) అనెడు భావముతో నే నా
వాక్యమునంటి"నని యన్నపూర్ణాదేవిబదులుచెప్పిను. ఈ మాటలు
వినినవెంటనే రాయల కామెయం దపోవాముకలిగెను, ఆమెతన్ను
మోసముచేసినదని రాయలనుకొనియెను. మాటయందే భతాను
మోసముచేసిన శ్రీ క్రియలయందు మోసము, జేయజాలకుండునా?
యని యాతఁడు భావించెను. ఆ భావనాలతాంకురము శాఖోపశాఖ
లుగా నల్లుకొని, యాతని మానసక్షేత్రముసంతయు నాక్రమించివై
చెను. ఇక, నామెతో, గాపురము, జేయుటకు రాయలకు మనస్సొ
ప్పకుండెను. వెంటనే రాయలామెను విడిచివచ్చి, యొకమాలతీని
కుంజముకడఁ గూర్చుండెను. అచ్చటనున్నప్పుడాతనికి మనోభావ
ములెన్నెన్నియో యుత్పన్నములయ్యెను. ఆతని మానసమున కన్న
పూర్ణాదేవి పరమవిరోధినిగా నుండెను. రాయల కన్నపూర్ణాదేవి
యందలి యనురాగమంతయు నొక్కపెట్టున వీడిపోయెను. రాయ
లన్నపూర్ణాదేవిని సంపూర్ణముగా బరిత్యజించివైచెను. రాయలు
స్కంధావారమునకేగి భుజించి, తనయేకాంతశయ్యపైఁ బన్నుండెను.
నాటినుండియు రాయలు సరిగాసభకువచ్చుట మానినవైచెను. పండిత
గోష్ఠియేలేకుండ నొకరీతినిగాలక్షేపమొనరించుచుండెను, రాయలకుఁ
దనపైఁ బరిపూర్ణముగా నాగ్రహము కలిగినదని యన్నపూర్ణాదేవి
గ్రహించెను. ఆమె యేమిచేయుటకునుం దోచక యాహారవిహారా
దులమానినైచి, చింతాకులస్వాంతయై పరితపించుచుండెను. తనతో
సరణముగావచ్చిన కవియగు ముక్కుతిమ్మన్నగారి కీయుదంతమును
తనకాపురాలగు దాసిచే వర్తమానమంపి తెలియఁబఱచెను. నంది

తిమ్మన్న యీవిపత్తు మాన్పించుటకై తగిన యుపాయమారయుచు
 డెను. అన్నపూర్ణాదేవిపై రాయలకాగ్రహము కలిగి, రాయలా
 మెను బరిత్యజించెనన్నవార్త కర్ణాకర్ణకగానూరందఱుకు తెలిసిపో
 యెను. మహాపతివ్రతయు సుగుణవంతురాలునగు నన్నపూర్ణాదేవి
 కేయిట్టియిక్కట్టు సంభవించినదని వట్టణమునం దాబాలగోపాలము
 ను విచారింపదొడఁగి. రాయలొకరు చెప్పిన వినువాడా? ముక్కు
 తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణమును రచించి రాయలకు జదివి వినుపిం
 చెను. పారిజాతాపహరణములోని! "ఆ జగన్నాటక సూత్రధారి
 శిరమచ్చోవామపాదంబునకొ దలఁగందోచె లతాంగి? యట్లయగుఁ
 గాంతల్ గోపముం జెందినకొ" అను వాక్యమును విని మఱింత
 యాగ్రహయు క్తుడయ్యెను. "స్త్రీ లూరకయే చంలస్వభావులు!
 గోపముగలిగినచో శ్రీకృష్ణుని యంతటివాడే తనకు భర్తయైనను
 వాని నెడమ పాదముతో శిరస్సుపై దన్నెదరట! ఔరా! ఎంత
 యాగడము!" రాయలకిట్టి సంకటము దీర్చుటకు రామకృష్ణుడొ
 క్కఁడు దక్క మఱియెవ్వరిచేతను గాదను వదంతి పట్టణమంతటను
 వ్యాపించెను. అష్టదిగ్గజములను కపులందఱునువచ్చి, రామకృష్ణుని
 బోత్సాహపరచిరి. రామకృష్ణుడొకనాడు రాయలయొద్దకేగి యీ
 క్రిందిశ్లోకములంజదివెను.

శ్లో॥ చరన్వనాంతే నవమంజరీషు! నషట్ప్రదోగంధ ఫలీమజిఘ్రిత్ ।

సాకిం నరమ్యా సచకింసరంతాబలీయసీ కేసలమీశ్వరాజ్ఞా॥

తా. అన్నిపుష్పముల సౌరభ్యముల నంగీకరించు తుమ్మెద
 సంపంగి పుష్పముపై వ్రాలకపోయినంత మాత్రమున సంపంగిసౌ
 రభ్యమునం దీసిపోవునదియుఁగాదు. తుమ్మెద పుష్పముల సౌరభ్యము
 ల నెఱుంగనదియుఁగాదు. బలవత్తరమైన యీశ్వరాజ్ఞ వలన నట్లు
 జరుగుచుండెనే గాని వేరొందుగాదు, అని తాత్పర్యము

శ్లో॥ మాకింశుక ప్రకటయద్య నిమేషమాత్రం
మన్నస్తకే విహరతీతి మధువ్రతోయమ్
కింమాలతీ విరహవేదనయా త్వదీయం
దృష్ట్వాప్రసూనమచిరా ధనలభ్రమేణ.

తా. ఓ మోదుగ పుష్పమా! తుమ్మెద నీపై వ్రాలినదని
గర్వపడకుము. తుమ్మెద తనకు మాలతీ పుష్పము ప్రాప్తింపనందున
విరహమోర్వఁ జాలకయన్నిలోబడి ప్రాణత్యాగముఁ జేసికొనవల
యుననియెంచి, యెట్టిగా నగపడుచున్న నిన్నుంజూచి, యన్నియని
భావించి, నీలోబడినచో దహించుకొని పోవుదుఁ గదా యను భ్రాం
తిచేసీపై వ్రాలినదేకాని వేరొకటికాదని భావము.

శ్లో॥ భ్రమర భ్రమతాదిగంతరాశే ।
క్వచితాస్వాదితమీక్షితంశ్శ్రితంవా
వదనత్యమపాస్యపక్షపాతం ।
యది జాతీకుసుమానుకాఃపుష్పమ్.

తా. ఓతుమ్మెదా! నీవన్నిదిక్కులయందును సంచరించుచు
నన్నిపుష్పములపై వ్రాలుచున్నావుకదా! జాజిపువ్వువంటి పువ్వు
నెచ్చటనైనను వినియున్నావో, చూచియున్నావో, యాస్వాదించి
యున్నావో, పక్షపాతములేకుండఁగా యథార్థము వక్కాణింపునుని
భావము.

శ్లో॥ కుసుమానిలిఖంతు నామచిత్రేకతిచిత్కారు విశేషరూఢశిక్షాః
సుభిత్నమమూని కింలభంతేకిముచైతేషురసంపిబంతిభృంగాః.

తా. చిత్రకారకులుఁ పువ్వులను లిఖించుచున్నారు కానివానికి
సువాసన తెచ్చిపెట్టఁగలరా? ఆలిఖించినపువ్వులమీదఁ దుమ్మెదలు,
వ్రాలి, వానిరసము నాస్వాదించునా? యని భావము.

శ్లో॥ కింమాల తీంహ్లాయసిమాం విహాయ !

చుచుంబ తుంభీకుసుమం పడంఘ్రిః ।

లోకేచతుర్భిశ్చరణైః పశుస్సాస్య ।

త్సషడ్భిరతర్థ పశుర్నకింస్సాస్యత్.

తా. ఓతుమ్మెదా : మాలతీపుష్పమునైన నన్ను వాడిపోవు
నట్టుగాఁ జేసి, తుమ్మపుష్పముపై వ్రాలి యాస్వాదించుచుంటివేమి !
లోకమునందు నాల్గుకాళ్లుగల జంతువు పశుపనిపించుకొనుచున్నది.
కాని నీకారు కాళ్ళుండుటవలనఁ బశువువే గాకుండగాఁ బశువున్నర
గాఁగూడఁ గానిపించుచున్నావే ! అని భావము.

ఈయైదుశ్లోకములయందు, రాయలు తుమ్మెదవంటివాడని
యు, నన్నపూర్ణాదేవి, జాజి, మాలతి, మొదలగు పుష్పముల సౌర
భ్యమువంటిసుగుణసంపత్తి కలదనియు, నట్టిసుగుణసంపదగల యన్న
పూర్ణాదేవిని, తెలివి తక్కువవాడై రాయలు పరిత్యజించెననియు,
నిదియాతని గోషముకాదనియు, విధికృతమనియు, రాయలుచు నన్న
పూర్ణాదేవియును సమానమయిన సుగుణసంపదలు గలవారనియు,
నొండొరుల నెడఁబాయుట నీతికాదనియు, మొదలగు ధర్మములుకలవు.

ఇట్లు రామకృష్ణుడు చదివినతోడనే విద్వాంసుడగు రాయ
లూ యర్థముం గ్రహించి, తనమానసమునందలి మాలిన్యముం బోఁ
గొట్టుకొని, యన్నపూర్ణాదేవిం దిరుగఁ బరిగ్రహించి, యామెతోఁ
గలసీమెలసి సుఖముగనుండెను. ఈశ్లోకము లైదును నన్నపూర్ణా
దేవియే రచించినదని కొందఱి యభిప్రాయమైయున్నది. కాని యి
మెరచించిన యితరగ్రంథములేనియు లభింపకుండుట చేతను, నిట్టిభావ
ములు పాండురంగ మహాత్మ్యమునందుఁ బెక్కులు కాన్పించుచుండు
టచేతను, రుక్మాపంచకమని చెప్పంబడు నీశ్లోకములైదును గవితా
స్వామ్యముంబట్టి రామకృష్ణుడేరచించెనని నిరారణముగాకమానదు.

వారముదినములలో భారతమును రచించి సుల్తానుగారికిఁ గృతినిచ్చుట.

భామినీరాజ్యమును “అల్లాయుద్దీన్ గంగోబహమనీ” యను నాతడు స్థాపించెను. ఆ రాజ్యమునకు విజాపురము రాజధాని. శ్రీకృష్ణ రాయలు రాజ్యమేలు కాలమునాటి “నేదులశాహి” యను నాతడు విజాపురమును బరిపాలించుచుండెను. ఈ “నేదులశాహి” కుతుబ శాహికి మునిమనుమడు. “కుతుబ శాహి” నాదిండ్ల యప్పమాత్యునిచేదపతీనంపరచో పాఖ్యానమును ప్రబంధమును రచింపజేసి, కృతినందెను. “కుతుబ శాహి!” కాలమునుండియు సీవంశపు సుల్తానులు కృతులఁబొందుట కుత్సాహముగలవారైయుండిరి. ఆంధ్రకవుల నాదరించుచుండిరి. విద్యానగర రాజ్యమునకును విజాపురరాజ్యమునకును రాయచూరు సరిహద్దుగానందెను. తుంగభద్రానది సరిహద్దుగానుండవలెనని తురక్కులును, విజాపురమే సరిహద్దుగానుండవలెనని హిందువులును బెళ్ళసారులు జగడములాడుచుండిరి. ఈ రెండు రాజ్యములవారికిని సరిహద్దులను గురించిన తగాయిదాలను క్రొత్తముగా హరిహర బుక్కరాయల కాలమునుండియు వచ్చుచుండెను. విజాపుర రాజ్యమెప్పటికైనను విజయనగర రాజ్యమునం గలుపుకొనవలయునని సాళ్ళు వనరసింహరాయల కాలమునుండియు నాలోచనలు జరుగుచునేయుండెను. కాని యదిసిద్ధింపదయ్యెను. రాయలొకప్పుడు విజాపురముపై దాడివెడలి, నేదులశాహి నోడించివైచెను. రాయల సైన్యములోని కొంతమంది నేదులశాహి యోధిపోవుటకుముందే యాతని కింజిక్కి యాతనిచే విజాపురమునఁ జెరయందుంచబడిరి. ఆ కారణముచే రాయలు గెల్చినవాడయ్య నేదులశాహితో సంధిజేసికొన పలసినచ్చెను. యుద్ధశ్యయము లన్నియు నేదులశాహి రాయల కిచ్చుకొనుటకును, రెండు రాజ్యములవారికిని రాయచూరు సరిహద్దుగా

నుండుటకును, రాయచూరుదుర్గమునందు రాయలు తనపైన్యము నుంచుకొనుటకును, రాయలయొద్దనున్న యష్టదిగ్గజములను కవులు భారతమును రచించి యొకవారముదినములలో నేదులశాహికిఁగృహించుటకును, సందికావింపఁబడెను. ఏదులశాహి పాండవులుగాను, వాని శత్రువుగ నైజాముల్ముక్కు కౌరవులుగాను నర్థమువచ్చులాగున నా భారతము రచింపఁబడవలయునని యేదులశాహి కోరెను. అందుల కట్లనే యని రాయలంగీకరించెను. బెద్దనాని కవులందఱును మహా భారతమంత బెద్దగ్రంథము నొక వారముదినములలోరచింపఁగల్గుట యెట్లని తల్లడిల్లుచుండిరి. భారతమంతగాఢ యుండవలయును. వ్యాస పోక్తమునకు సరిగా నుండవలయును. అన్నిపద్యములును క్రమముగా వ్రాయఁబడవలయును. పైగా “నైజాముల్ముక్కు” కౌరవులుగా నర్థమువచ్చునట్లును, “యేదులశాహి” పాండవులుగా నర్థమువచ్చునట్లును వ్రాయఁబడవలెను. భారతమనిన సామాన్యమా? పంచమవేదమని ప్రఖ్యాతిఁజేసిన మహాభారతము నొక తురుష్కున కితిము సేయవలెననిన బెద్దనవంటి శిష్టాచారపరాయణుఁ డొప్పుకొనునా? ఈసంది యనుకూలముగా లేదనియు, సంది వరతుల నెట్లయిన మార్పుకొనవలయుననియు, మాఱుచాటు కుదురనియెడలఁ దిరుగ యున్న మైనను నొనర్చుటయే మేలనియు, బెద్దనాదులు రాయలకు మనఁపి యొనర్పిరి.

“క్రిష్టో వావ్డే ఫిగరీడో” (Christo Vavde Figareedo) యను పోర్చుగీసు రాయబారి యీసంది కుదిరినవెంటనే తన దేశమునకుఁ దాను వెడలిపోయినందున, మనకిప్పుడు తగిన సహాయసంపత్తి లేదనియు, దిరుగ నేదులశాహితో యుద్ధమునర్చుట విపత్తునకు హేతువనియు, నీయుద్ధమువలన మనకేలాభము గల్గినదనియు, నెట్లయిన

ను శ్రీమపడి భారతమును రచించి యేదులశాహికిఁ గృతనిచ్చుటయే నమంజనమనియు, రాజనీతివిద్యాపారంగతుఁడగు తిమ్మరుసు-ఘంటా పదముగా వక్కాణించెను. “అష్టదిగ్గజములని బిదురులువహించు టయేమి? ఏడుదినములలో భారతమునువ్రాయలేకపోవుటయేమి !” యని పౌరులందఱనఁజూచిరి. విద్వజ్ఞునో విజానాతి విద్వజ్ఞున పనిశ్రీ మః । సహివంధ్యా విజానాతి గుర్వీం ప్రసవవేదనా” యనునట్లుకవి తనెప్పుట యందలి కష్టముఁ గవియే యెఱుంగవలయుంగాని, యితరుల కేమి తెలియును? అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు తనకుమారునకు వివాహముఁ జేసికొనవలయుం గనుక తనకు తీరిక లేదని చెప్పి తప్పించుకొనెను. ప్రోథకవి మల్లన్న యందఱితోఁ బాటు నేనును నమము కట్టెదనని ప్రోథముగాఁ బలికెను. భట్టుమూర్తి శ్లేషకవిత్వమైనచో నన్నం బిలువవలయుంగాని యిది నా పనిగాదని నుడివెను. ముక్కు తిమ్మన్న ముందఁడుగు వేయుచుండెనే కాని గమ్యస్థానము నేడుదినములలోఁ జేరుట దుస్సరమని తలంచుచుండెను ! ధూర్జటి యేమి చేయనురాయని లోలోన జపమొనరించుచుండెను. పింగళ సూరన్న లోలోపలనే పిండుకొనుచుండెను. ఆంధ్రకవితాపితామహుఁ డగు నల్లసాని పెద్దన్నగారిపైఁ గార్యభారమంతయు మోపెత్తఁబడెను. తెనాలి రామకృష్ణుఁడుమాత్రమే విచారమునులేక పరమోత్సాహ భరితుఁడై యుండెను. ఇట్లునాలుగుదినములు గతించిపోయెను. శ్రీకార మయినంజుట్టలేను. అప్పుడు పెద్దన్న రామకృష్ణునియొద్దకేగి, “యీ యిక్కట్టు నీవలనం దీరవలయుంగాని యొరులచేఁ కాదని చెప్పి, యెట్లుయినను భారతమును రచించి యేదులశాహి కంకితముఁజేయు భారము నీయదిసుమా ! ఎట్లు మాటఁదక్కిం మకొనెదవా? అష్టదిగ్గజములని పెద్దపేరు బెట్టుకొనియున్నాము. మనయందొకటి పుట్టినచో నది నాతలను నీతలనుఁగూడఁ బడిపోవఁగలదు ఇందులకేమి యాలోచన

సెప్పెద"వని యడిగెను. రామకృష్ణుడందులకు "తాతా ! ఏలయట్లు శ్రమపడియెదవు? మీరందఱూరక కూర్చుండుడు. ఈవని నేను సానుకూలము గావించెదనని వేయిబండ్ల తాటియాకులంగొట్టించి, యాకులనన్నిటిని సంచికలుగా సిద్ధముచేయించుము. తరువాత గ్రంథము నేఁ బూర్తిగావించెదను" అని చెప్పెను. వేయిబండ్లతాటియాకులం గొట్టించిరి. ఆయాకులన్నియు గీయంబడి చక్కనిసంచికలుగా సిద్ధముచేయంబడెను. భారతమనిన సామాన్యమా ! నూరు బండ్ల గ్రంథము! గడుపుదినమునకు రామకృష్ణుడు బండ్లం దోలించుకొని విజాపురమునకుం బోయెను. ఏదులశాపి రామకృష్ణునింజూచి. "భారతమంతయుఁ బూర్తిగా రచించితివా? అందు పాండవులు మేము గాను, మాశత్రులైన నైజాముల్ముల్కు కౌరవులుగాను నుండునట్లు వర్ణించితిరా" యని ప్రశ్నవైచెను. రామకృష్ణుడంతయు "సరిగానే సుల్తానుగారి యిష్టానుసారముగానే వ్రాసినాము. ఇదిగో! నూరుబండ్ల గ్రంథమయినది ! మొదటినుండియునర్కార్ వారికిఁ జదివి వినుపించవలెను. వ్రాయుట త్వరలో నుగించితిమికాని, చదువుట కొక సంవత్సరము పట్టగలదు. కాని యొక్కసందేహముమాత్రముండిపోయినది. అదిసర్కార్ నడిగి తెలిసికొనిమఱి వ్రాయనలయునని యాసంగతిమాత్ర ముపివేసినాము. సర్కార్ సెల్మక్షినచో నెంటనే యది కూడ పూర్తికావించెదము"అనెను. ఏదులశాపి "ఆసందేహమేమి? మమ్మడిగినచో మేమునెంటనే హుకుం జారీచేస్తామే" అనెను. రామకృష్ణుడు ననుగుచు, "సర్కార్! మఱేమియునులేదు. సర్కార్ పాండవులుగాను సర్కార్ విరోధి నైజాముల్ముల్కు కౌరవులుగాను నర్థమవచ్చునట్లే వ్రాసినాము. కాని పాండవులనఁగా నొక్కఁడుకాఁడు. అయిదుగురున్నారు. వారిలో యధిష్ఠిరుఁడు యజమాని. అతనిభార్య చాోపది. అమె కయిదుగురు మగలున్నారు. తక్కిన నలుగురు మగ

లున్న యుధష్ఠిరుని తమ్ములే! సర్కార్ వారిని పాండవులుగా వ్రాసినాము. సర్కార్ వారిజనానావారిని ద్రాపదిగా వ్రాసినాము. కాని సర్కార్ జనానావారికిఁ దక్కిన నలుగురు మగలుగా నెవ్వరిని వ్రాయవలయునో యది తెలియక సర్కారునడిగి తెలిసికొని మఱి వ్రాయవలయునని యెంచి యాసంగతి మాత్రమఁజ్ఞెయుంచి తక్కిన గ్రంథమునంతయును బూర్తిగాఁజెందినారము. సర్కారే జనానావారికిఁ దక్కిన మగలుక్రింద నెవ్వరినిఁ జేర్చవలయునో నెలవిచ్చినయెడల వెంటనే యదికూడ వ్రాసి ముగించివైచెదము” అనెను. ఆమాటవినునప్పటి కేదులశాహి కటకాలిమంట నెత్తికెక్కినది. అంతట నాతఁడు తోఁకఁద్రొక్కిన త్రాచువలె లేచి, “అరే! అల్లా! మాకి భారతకృతివద్దు, గీరతంకృతీవద్దు యేమీవద్దు దానికి తీసుకబోయి తగలగబెట్టు అల్లా!” అనెను. వెంటనే రామకృష్ణుఁడా బండ్లమీఁది సంచికలన్నియు నొకచోట గుట్టవేయించి, తగులబెట్టించెను. అదిచూచి యేదులశాహి “మంచిపనీసేసీనావుభాయి” అని రామకృష్ణునకు బహుమానమిచ్చి యాతని సగౌరవముగాఁ బంపివైచెను. రామకృష్ణుఁడొనరించిన యాయుక్తికిఁ బెన్నాదికవులును, రాయలును మిగుల నానందించిరి.

—॥॥॥—

—తాల్లపాక చిన్నన్న!—

రాయలొప్పుమ కవిత్వముఁజెప్పుటకు ద్విపద మిక్కిలి యనుకూలముగా నుండుననియు, బదకవిత్వమంత పాటింపఁదగినది కాదనియు, గద్యపద్యాత్మకమగు కవిత్వమే రసవంతముగా నుండుననియుఁ జెప్పుచు రామకృష్ణునింజూచి, “యిప్పటికవులలో నెవరికవిత్వమేయే వృత్తములందు రసవంతముగానుండ నో చెప్పఁగలవా” యని ప్రశ్నించెను. అందుపై రామకృష్ణుఁడు.

క. చిన్నన్న ద్విపద కెఱుగును

బున్నగఁ బెదతిరుమలయ్య • పదమున కెఱుగును

మిన్నంది మొఱసె నరసిం

గన్నకవిత్వంబు పద్య • గద్యశ్రేణి

తెలఁపఁ గలయము,

అనివచించెను. అనఁగా దాల్లపాక చిన్నన్న ద్విపదలు బాగుగా రచించుననియు, • బెదతిరుమలయ్య పదకవిత్వమునం దాతితేజిన వాడనియు, నరసింగన్న గద్యపద్యములను బాగుగా రచింపఁగలఁడనియు భావము. తాల్లపాక చిన్నన్న రెండుపాదములను మొక్కుననియు, బెదతిరుమలయ్య యొంటికాలికే మొక్కుననియు, నరసింగన్న, యెగిరి జుట్టుపట్టుకొనుననియు, నెండు ధ్వనికలదు.

— ❧ —

❧ బైరవభట్టు తిలకాష్ట మహిషబంధనమూర్తి ❧

ఒకప్పుడు రాయలవారి యాస్థానమునకు వారణాసినుండి యొక వ్యాకరణ పండితుఁడు వచ్చియుండెను. ఈతఁడా భాష్యాంశ వైయాకరణి. సామాన్యముగా వ్యాకరణముం జదివినవారు తర్క ప్రకరణములంగూడఁ జదువుచుండు నాచారము గలదు. కావున నీ ఁదును దర్కశాస్త్రమునందలి కొన్ని ప్రకరణములం జదివియుండెను. ఈతఁడు తనతో ననేక పుస్తకములం దెచ్చియుండెను. ఆ పుస్తకములన్నియుఁ దర్కశాస్త్రవ్యాకరణ శాస్త్రసంబంధములైన పుస్తకములు. ఈతఁడు మిగుల డాంబికముగా నగపడుచుండెను. ఆతఁడు రాయలను సందర్శించి తాను వ్యాకరణశాస్త్ర పండితుఁడనియు, మీ యష్టము జములతో వాదింపవచ్చుతిననియు, వారిలో నెవ్వరితో నైనం గూడ వాదింపఁగలననియు, వాక్కుచ్చెను. కవితయేమయినం జెప్పగలవా

యని రాయలాతనిని సడిగెను. అందులకాతఁడు, “వెధవకవిత్వము! తర్క వ్యాకరణ పండితుఁడనై యుండియుఁ గవిత్వమే చెప్పలేక పోవలయునా? దేవరవారి యాజ్ఞయయినచోఁ గావలసినంత కవిత్వముఁ జెప్పగలను” అని బదులుచెప్పెను. వెధవకవిత్వమని సందులకు రాయల కాతనిపైనాగ్రహముకలిగెను. వెంటనేరామకృష్ణునకు తక్షణము రమ్మని పర్తమానమొపెను. ఒక సేవకుఁడు రామకృష్ణుని యింటికిగి, “రాయలవారి సెలవైనది. రండని” చెప్పెను. రామకృష్ణుఁడు తొందరగాలేచి యాస్థానమునకు వచ్చెను. రాయలాతనికిఁ గాశీ పండితునిఁజూపి, “యీతఁడా భాష్యాంత నైయాకరణి యట, వెధవకవిత్వము; కవిత్వమేచెప్పలేనా? యనినాఁడు. విమర్శింపుమని” నుడివెను. అప్పుడా పండితునకును రామకృష్ణునకు నీ దిగువరీతినంభాషణము జరిగెను.

రామ—నీవు కాశీపండితుఁడవా?

పండి—అవును. మాది వారణాసియే!

రామ—నీ పేరేమి?

పండి—నా పేరు రైరవభట్టందురు.

రామ—నీ కెందెందుఁ బండిత్యముకలదు?

రైరవ—వ్యాకరణమునందునుం దర్కమునందును.

రామ—వెధవకవిత్వము జెప్పగలవటకావా?

రైరవ—నీవు పునిస్త్రీ కవిత్వముం జెప్పెదనా యేమి?

రామ—అదికాదు. నీవన్నమాటం బట్టి యడోతని. కవిత్వమెన్ని విధములు?

రైరవ—కవిత్వమున కిన్నివిధములనిలెక్కయున్నదా? ఇన్నివిధములని యెవ్వరు చెప్పగలరు?

రామ—“కవిత్వము చింతములయినదోయెఱుగ” అని నలినేతనే
కాబోలును, వెధవకవిత్వముం జెప్పగలవాడని?

భైరవ—మొదటనే పెళసరముగా మాటలాడువాడవు! ఇంక
నీతో వాదించుట కష్టమే!

రామ—పెళసరమనిన నేమియో, వెధవకవిత్వమును గానగానేర్చిన
నీకుఁదెలియవలెను కాని నాకేమిజెలియదు. ముందుగా
నీవనిన వెధవకవిత్వము నీచే జెప్పించిచూడని నిన్నిచ్చుట
నాండి యూరక పోనిచ్చువాఁడనిగాని.

భైరవ—మాటకుదుసటఁ గవిత్వమనగా నెంతవఱకు నెఱుఁగుటకై య
ట్లంటిని కాని వెధవకవిత్వమని యొకటిను. అట్టి కవిత్వ
మని యొకటినుఁ గలవనియు నంచు వెధవకవిత్వము నేను
బాగుగాఁ జెప్పగలననియుంగాడు, నాకేమి?

రామ—అట్లునా? నే నట్లుకొనలేను. నీవైశిష్ట్యము నీవు వెధవ
కవిత్వముం జెప్పగలవనియే ‘నాయభిరామ’ అను! నీవు పురి
స్త్రీ కవిత్వముం జెప్పెదవా యని నచ్చుదు. అది నీకుబా
గుగాఁ జెప్పగలను.

భైరవ—కవిత్వములోనిన్ని భేదములున్నవని నేనెఱుఁగను.

రామ—ఎఱుగఁకుంకఁగనే నోటికి వచ్చినట్లు వ్రేలు కట్టి కాబో
లును. సరేగాని, “వెధవకవిత్వము! నీ కవిత్వము జూలి
మాకెందుకుగాని, నీవేయే శాస్త్రములం జూచింటివి?

భైరవ—తర్కవ్యాకరణములు.

రామ—నీవు వాక్యార్థముం జెప్పగలవా? నూకార్థముం జెప్ప
గలవా?

భైరవ—రెండునంగూడఁజెప్పగలను!

రామ—అట్లయినచో దీనికి వాక్యార్థముం జెప్పము. చూతము!

నీ పాండిత్యము! “త్రీ+అంబక= త్రియంబక, ఇతిద్విగుణ భావః”

భైరవ—త్రీ+అంబక= త్రియంబక, ఇతిద్విగుణ భావః

రామ—ఏడ్చినట్లేయన్నది. నీ వ్యాకరణపాండిత్యము! వాక్యార్థముం జెప్పట నీకేమిలె? యుచు? నీ పింజాకూడు! చాలు(జాలు! ఆ మట్టుగా నోరుమూయు!

భైరవ—ఔనయ్యా! ఇది వినంధికమయ్యా! చెప్పుదుడగా నడ్డము నచ్చి చెప్పనీయవేమి?

రామ—ఇది వినంధికమా? అట్లయినచో పింజాకూడు యెందుకు? వినంధికమైనచో : దీవిగినే యందుకు! కా! కలిసియున్న గాని యా పదములు విడచిపెట్టిన! సరే! ఏదో గొడ్చినావను కొండము! “త్రీ+అంబక=త్రియంబక” అటుటకధికార సూత్రమేదో చెప్పుము! చూతము!

భైరవ—అదికాదు నేం జెప్పనది పూర్తిగాఁ జెప్పఁజెప్పకవా? లేవా?

రామ—ఇంకఁ బూర్తిగాఁ జెప్పనిచ్చునది లేదున్నది? నీ పింజాకూడు! ఈ సంధి కధికారసూత్రమేదో ముందుగా నేడ్చితరు వాతఁ డక్కిన నీయేడ్చుకానీయి!

భైరవ—దీని కేదియి సూత్రములేదు.

రామ—లేదనకుము! నీకుఁ జెలియకపోవచ్చును గాని, పంచవ్యక్త రణములు చదివిన కాళిదాసుని యంతటి పుష్కలవి యేసూత్రమును లేకయే యిట్టి సంధిని వ్రాయునా? చాలు(జాలు! నీ పాండిత్యము వెల్లడియైనది! ఈ పాండిత్యం నోరుమూయు!

భైరవ—మంచు తిప్పు! తరువాత మూటమున్న! ఇటునంటివాని తోనా! పాండిత్య ప్రకర్షము!

రామ—అయ్యో! కాదామటి' ఇంకను సిగ్గులేక పోయియున్నావా?
 “వెధవకళిత్యము” అనినపుడు ముందఁ దిట్టినదా? మా
 టయున్నదా? వ్యాకరణముం జదివినావు కావు? పూర్వాపర
 సందర్భములు బాగుగా నాలోచించుకొనిమతిమాట్లాడుము.

ఈ సంభాషణమైన వెనుక రాయలు “నీ దీనిమునకు సభచాలింకము.
 తక్కిన విషయముల రేపటిదినమునఁ జూచుకొనవచ్చును” అని సిం
 హాసనమునుండి లేచెను తక్కినవారందఱును లేచి, యెవరి విచార
 ములకువారు పోయిరి. మఱువాడు రామకృష్ణుఁడు తాటియాకుల
 సంచిక నొకదానిం దీసికొని, దానియందేమియు లిఖింపక యెడిన
 సూత్రకంపలను రెండింటినిం దెచ్చి, గేదెమాడను గట్టెను తన్నె
 త్రాటితో నొకంజలను తెస్సఁ గట్టగట్టి, యా సూత్రముం దిమిడ్చి
 సంచికయొక్క పైభాగమునఁ బైర్వయములతోఁ “వింకానమహా
 పబంధనము” అని చాఱి, యా సంచికం జంకఁడుకొని, రాయలు
 యాస్థానమున కేతెంచెను. సభాసదులందఱును గాఁపండితుని పాం
 డిత్వమొంతవఱకుం గలహో, రామకృష్ణుని ప్రజ్ఞావిశేష మెక్కియో,
 చూతమని, సభామండలములకు వచ్చి కీక్కితీర కూర్చుని యుండిరి.
 కాశీపండితుని కొల యన్నతాసనమును, రామకృష్ణు కొక
 యన్నతాసనమును నేమంటడి రుండెను. భైరవభట్టును రామకృష్ణుఁ
 డును వచ్చి వారి నొక సూసనములపై గూర్చుండిరి. సభయంతయు
 నిశ్శబ్దముగా నుండెను. అప్పుడు రాయలు “నీ న్నటిదినముల భైరవ
 భట్టును రామకృష్ణుఁడు పరీక్షించివాఁడు! నేను రామకృష్ణుని భైరవ
 భట్టు పరీక్షింపవచ్చు” ననియెను. అంతట భైరవభట్టులేచి “రామకృ
 ణ్ణునితోఁ బ్రసంగింతమా?” యనెను. రామకృష్ణుఁడు నా యధ్యంత
 రమేమియు లేదనెను. నీ చంకనున్న గ్రంథమేమని భైరవభట్టు రా
 మకృష్ణునడిగెను. ఇది తిలకాన్తమహాపబంధనము ! ఇందలి యంత

ములను నీవు నన్నడిగి పరీక్షింపవచ్చునని రామకృష్ణుడు బదులు
 చెప్పెను. “తిలకాన్తమహిష బంధనము” ను వేరుగల గ్రంథమొక
 టుండునని భైరవ భట్టెన్నఁజెరింగినవాఁడుకాదు. ఆ కారణముచే
 క్షిప్తో హాదించుట కన్వయమని యెంచి, యేదో యొకమిషచెప్పి, య
 చ్చటించుండి పాటిబోవలయునని నిశ్చయించుకొనెను. అంతఁ గనువు
 నొప్పివచ్చుచున్నది అవలకుఁ బోయి రావలయునని మిషచెప్పి య
 చ్చటించుండి లేచిపోయి, యదేపోకగాఁ బట్టణమునండి పాటిపోయెను
 సభ్యులందఱును భైరవభట్టు నింకనూ వచ్చు ననుకొను చుండిరి.
 ఎంతసేపయినను భైరవభట్టు రానందన రామకృష్ణునితో హాదిం
 పలేక యిట్టిమిషచెప్పి భైరవభట్టు పాటిపోయినాడని యందఱును
 గ్రహించిరి. అంతట రాయలు రామకృష్ణుని యుక్తికి సంరసించి,
 “ఓ రామకృష్ణా ! నీచంకనున్న గ్రంథము తిలకాన్త మహిషబంధ
 నమంటివే ! ఏడి ! దానియందలి దొక పద్యముం బఠువుమనియెను.
 అప్పుడు రామకృష్ణుఁడు తిలకాపమనఁగా నూపు కంప, మహిష
 మనఁగా దున్నపోతు ! బంధనమనఁగా గట్టిపెట్టుట మొత్తమునకు
 దీనియర్థ మేమనఁగా, నూపుకంపను దున్నపోతును గట్టెడు త్రాటి
 కేఁ గట్టుటయని యర్థము, దీనియందట్లేయున్నది. ఇంకను జూచుకొ
 నుఁడని యా సంచిక నచ్చటఁ బడవైచి, నూపుకంపకు , నూపుకం
 పను గేదెదూఁడ కన్నెత్రాడునకు గన్నెత్రాడును, ఏడివిడిగాఁ జేసి
 చూపించెను. అందఱును రామకృష్ణుని యుక్తికిఁ గడువల్లబ్బ నవ్వెరి.

—: అల్లసాని పెద్దన్న:—

కృష్ణరాయలొకనాడు కొలువుకూటమునందుండి,

క. కలనాటిధనము లక్కఱ

గలనాటికి దాచఁ గమల • గర్భనివశమా.

యని నుడివెను. తక్కిన సగముపద్యముని బూరింపవలెనని కవులందఱు నాలోచించుకొనుచుండిరి. ఏమి నుడువుటకుం దోపకుండుటచే నందఱును దమ తమ మనస్సులయందే కొట్టుకొనుచుండిరి. అప్పుడాంధ్రకవితాపితామహాద్రుగు నల్లసాని పెద్దనామాత్యుఁ డీ క్రింది విధమునఁ దక్కిన సగమును బూరించెను.

“నెల నడిమిరాటి వెన్నెల

యలవసునే కాదెబోయ • నమవసనిశికిన్.”

అది విని రామకృష్ణుఁడు,

క. ఎమితిని సెపితివి కపితము

భ్రమపడి వెటిపుచ్చకాయ • వడిదిని సెపితో

ఉ మితకయను దిని సెపితో

యమవసనిశి యన్నమాట • నలసనిపెదనా!”

అనియాక్షేపించెను. అందఱును రామకృష్ణుని సూక్ష్మబుద్ధికి నంతో పించిరి. ఇంక “దమవసనిశి”యని పెద్దన్న ప్రయోగించినాడు. అమావాస్యయను శబ్దముయొక్క తదభవ “మమవస” “నిశికిన్” నిశాశబ్దము సాంస్కృతికము నిశాశబ్దమునకుఁగివచ్చింజేర్పఁగా, “నిశికిన్” యైనది “అమావాస్యసనిశికిన్” యనియుండునుగాని. “యమవస” యను తదభవ పదమును నిశాశబ్దముతోఁ జేర్పఁగూడదు. “నిశికిన్” అని కాని, “నిసకున్” అనికాని యుండినచో ననుకూలముగా నుండును. కాబట్టి రామకృష్ణుఁడిట్లాక్షేపణం బొనర్చెను.

—: విశ్వానాథ:—

—: చి న్న దే వి :—

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు తన భార్య లండటితోఁ జిన్నమ దేవి
యం దెక్కువ మక్కువతో మెలంగుచుండెను. ఎల్లప్పుడును జిన్నమ
దేవియింటనేయుండును. నామెతోనే కేవలసముగాఁ గాలముఁగడుపు
చుండువాఁడు. రామకృష్ణఁడొకనాఁడు రాయఁనొంటిగా సందర్శించి,
శ్రీకృష్ణమూర్తి తనభార్య లండటియందును సమానానురాగముఁ జూ
పుచుండువాఁడు గాని పక్షపాతమెవ్వఁడయిండుం బెట్టికొనలేదు. దేవ
రవారుకూడ దక్షిణ నాయకత్వమును నహించుట సమంజసముగా
నుండును. అదియునుంగాక యధికానురాగ మాగ్రహమునకుం గార
ణమగునని పెద్దలువచింతురు. “అతిసర్వత్రవర్జయేత్” అని సీతిశాస్త్ర
వేత్తలు నుడువుదురు. కావున మనవి యొనర్చినాఁడననెను. రామకృ
ష్ణ! నేను నా భార్యలండటియందును సమానానురాగముతోడనే
వర్తింపుచుండును. చిన్నమదేవియంకుమాత్రము నాకు గొంచెమతిశ
యముగానే యనురాగమున్నదనుకొనుము. అందునలనం దక్కిన
భార్యల కేమియు బాధలేకుండగనే సంపరించుచున్నాడనని రాయలు
బదులుచెప్పెను. అధిక ప్రేమ, యాగ్రహమునకే కాక, వియోగము
నకుంగూడఁ గారణమగుంజుఁడీ! యని రామకృష్ణఁడు హెచ్చరిం
చెను. ఆ వాక్యములు రాయలకెంతయో నద్భుతముగా నుండెను,
“ఎంతమాట వచించితివి, రామకృష్ణ! చిన్నమదేవితో నాకు వి
యోగము కలుగునా? ప్రాణమతో వియోగము కలిగిననాఁడుగాని.
చిన్నమదేవితో వియోగము కలుగదని హాసముగా నమ్ముము. అని
హాసముగా వచించెను. ఈ సంభాషణ జరిగిన కొంతకాలమునకు రా
యలు చిన్నమదేవి యింట నేక శయ్యయందుఁ జిన్నమదేవియం
దానును బన్నుండిరి. ఆ నాఁడు చిన్నమదేవి కిష్టమగు వంటకమును

యో కావింషఁగడుటదలన నామె యెప్పటికంటెఁ గొంచెముదాత్త
ముగా భుజించియుండెను. అందునలన నామె కానాడజీర్ణము కలిగె
ను. కలత నిద్రొనఁకాని చిన్నమదేవికి సరిగా నిద్రొప్పట్టకుండెను.
ఆ కలత నిద్రొలో నపానవాయువులు మెండుగా నీవలకు రావొడం
గెను. అంతలో రాయలకు మెలకువ వచ్చెను. రాయల కపానవాయు
వనినఁ బరమ యసహ్యము. అజీర్ణవ్యాధి బలవత్తరమయినందునఁ
జిన్నమదేవి కమితముగా నపానవాయువులు రావొడంగెను. రాయ
లు నిద్రొనుండి లేచి, “ఛీ! ఇట్టి నీచురాలితో దాంపత్యమొనర్ప
రాదు. ఇంత యేహ్యమయిన స్త్రీ వేటొకతె యీ లోకమునందుం
డద. ఛీ! ఇక నీ జన్మమున కీమె ముఖముం జూడఁగూడదని వెం
టనే యచ్చటినుండి లేచి వెడలిపోయెను. మఱునాటికఁ జిన్నమదేవి
కజీర్ణ వ్యాధి కుదిరెను. మంచి యారోగ్యము కలిగెను. రాయలేల
తనకుం జెప్పకుండ రాత్రి వెడలిపోయెనో యామెనుం జెలియద
య్యెను. ఆ మఱునాడుగాని మూడవనాడు కాని రాయలు చిన్నమ
దేవియింటికి రాలేద. దినములుగతించెను. మాసములు గతించెను.
సంవత్సరములుకూడ జరిగిపోయెను. చిన్నమదేవియొక్క పేరు రా
యలకు స్వప్నమందైన వినబడకుండెను. రాయలకింకఁ జిన్నమదేవి
పై ననురాగము కుదురువా? ఎట్లు కుదురును? చిన్నమదేవి యపా
నవాయువులు విడుచును! కాబట్టి రాయల కామె యెన్నటికినిం
బనికిరాదు. ఈ వార్త పట్టణమంతయు వ్యాపించెను. రాయల కెవ్వ
రు సెప్పఁగలరు? రామకృష్ణుడేల యుపేక్షించి యూరకుండెనని
పోరులందరు ననుకొనఁ దొడంగిరి. రామకృష్ణుడు, రాయలు మా
టలు, చెప్పినంత మాత్రమున లక్ష్యపెట్టవాడు కాడని యెఱుంగును.
ఈ దంపతులుభయరసను సంధింపవలయుననుకూతూహలముమాత్ర
ము రామకృష్ణునకుం దీవ్రముగా నుండెను.

రామకృష్ణుడొకనాడు రాయలయొద్ద కేగి, నేను కాశీయాత్రకుం బోవలయునని యున్నది. సెలవైనచో బోయి వచ్చెదను. సరే! వెళ్ళిరమ్మని. రాయలు కావలసిన పరికిరములును ధనమునొసంగెను. వానిం గైకొని రామకృష్ణుడింటికిం బోయెను. రామకృష్ణుడు కాశీయాత్రకుం బోయెనని పట్టణమంతయు వవంతికలిగెను. రామకృష్ణుడింటియందే యుండి, యొరులకంటఁ బడకుండుటకై బయటికి రాకుండ మెలగుచుండెను, తురకస్థావికము చేయించికొనుట మానివైచెను. రామకృష్ణునకు, గడ్డమును, మీసమును, జుట్టున్న పెరిగిపోయినవి. ప్రచ్ఛన్నముగా నొక యగసాలిం బిలిపించి వానికిఁ గొంత ధనమిచ్చి, కొన్ని బంగారు వడ్లగింజలను జేయుమన వారముదినములగునప్పటి కా యగసాలి దోసెడు బంగారు వడ్లగింజలను తయారు చేసియిచ్చెను. కొన్ని చెంబులతో నుదకముంబోసి, యా చెంబుల మూతుల నతికించివైచి, యవియన్నియు నొక పెట్టియందిమిడ్చి, ఒక నాటి రాత్రి యా సామగ్రితో రామకృష్ణుడింటనుండి ప్రచ్ఛన్నముగా నూరిబయటికి వచ్చి యందొకచోట విడిసియుండును. వేకువజామున రామకృష్ణుడు కాశీనుండి వచ్చినాడని రాయలుకు వర్తమానమంపెను. రాయలు మంగళతూర్యారావములతో వచ్చి రామకృష్ణునెదుర్కొనెను. రామకృష్ణుడొమంగళతూర్యారావములతో బయలుదేరి, రాయలును తక్కిన మంత్రీసామంతాది వర్గములున్న బంధుమిత్రాది పరివారములున్న దన్ను దోడ్కొని రా పురంబునం జూచి శుభముహూర్తమునఁ దనయంటం బ్రవేశించెను. కాలభైరవుని పూజ, గంగాపూజ. మున్నగు పూజలన్నియునుం గావింపబడెను. విస్తారముగా నన్నదానముజేయబడెను భోజనములైనపిమ్మట రామకృష్ణుడొ బంగారు వడ్లగింజలం దీసికొని, రాయల సమక్షమున కరిగెను. రాయల కా గింజలను జూపి, యివి బంగారు ధాన్యము. ఈ

విత్తనమును చల్లినచో బంగారుధాన్యము పండగలవట. ఈ య
పూర్వబీజములను గాశీనుండి సంపాదించుకొని వచ్చితిని. ఒక సిద్ధుడీ
విత్తనముల నొసంగి, యివి మీ దేశమునకుం గొనిపోమ్ము. అచ్చట
నివి విరివిగా వృద్ధిపొందగలవని చెప్పి నా కిచ్చెను. కాబట్టి తా మీ
విత్తనములను స్వీకరించి పండింపవలెను. అని చెప్పుచు రామ
కృష్ణుడా గింజలను రాయలకొసంగెను రాయలవి చూచి సంతసిం
చి, యివి మాన్యక్షేత్రమునం జల్లించెదనని చెప్పెను. అంతట రామ
కృష్ణుడు, “మీరీగింజలను జల్లించునప్పుడు గమనింపవలసిన ముఖ్య
విషయ మొకటి కలదు. యిది యెన్నడు నపానవాయువులు విడువ
నట్టివారిచేఁ బాతిపెట్టింపవలయును. లేనిచో నివి మొలవవని యీ
గింజల నొసంగిన సిద్ధుడు చెప్పినాడు. కాబట్టి యట్టివారిచేతనే
యీ గింజలను బాతిపెట్టించుడు, అనెను. ఆహా నపానవాయువులు
విడువనివారెవ్వరైన నుందురాయని రాయల నీచు రామకృష్ణుడందు
లకు పోనిండు! తాము స్వయముగా జల్లిన మొలచునేమోకాదా!
యనెను. నేనుచు యేసమయమునందో యపానవాయువులు వదలు
చుండినట్లు జ్ఞాపకము! అని రాయలనెను. పోనిండు, అట్టివారేలేరా?
దేవరవారి జనానా చిన్నమదేవిగారిచేఁ జల్లింపరాదా? యని రామ
కృష్ణుడడిగెను. అచ్చటను నిదియే యనందర్భముయని రాయలనెను.
రామకృష్ణుడు, అయ్యా! ప్రంచకమునందండలును నపానవాయు
వులు విడుచువారేకాని, విడువనివారుండరని యెఱిగియుండియు, దేవ
రవారికే జిన్నమదేవిగారిపై సంత యాగ్రహమేల? దేవరవారుకూడ
నట్టిపని నొనర్చువారేకదా! అంత యనురాగముతో మెలగు చిన్న
మదేవిగారి వ్యాజమువలనఁ దమచేఁ బరిత్యజింపబడవచ్చునా? యని
రామకృష్ణుడు రాయలను మందలించెను. రాయలంతయుం గనిపెట్టి
రామకృష్ణుడు తనను మందలించుటకే యింత యొచ్చినాడని గ్ర
హించి, మఱిలఁ జిన్నమదేవిం బరిగ్రహించి, తన భార్యలందఱి
మీఁదను సమానానురాగము కలిగి వర్తింపుచుండెను.

—: గ్రంథ విమర్శనము:—

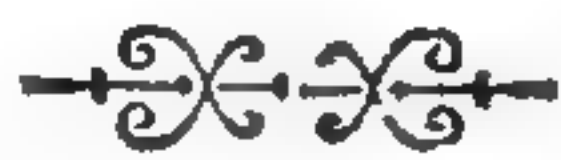
శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రామకృష్ణునిం జూచి యొకనాడు రామకృష్ణా! పెద్దన్న గాఢరచించిన మనుచరిత్రమును, ముక్కుతిమ్మన్న రచించిన పారిజాతాపహరణమును, భట్టమూర్తి రచించిన వసుచరిత్రమును జూచియున్నావుకదా! ఈ మూడింటిమీ దేగ్రంథము బాగుగా నున్నవో, యీలోచించి చెప్పమనియెను. రామకృష్ణుడు దేవా! ఆలోచించుట కేమున్నది? పెద్దన్న రచించిన మనుచరిత్రములో,

ఉ. పాటునకింతులోర్తురె కృపారహితాత్మక! నీవుతోయ ని
చోట భవన్నఖాంకురమునోకె గనుంగొనుమంచు జూపి య,
ప్పాటలగంధివేదన నెపంగిడి యేడ్చె గలస్వనగబుతో
నీటిసవిచ్చు గుబ్బుచను మిట్టలనత్రిలు చిందువండగన్.
అని వాసివాడుకదా!

ఇక ముక్కుతిమ్మన్నగారు దన పారిజాతాపహరణములో,
ఉ. ఈసునబుట్ట డెండమున హెచ్చిన శోకదవానలంబుచే
గాసిలియేడ్చి ప్రిణానిని కట్టెమటన్ లలితాంగి పంకజ
శ్రీ సఖమైన మోముపయి జేలచెఱంగిడి బాల పల్లవ
గ్రాసకషాయ కంఠకలకంఠ వసూకలకాకలీ ధ్వజన్.
అని వ్రాసియున్నాడుకదా! ఇంక భట్టమూర్తి తన వసుచరిత్రములోనో,

శా. అజాబిల్లి నెలంగు వెల్లికలడాయ్ లేక రాకానిశా
రాజశ్రీ సఖమైన మోమున బటాగ్రంబెత్తి మెల్లెత్తి యా
రాజీవానన రేడ్చె గిన్నర వధూ రాజత్కరాంభోజ కాం
భోజీషేళవిపంచికారవ సుధాపూరంబు తోరంబుగన్.

అనివాసియున్నాడుకదా! ఈమూడింటిం దిలకించినచో నల్లసాని పెద్దన్న యటునిటు నేడ్చినాడు, ముక్కుతిమ్మన్నయేడ్చు ముద్దు ముద్దుగానే యున్నది. కాని, భట్టుమూర్తియేడ్చుమాత్రము బావురు మని బహువిస్తారముగాఁ బ్రీతిరింపఁబడియున్నది. ఏదోయేడ్చినారు. కాని, ముగ్గురును మూఁడురీతులుగాను నేడ్చినారు గనుక మువ్వరు యేడ్పులుం గూడ ముచ్చటగానే యున్నవని చెప్పవచ్చును, అనెను. రామకృష్ణనియుక్తింగని యందఱును నవ్వుకొనిరి.

—: పింగళ సూరన్న :—

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కొలువుదీర్చియుండనమమును రామకృష్ణుడు, దేవా! ఏవానికైనను తనయొక్క భార్యగుణసంపత్తిచేత నేనుఁడీ! సద్యశముగల్గుట! యనెను. అందుపై పింగళ సూరన్న, పురుషునియందు సద్గుణసంపత్తిలేకున్నయెడల భార్యయొక్క సుగుణ సంపద సత్కీర్తి యెట్లుకలుగఁజేయఁగలదు! పురుషుఁడుకూడ సుగుణ సంపదకలవాడై యుండవలయును. దాకిందోఁడు సుగుణ సంపత్తి కల భార్యకావలయును. ఈరెండునుం గూడినప్పుడే యెట్టివానికైన వన్నెవాసి కలుగును. కాని, పురుషుఁడయోగ్యుడయినచో, వాని శ్రీ యోగ్యురాలయినను శోభిల్లుదుఅనెను. అందుపై రామకృష్ణుడు, నీకు మంచి చెడ్డలుకూడఁ దెలియని యట్లు మాటలాడుచున్నావే! ఇప్పుడు నీవుచెప్పినవాక్యములు నీకవిత్వమునుం బూర్వపక్షము నేయఁగలవు? ఆమట్టున సూరకుండుము. చాలుజాలు, అనెను. రాయలది విని, ఓరామకృష్ణా! ఈవాక్యములకును సూరన్న కవిత్వమునకును సంబంధమేమియున్నది? ఈవాక్యము లెందువలన సూరన్న కవిత్వమును పూర్వపక్షము నేయును? అని యడుగగా నందులకు రామకృష్ణుఁడిట్లు సమాధానముఁ జెప్పెను.

ధృతరాష్ట్రుడు పుట్టుగ్రుడ్డివాడగుటచే రాజ్యముచేయుట కన
ష్టమైనను, సుతుని యందలి యనురాగమువలన వక్రమార్గగామి
యయినను, భార్యగుణసంపత్తిచేతనే ప్రసిద్ధిజెందగలిగెనని తన
రాఘవ పాండవీయమునందుఁ బింగళ సూరన్న వ్రాసియున్నాడు.
అట్లువ్రాసియుండియుఁ పురుషుడుభార్యగుణసంపత్తిచేఁబ్రసిద్ధిజెందఁ
గలడని నస్పదీతని కింత కోపమేల? ఈతఁడు పరమఛాందసుఁడు,
ముక్కోపి. ఈతనిభార్య మహాపతివ్రత. పరమశాంతురాలు. అట్టి
పరమసాధ్వీ సీతఁడు బడియలతోఁ బ్రతిదినము నేదియో యొకవంకఁ
బెట్టి పడమోదుచుండును. ఓరిమియందు భూదేవికంటె వేయిమడుంగు
లెక్కువయ గుసేతనిభార్య యామోదులనుఁ హించుకొని యూరకొను
చున్నది. “ఇల్లంతయునిట్రాళ్ళు తలమంతయుగొవ్వులు” నను నట్లే
తని యర్థాంగలక్ష్మీశరీరమంతయు సీతనిప్రహరణములచేతనే కాయలు
కాచిపోయినది. ఇతనియొద్ద నెన్నిదుర్గణములుండినను భార్య పరమ
సాధ్వీ కనుకనే యీతని దుర్గణములన్నియుఁ గృతఘ్నునకొనరించిన
యుపకృతులంబలె నడుగంటిపోయి యీతనికిం ప్రసిద్ధికలుగుచున్నది.
ధృతరాష్ట్రుడు జాత్యంధుడే యైనను, నప్రయోజకుడే యైనను,
గాంధారి సుగుణసంపదచేతనేకదా! ప్రసిద్ధి గాంచగలిగెను. అందు
లకే కదా! ఈతఁడు తన రాఘవపాండవీయములో,

క. నుబలతనయ గుణమహిమన్

బ్రబలి తనకుదార ధర్మ • పాలనలీలన్

సొబగొండి వన్నెఁదేగా

విబుధస్తుతుఁ డవ్విభుండు • వెలసెన్ ధరణిన్.

అనివ్రాసియున్నాడు. ఈవద్యమీతఁడు వ్రాసినదగునో కాదో
యాడుగుడు!అమాటకుఁ బింగళ సూరన్నకురోషమెక్కుడై
పోయెను. ఏమిప్రత్యుత్తరమిచ్చుటకుం దోషనందున రివ్వనలేచి తన

యంతికింబోయెను. ఎట్లునునను రామకృష్ణుని బరిహసింపవలెననియు నెట్లయినను నాతని దూషింపవలెననియు నాలోచనము లెన్నియో పింగళ సూరన్న చేయవొడంగెను. ఆశంకితియందుఁ గూర్చుండి రామకృష్ణునిపై బగ నెట్లు దీర్చుకొందునా యని యాలోచించుకొను చుండెను. ఏమియుంగూడఁ దోచుటలేదు. పగలు పెండుమామములై పోయినది. భార్యవచ్చి భోజనమునకు లెండని యంతఃజెప్పినను విను పించుకొనుటలేదు. ఏదియో దీర్ఘాలోచనముఁ జేయుచుఁ గూర్చుండెను. భర్త భుజించిననే కాని యాపరమసాన్ని భుజింపమకదా! ఎన్నిదిక్కు లనోభోజనమునకులెండని ప్రభోధించెను. సూరన్న తాను భోజనము చేయుచు మీరందఱును భుజింపుడని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అట్లే కూర్చుండి తన మనస్సునందిట్లాలోచించుకొనెను. రేపటి దినమున గాయలయాస్థానమునందొక మిషకల్పించి, రామకృష్ణుడమేస్థానము భుజించు నలవాటుకలవాడని నచ్చబలికి యందఱకును విద్వేషముం బుట్టించి పగదీర్చుకొందునని సూరన్న నిశ్చయించుకొనెను. వెంటనే యొక పద్యమందుకు దగినట్లుగా రచింపనమకట్టి, త్రాటియాకును గంటమునుంగైకొని, యట్టై బాగుగానాలోచించిఁ దిక్కులుకరికించి యెట్టకేలకు;

క. తెన్నాలి రామకృష్ణుడు

తిన్నాడుర తట్టెడంత,

అనివ్రాసి తక్కినపద్యమప్పటికేమియు స్ఫురింపనందున భోజనమైనపిమ్మట వ్రాయవచ్చుననియెంచి, లేచి నాడమావస్థయగుటచే తుంగభద్రానదికి న్నానమునకుంబోయెను. రామకృష్ణుడు భోజనము చేసి, నెమ్మదిగాబయలుదేరి సూరన్నయింటికివచ్చి, యచ్చట చావడి యందున్న త్రాటియాకును గంటమునుంజూచి, యా త్రాటియాకు నందు వ్రాయబడియున్న సగము పద్యముంజూచి, తక్కిన సగము పద్యము నీదిగుచరీతిని బూరించి నెకలిపోయెను.

తియ్యనిబెల్లం

బెన్నంగ మన పింగళ సూ

రన్నకు నోరంత పేడయైపోయెనురా.

తరువాత సూరన్న స్నానముంజేసి యనుష్ఠాసములందీర్చుకొని యింటికివచ్చి భజించుచుండెను. రామకృష్ణుడు రాయలయొద్దకేగి మన పింగళ సూరన్న యీదినముదయమునఁ గోపించి వెడలిపోయినాఁడు. చాక్షుస్త్తుము కలవాఁడుకదా? ఈపూటభజించెనో లేనో? చూచినత్రమా? యని యడుగఁగా, రాయలు పెద్దనాది కవులతో బయలుదేరి పింగళ సూరన్న యింటికికేగెను. అప్పటికి సూరన్న యింకనుభజించుచుండెను. సూరన్నగారి కుమారుడు రాయలు తన యింట్లోకి పోయిచేసిరని తెలిసికొని యెదురుగాబోయి లోనికింగొనివచ్చి గాయలును పెద్దనాదులను చావశియందుచితాసనములపైఁ గూర్చుండఁ దెచ్చెను. ఆ సమీపమునందే సూరన్నచే సగము వ్రాయబడినదియుఁ దక్కిన సగమును రామకృష్ణునిచేఁ బూరింపబడినదియు నగు త్రాటి యొకండె. రాయలదగ్గరాఁచి, పైకే దీసి, యందేమివ్రాయఁ బడి యున్నదియో చదువవని పెద్దన్నగారి చేతికచ్చెను. అంతట సూరన్నయు భోజనమును ముగించుకొని వచ్చి రాయలును గుశలు ప్రిక్ష్ణగావించి యొకవోట విశ్రమించి యుండె. అప్పు డల్లసాని పెద్దన్న యీ త్రాటియాకునందలి పద్యము నిట్లు బిగ్గటగా జదివెను.

కం. తెన్నాలి రామకృష్ణుడు

తిన్నాఁడర తట్టెడంత • తియ్యనిబెల్లం

బెన్నంగ మన పింగళ సూ

రన్నకు నోరంత పేడ • యైపోయెనురా.

రాయలదివిని ఇదియేమి సూరన్నగారూ! ఇట్లు వ్రాసికొనినారేమని యడుగగా, నా తఁడు తలవంచుకొని, యూరకుండెను. రామకృష్ణుడు

బెల్లముం దినినాడా? నీవు పేడఁదినవా? యని పెద్దన్న సూరన్న నడిగెను. రామకృష్ణుని నిందించుటకై పద్యముం జెప్పబోగా, నది తనకే పట్టుకున్నదేమిరా? ఇది నేను నాసితివా? లేక స్నానము నకుఁ బోయినప్పుడెవ్వడైన నిచ్చటికివచ్చి వ్రాసియుండును? యని యనుకొనుచుండెను. పెద్దనాదులు సూరన్ననుమందలించి ముక్కోపమును మానుమనిచెప్పి యెవరి నివాసములకు నారేగిరి.

శ్రీమద్భక్తవల్లభాద్వైతము

ఒకప్పుడు విజయనగరమునకు దేవుకొంగొళ్ల మిక్కిలమెవోయెను. ఈ బాధల ఒడఁజాలక చూరిలోనివారందఱును గను నగు యింద్రముందు కండేరిమూడేసిపిల్లలనుబెంచుకొనుచుండిరి. రామయు తనయుద్యోగస్తులొకఁడు కొక్కొక్క పిల్లివొప్పవలె బెంచుకొనుచు యొక్కొక్కని కొక్కొక్క పిల్లిపిల్లిచెప్పెను. అన్ని పిల్లలకు పాఠ కొఱ కొక్కొక్క పాఠియావుల గూడ నొసంగెను. కపిశ్శకులను, పండ్రిశులకు, నామంతులకు, నేదకులకు, వాడవీరి కనకేల? అంక జకులకు గూడ నా ప్రకారముగానే యొక్కొక్క పాఠియావుల నొక్కొక్క పిల్లిపిల్లియు నొసంగి యెడెను. రామకృష్ణుని గూడ కొక పిల్లిపిల్లిను నొక పాఠియావును యమ్మకొనెను. రామకృష్ణుని కావు పాఠియనిన మిగల సిష్టము. అవుచేయుయేకాని పాఠియొక నేను వడ్డించుకొని భుజించుట కాలిని కంఠ కారముచేడదు. నేను యచ్చుమునందు నైచుకొనటయే కాక యభ్యంజనముం చేయుటకును, కూరలువండుటకును, భక్ష్యముల నొనరించుటకును సూరగాములు వెట్టుకొనుటకుం గూడ నావునేను యుపయోగింపఁబడినవో నాతనికి బరమసంతోషము కావున నాతనికి సామాన్యముగా కల్పింపదు.

నుం బది యావులపాడే యున్నచో కీని కిన్నికిటిని సరిపడియందును
గాని, యేనగునగు వెలగకాయలు లొటలొటలనునట్లు, సామా
న్యమైన యొక యావుపాడి యే మూలకు సరిపోవును? అదియనుం
గాక రామకృష్ణుడెప్పుడును భోజనములో చాలనేయుపయోగించును
గాని చేసిన వట్టిగ నెప్పుడు నుపయోగించుకొనడు. భోజన సమయ
మునందుగూడ నాతనికి దాహమునకుఁ బాలు గావలయును. ఇతరస
మయములయందు దెప్పుకు దాహముపుచ్చుకొనను బాలనేకాని నీటిని
బుచ్చుకొనడు. పాలలోఁ జేయబడిన “కోనా” యనిన రామకృష్ణు
నకు మిగుల నిష్టము. కాబట్టి రామకృష్ణుడు తాను పెంచుకొను
చున్న పిల్లికి గంజి యలవాటుపరచి, తానాపాలనన్నిటి నుపయోగిం
చుకొనుచుండెను. సాధారణముగాఁ బిల్లులు పాలు త్రాగు నలవాటు
గలవిగనుక యొకనాడెటో యా పిల్లి పాలకుండపై మూత బడఁ

~~ద్రాగి యుండునోని~~ పాలను త్రాగినెచెను. అప్పటినుండియు నా
పిల్లి పాలరుచి నెఱింగినది కావున రామకృష్ణుని యింటియందుండు
పాల నే సమయముననోవచ్చి త్రాగివైచి పోవుచుండెను. రామకృష్ణు
డని కనిపెట్టి యొకనాడు పాలు కాగినతలువాతఁ జల్లారకుండఁగనే
యా పాల నా పిల్లియెదుటఁ బెట్టెను. ఆ పిల్లి యాపాల నాతరుతతోఁ
ద్రాగబోయి మూతి నా వేడిపాలయందుంచెను. వెంటనే నోరు కాలి
నంగన నది మారముగాఁ బాటిపోయెను. మఱునాడు రామకృష్ణుఁ
డాపిల్లినిఁ బట్టుకొని, వేడిపాలకుండయొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి యచ్చట
పెడిచెను. మఱల నా పిల్లి యాపాలం ద్రాగబోయి మూతి కాలఁగా
మారముగాఁ బలువెత్తుకొని పోయెను. మూడవనాడు రామకృష్ణుడు
వేడిపాల నొకపల్లెరమందుఁబోసి యచ్చట నాపిల్లినిపెట్టి పాలుత్రాగు
నంజుచేసెను. వెంటనే యాపిల్లి యాపాలం ద్రాగబోయి మూతికాలి
పోయినందున రోజుచు బలుగెట్టెను. అప్పటినుండియు నాపిల్లి పాలు

తాగిగమని చల్లాజీనపాలు దానియెదుట నుంచినను తాగిగట మాని
వైచెను. ఒకనాఁడు శ్రీకృష్ణదేవ రాయలు కివీశ్వరల నందఱును
జూచి మీమీపెంచుచున్నపిల్లుల నిచ్చటికిఁదీసికొనివండు మాతము”
అనివలికెను. మఱునాఁడందఱును దమతమపిల్లులను రాయలయొద్దకుఁ
దీసికొనివచ్చి చూపిరి. రామకృష్ణఁడూకూడ వారితోఁబాటు తనపిల్లిని
దీసికొనిపోయి రాయల కగఁపఱిచెను. “నీపిల్లిచ్చిన” దేమని
రాయలు రామకృష్ణు నడిగెను. అందులకు రామకృష్ణుఁ డయ్యా!
నేనేమిచేయను? అంకటి పలెనే నేనును నాపిల్లిని బెంచితిని. నా పిల్లి
పాలుతాగదు! మఱియింకేమి తెచ్చిపెట్టఁగలను గంజిపోసి పెంచు
చున్నాను. దీనికి గంజియనిన మిగుల నిష్టము” అని బదులు చెప్పెను
అంకములో నెచ్చటనైనను బాలు తాగని పిల్లియుండునా? యని
రాయలడిగెను దేవరచారు నమ్మకుండినచో నే నేమి చేయగలను?
అంకను పాలుతెప్పించి దీనియెదుటఁ బెట్టి పరీక్షించి చూడఁడు.
గంజియు దీనియెదుటఁబెట్టింది చూడఁడు. ఏది యాపిల్లి తాగినో
కనిపెట్టుడు. అందలి యధార్థమప్పుడు తేటపడఁగలదని రామకృష్ణుఁ
డనెను. వెంటనే రాయలవారు పాల తెప్పించి యాపిల్లియెదుటఁ
పెట్టిందిరి. ఆపాలను జూడఁగానే యాపిల్లిదూఱముగాఁ బాటిపోయెను
రాయలదిచూచి యాశ్చర్యపడి, గంజి తెప్పించి యాపిల్లి యెదుటఁ
పెట్టింపగా నాపిల్లి యాగంజిని గడుపు నిండుపర్యంతమును విడువక
తాగివైచెను. అదిచూచి రాయలు “రామకృష్ణా! నీవు మిగుల
చమత్కారముగలవాడవు. నీవలెనే నీవుపెంచిన పిల్లికూడ చమత్కా
రములుగది సుమీ!” యని నవ్వుకొనెను.

—* కుమ్మరమొల్ల *—

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునఁ గుమ్మరకులమునందుఁబుట్టిన మొల్ల యను పేరుగల యొక విదూషీమణియుండెను. ఈమె కవిత్వము మంచి రసవంతముగానుండుచు. చిన్నతనమునందే యీమె యొక్క భతఁ చనిపోయెను. ఈమె తనకులమునందు మాలు మనువువోపు నాచారము లేమింజేసి మజల వివాహముఁ జేసికొనకుండెను. చిన్నతనమునుండియు నీమెకు విద్యాగంధముకలదు. భతఁ పోయిన నెంటనే యీమె శ్రీశైల శైవారాధ్యులవారి యొద్దకుం బోయి, యాతనికిఁబరిచర్యలుసలుపుచు, నాతనివలన విద్యనేర్చుకొనుచుండెను. చక్కని కవిత్వములవడిన పిమ్మట తామరచించిన పద్యముల నమ్ముకొనుచు నందువలన లభించిన ద్రవ్యముతోఁ బొట్టి వోసి కొనుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాల మగునప్పటికి శైవారాధ్యులవాగు వృద్ధులై పరమపదము జెందిరి. తరువాత నాతని యాస్థియంతయు నాతనికిఁ బరిచర్యసేయుచున్నందున నీమెకు సంక్రమించెను. శ్రీశైవారాధ్యుల వారికి వారసు లెవ్వరును లేమింజేసియు, చాలకాలమునుండి యీమె తనకు పరిచర్య సేయుచున్నందువలనను నీమె మిగుల గుణవంశక కలది యగుట వలనను శ్రీశైవారాధ్యులవాగు మరణముం బొందునపుడు తన యావదాస్థియు నీమెకిచ్చివైచిరి. అందువలన మొల్లకు జీవనోపాధికి లోపము లేకుండ జరిగిపోవుచుండెను. ఇప్పుడు మొల్ల యెవ్వరి నాశ్రయింప నక్కఱ లేకుండెను. తాననుభవించుటకును నితరులకు దానధర్మములు చేసికొనుటకును దగినంత ద్రవ్య మింకమొద్ద యుండెను. ఆకారణము వలనఁ గవులెవ్వరైన మొల్లయొద్ద కరిగినచో మొల్ల తన శక్తికొలఁదిని వారిని సత్కరించుచుండెను. ఈమె భక్తిపూర్వకముగా రామాయణమును రచిం

జెను. రాయలను సందర్శించి రామాయణమును రాయలకుం గృతి
యిచ్చిన సమ్మానముం బొందవలయునను నాశతప్వమొల్లకిప్పు డితర
వాంఛలేమి గు లేకుండెను. కాబట్టి మొల్లతాను రచించిన రామా
యణముం దైకొని కతిపయప్రమాణంబుల విజయనగరముంజేరెను.
అట్లుగా రాయలను సందర్శించి, తన రామాయణమును విచి కృతినం
దుమని కోరెను. రాయలందుల కంగీకరించెను. రాయల యాస్థాన
మున మొల్ల తన రామాయణముం జదివి విచిపించుట కొక దినమే
ర్పాటు కావింపబడెను. నియమిత దినమునందు బాదులదలుచు
రాయల యాస్థానమునకు వచ్చియుండిరి. స్త్రీమొకతె రామాయణ
మును కచించినదట! అందువనునది కున్నరజాతి స్త్రీయట! ఆశ్చర్య
ముకాదా? ఏజాతి స్త్రీమొననేమి? సద్విద్యగాచోట జాతి విరక్షత
యేల? నియమిత సమయమునకు మొల్ల తన రామాయణముం దై
కొని యాస్థానముకరిగెను. మొల్లకొక మాసనము వేలుగావేయబడి
యుండెను. ఆ మాసనముపై మొల్ల కూర్చుండెను ఆసమయము
రామకృష్ణుడు లేచి, రాయలతో “దేవా! నాదొ! చిన్నచిన్నచ
మనెను. రాయలది యేమని యడిగెను. నేకొక కావ్యముకురచించి
దేవర కంఠితము నేయించెచ్చితిని. తామీ శుభముహూతముం
దానిం గృతినొందనగునని నుడినెను. మొల్ల తన రామా ణముం
జదివిన తరువాత నీవాగ్రంథము జదువవచ్చునని రాయలనెను.
దేవా! రాగ్రంథము రామాయణమంత పెద్దగ్రంథముకాదు. ఒక్క
ముహూర్త కాలములో జదివి వినిపింపఁ గలిగినంత చిన్న గ్రంథము.
అదియునుగాక నేను బ్రాహ్మణుడనుగదా! బ్రాహ్మణునికవిత్వము
వినిపితగువాత నితరులకావ్యము వినుట సమంజసము. అందుచుననే
నేన్నిట్లుకోరితిననెను. అట్లుముచుచోనదియే మొదటఁ గానిమ్మని రాయ
లనుజ్ఞపిచ్చెను. రామకృష్ణుడులేచి నిలువబడి, యిట్లు చదువరాకం
గించెను.

“నీ ముందుగావ్యాచుని... రచియింతు జిత్తగింపు” అని చమత్క
రప్రకటికి మొల్ల యచ్చటినుండి లేచి వెడలిపోయెను. రామకృష్ణుడు
దినమునకు మారపరాధముల కధికారమున్నందున నెవ్వరు నేమియు

ననజాలకపోయిరి. మొల్ల తన రామాయణమును నరాకాశము
 వేయఁగూడదనియు, తన కెట్లయినను జరుగుబాటున కేమియులోపము
 లేదనియు, రామకృష్ణుఁడు కొంటె వాడగుటచే దనకు రాయల
 యాస్థానమునందు గౌరవము గలుగనీయఁదనియు నెంచి, తన రామా
 యణమును రాయల కంకితమునెయు నుద్దేశమును మార్చుకొని,
 శ్రీరామచంద్రమూర్తి కంకితముఁ జేసివైచెను. ఆ వృత్తాంత
 మంతయు రాయలెఱింగి, రామాయణము మాకుఁ గృతినొసంగుట
 కంటఁ బరమదైవమగు శ్రీరామచంద్రమూర్తికే గృతినొసంగుట
 మాకెంతయుఁ బరమసంతోషమని మొల్లకు వర్తమానమంది, నీవంటి
 పిదపిమణి, మాపట్టణమునందుండక తప్పదనియు, నీకుఁ దగినవసతు
 లేర్పఱచెదమనియు, మొల్లకుంబెఱ్ఱి, మొల్ల విజయనగరమునందే
 నివాసముగా నుండునట్లు చేసి యామెకుఁ దగిన వసతి గల్పించి
 యిచ్చెను. మొల్లపిదపిమణియైనను నిగర్వమాడామణి. తనకు లా
 చారాను సారముగాఁ బ్రవర్తించునే కాని భేషజ మేమియును
 జూపదు. సంతలోని సరకులుసయితము తాను స్వయముగానే పోయి
 కొనితెచ్చుకొనఁచుండును. సుగుణసంపత్తియందు మొల్లకుసాటినచ్చు
 స్త్రీలు కుమ్మర కలమునందేకాక, యగ్రవర్ణములయందును నఱును.
 ఒకనాఁడు మొల్ల సంతకుంబోయి, కోడికెట్ట నొకదానినిం గొని,
 చానొక చెతితోబట్టుకొని, రెండవ చేతితో గొలుసుతోఁగట్టబడిన
 యొక కుక్కను బట్టుకొని యింటికేగుచుండెను. రామకృష్ణుఁడ మెను
 చూరమునందుండి చూచి, యామె కెదురుఁగబోయి యామె నెట్లు
 యిన నాక్షేపింపవలెనను కుతూహలముగలవాఁడు కావున, “మొల్ల!
 పావలానిచ్చెదఁ బెట్టెచ్చెదవా? లేక నరహాయిచ్చెదఁ గుక్కనిచ్చె
 దవా? యని యడిగెను. అందుపై మొల్ల “నీవేమి యొసంగనెంచి
 నను, నీకు నేనమ్మనుకానా! రామకృష్ణా! యని యామె పలుకు

చెప్పెను. అప్పటినుండియు రామకృష్ణుడు బుద్ధితెచ్చుకొని మొల్లను మాతృసమావముగాఁ బరిగణించుచు గౌరవించుచుండెను. మొల్లయు నాతనియందుఁ బితృభావముంచి సశౌరవముగాఁబ్రవర్తించుచుండెను. ఇట్లు వారుభయులు సన్మోక్ష్య గౌరవములు గలిగి, ప్రవర్తించుచుఁ గానందముగాఁ గాలక్షేప మొనరించుచుండిరి.

—: రామకృష్ణుడా? రామలింగుడా? బాచిగాడా?:—

తెనాలి రామకృష్ణుని చరిత్రమును వ్రాయునప్పుడెన్నియో యంశములను జర్చింపవలసియున్నది. రామకృష్ణుడు కృష్ణదేవరాయల కాలమునాటివాఁడు కాఁడనియు, కృష్ణరాయని యనంతరమునునఁ గొంతకాలమైనపిమ్మట జనించెననియుఁ గొందఱి యభిప్రాయమైయున్నది. అదియే నిశ్చయమైనచోఁ బైయంశములన్నియు నసత్యములై యుండవలయును. ఎట్లు నిద్ధారణమొనర్చుటకును జగినంత మా ధారములేవియుఁ గానరావు. రామకృష్ణుని కథలని చెప్పుచుఁ బూర్వమునుండియు ననుశ్రుతముగాఁ జెప్పుకొనఁబడుచున్న యంశములంబట్టి చూచినయెడల సవి సత్యములే కాని కల్పితములుకావని తెలియఁబడకమానదు. “తృవ్వట బాబా” యను పద్యము వ్రాయుట కనువుపడునది కాదు. వేదమువలె, సంగీతమువలె, నానాటినుండి నానోటి కనుశ్రుతముగా రావలసియున్నది. అట్లే యది యప్పటివరకును మన దేశమునం దెవ్వరినోటనో యొకరినోట నుచ్చరింపఁబడుచునే యున్నది. అందువలననే కదా! యది నశించిపోకుండుటకుఁ గారణము! కల్పితగాథ సామాన్యముగా నిజమైన గాథవలెఁ బరంపరగాఁ జెప్పుకొనునంతటి విశేషముకలదిగా నుండదు. దాని కంశ తక్కియునుండదు. నిజమైన గాథకే బలమెక్కువ కనుకనే యది శా

శ్వేతముగాఁ బ్రజలచేఁ జెప్పకొనఁబడుచుండును. కాబట్టి పైన వాఁగి
యఁబడిన యంశములొకవానికొకటి విరుద్ధముగా నగపడుచున్నను,
మొత్తమునకు రామకృష్ణాద్భుతకృష్ణరాయల కాలమునాటికే యుండి
యున్నాడని చెప్పకతప్పదు. ఇతరకారణములు కొన్నిటివలన రా
మకృష్ణఁ డీటివలవాడని చెప్పనెంచినను, రాయలకాలమునందుననే
రామకృష్ణఁడండియన్నాడని చెప్పనప్పుడు దొరకు నాధారములం
త నులీయ మైనవిగా నగపడవు. రామకృష్ణఁడు రచించిన గాథ్యము
లలో నొకండగు పాండురంగ మహాత్మ్యమును గ్రంథము విూరి
వేదాద్రి మంత్రి కంకితముఁ జేయఁబడెను. ఈ వేదాద్రి మంత్రి,
గురవరాజు కుమారుడైన పెదనంగ భూపాలునకు మంత్రియైనట్లు
పాండురంగ మహాత్మ్యమునందలి యీ దిగువ పద్యమువలనం దేట
పడఁగలదు.

తే॥ గీ॥ గురుతుగలరాజు మంగయ గురవరాజు
పుత్రుఁ బెదనంగ భూపాలుశత్రుతైత్తు
భానసమతేజ విద్యావధాన భోజుఁ
గొల్చి, వేదాద్రి నిత్యలక్ష్మలదనడ్చు॥

ఈ గురవరాజు. కుమారుడైన పెదనంగరాజు, కృష్ణరాయల సామం
తరాజులలో నొకడైనట్లు పెరిస్తాయను విదేశ చరిత్రకారుడు వాఁ
సియున్నాడు. అదియంగాక బొమ్మచర్ల తిమ్మన్న యను నాతనిపై
రామకృష్ణుడు రచించిన పద్యముం బట్టి చూచినచో నీతడు తప్పక
రాయలనాటివాడేయని నిశ్చయము కాకమానద.

క. శతసంఖ్యయొక్కతైనను
సతతము శ్రీకృష్ణరాయ జగతీశునితోఁ
జతురంగమాడి గెల్చును
ధృమంతుఁడు బొమ్మచర్ల తిమ్మగ భళిచే

—: రా మ కృష్ణా భి ధా న ము :—

ఃరూరి వేదాద్రి మంత్రీ రామకృష్ణునిం బిలిచి పాండురగం
మాహాత్మ్యమును దనకుఁ గృత్యొనంగుమని యడిగినట్లీతఁడు చెప్పు
కొనిన పద్యమువలన రామకృష్ణుఁడు తన యుదంతమును గొంత
చెప్పుకొనియున్నాఁడు. తన పేరును తన తలిదండ్రులు పేర్లను నిందు
సనే వక్కాణించి యున్నాఁడు.

క. నను రామకృష్ణకవి గని

జన సహకారావళీవసంతోత్సవ సూ

క్తినిధిఁ బిలిచి యర్థా

సనమునఁ గూర్చుండఁ బనిచి చతురత ననియెన్.

సీ. జగతి సొబగుల నెన్నఁగఁ గావ్యధారల

ఘనఁడఁ వ శువువఁదుఁ గరముమేటి

వఖిలభూమిపాల కాసావ కమలాక

రోదయ తరుణ సూర్యోదయఁడవు

లైవవైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థ

రచనాపటిష్ఠైక రమ్యమతివి

తాకిక వైదికలక్షణచాతుర్య

క్షేర్య ప్రభాకూఢ కావ్యచణుక

వరయ భూమికుచాగ్రహారాభమైన

శ్రీ తేనాల్యగ్రహార నిర్ణేతవగ్ర

శాఖికాకోకిలమవీపు సరసకవివి

రమ్యగుణ కృష్ణ ! రామయ రామకృష్ణ.

క. కొండిన్యస గోతుండవా

ఖండలగురు నిభుడ వఖిలకార్య రససుధా

మండల వినతుడవు భూ

మండల వినతుడవు లక్ష్మీనూవరతనయా

అని వ్రాసికొని యుండుటంబట్టి ఈతని గాపురస్థలము తెనాలి య
గ్రహారమనియు, నింటిపేరు తెనాలివారని తండ్రిపేరు రామయ్య
యనియు, తల్లిపేరు లక్ష్మమ్మయనియు, గోత్రము కాండిన్యస్వగో
+ త్రమనియు, తాకిక వైదికాచార పరాయణుడైన ~~యొంటిపేరు తెనాలి~~
శి బ్రాహ్మణుడనియు దెల్లమగుచున్నది.

కొండ ఓతనిపేరు తెనాలి రామలింగమనియు, మఱి కొండ
లు తెనాలి బాచిగాడనియుం గూడఁ జెప్పుట వినుచున్నాము. రామ
లింగుడు, బాచిగాడు (బాచన్న) నామము లెట్లు వచ్చినవో చెప్పు
ట గ్రంథస్థములైన యాధారము లేవియుఁ గానరావు. “భాస్కర
శర్మము. “బాచ” యగునట్లు గొన్ని యాధారములున్నవి కాని, రా
మకృష్ణ శర్మము రామలింగుడని మాఱుటకుఁడగిన యాధారములేవి
యుం గానరావు. రాయలమంత్రి భాస్కరుని సంబోధనములు కొన్ని
రాయని బాచా!” యని యున్నట్లు, వినుచున్నాము. “రాయని
బాచనితోనే, పోయెనుగా కీర్తికాంత పోలేడిదిగో; యాయన మన
మనుమడు” అనియుం గూడఁ గొన్ని చాటువు లగపడుచున్నవి
కాని రామకృష్ణునకు బాచిగాడను పేరెట్లు కలిగినదో యది విచార
ణీయమై యున్నది. పాండురంగ మాహాత్మ్యమునందును, ఘటికాచ
ల మాహాత్మ్యమునందునుం గూడ నీతని గద్యయొకే తీరుగానున్న
ది. దానింబట్టి యీతని చరిత్రముం వెలిసికొనుట కేమియు నాథా
రము దొరకదు. “ఇది శ్రీమత్పరమ పదనాథ నిరవధిక పరిపాక పరి
చిత సరస కవితా సనాథ తెనాలి రామకృష్ణ కవినాథ ప్రణీతంబ
యిన” యనియే పై రెండుగ్రంథముల యందుం గూడ వ్రాయబడి

యున్నది.

+ గ్రంథకర్త “ఉక్ర శాసనము” “ఉక్ర శాసనము” యొక్కయని పాఠము దొరుకు
ఉక్ర శాసనము దక్షగా “ప్రథమ శాసనము” “ప్రథమ శాసనము” లున్నవి. మొదట
దొ. వేదవతి తెనాలి వాల్మీకిగారి ఉక్ర శాసనము కలదు (తెనాలి వాల్మీకి, వర
కు ప్రథమ, మూడవ యాద్య పాదము. మొదల వాడ మొదట వ్రాసినది) 1900-01.

తెనాలి రామయ్య యొకప్పుడు క్షయరోగము గలిగినందున బాధపడుచుండెను. ఎంతమంది వైద్యులచే నెన్ని చికిత్సలు చేయుచి కొనినను నది కుమరకుండెను. నా కీ రోగము నివారణమైనచో నాకుఁ గుమారుఁడు కలిగిన తప్పక మీ పేరుఁ బెట్టెదనని శ్రీ రామునకును శ్రీకృష్ణునకును మొక్కుకొనెను. ఆతని యర్థాంగ-లక్ష్మీయైన లక్ష్మమ్మ తన ప్రాణనాధున కీ జబ్బు కుదినచో తనకు జనించు పుత్రునకు సూర్యనారాయణమూర్తి పేరు పెట్టెదనని మొక్కుకొనెను. సూర్యనమస్కారములం గావించుచు ననిశమును సూర్య దేవు నారాధించుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలమగునప్పటికిఁ దెనాలి రామయ్యకు క్షయరోగము పూర్తిగా నివారణమయ్యెను. పిమ్మట నా దంపతులకు పుత్రుఁడు జనింపఁగా నాతనికి, యా మువ్వర దేవతల పేర్లతోను, “భాస్కరరామ కృష్ణుడని నామకరణముం గావించిరి. ఆతని మొట్టమొదట భాస్కరుడని పిలువజొచ్చిరి. అందువలననే భాస్కరశబ్దభవమగు బాచఁడు, బాచిగాఁడు” నను నామము లాతనికిం గలిగినవి. గ్రంథముల యందే కారణముచేతనో కాని రామకృష్ణుఁడు తన యభిఖ్యయందలి మొదటిదగు భాస్కరశబ్దమును విడిచిపెట్టి రామకృష్ణుడని మాత్రమే వ్రాసికొని యున్నాఁడు. ఇదియును గొంత నమంజసముగానే యున్నది. పెద్దపేరు పెట్టుకొనక చిన్నపేరుతోనే వ్యవహరింపఁబడినచో నాముర్ఖాగ్ర్యములు పట్టునని యా కాలపువారి తలంపు. అందుచేతనే కాఁబోలును ! ఆ కాలమునం దెట్టి ఘనునికైనను నిప్పటి వారింబలఁ బెద్ద పెద్ద నామములుంచఁ బడక, చిన్న చిన్న పేర్లుంచబడినట్లు గ్రంథములయందుఁ జూచుచున్నాము.

ఇక రామలింగుడను పేరెట్లు కలిగినదో విచారింపవలసియున్నది. తెనాలి రామకృష్ణుఁడు కేవలము విశిష్టాద్వైత మతస్థుడు

నూత్రమే కాక సర్వమతములకును సమ్మతమైన యద్యైత సంబంధ
మగు స్మార్తమతస్థుడగు నియోగి బ్రాహ్మణుడగుటచే రామకృష్ణు
డనినచో, గేవలము విశిష్టాద్వైత ప్రాధాన్యముగా నుండునేమో
యని యెంచి, తన పేరు చివరను లింగశబ్దముం జేర్చుకొనిన సమ
జసముగా నుండునుగదా! యని రామలింగమని చెప్పకొని యుండ
నచ్చును. ఏది యెట్లన్నను రామకృష్ణుడు మహా విద్వాంసుడగు
కపియనుట కేమియు నాక్షేపణములేదు. ప్రఖ్యాతిగాంచిన మహా
పురుషున కేష్టైననేమి? లోకమునందు గుర్తుకొరకుగదా! నామధే
యము కాబట్టి తెనాలి రామకృష్ణనకుం బై నుడహరింపబడిన
రామకృష్ణుడు, రామలింగుడు, బాచన్న, భాస్కర రామకృష్ణుడు,
నగు నాలుగేర్లునం గూడఁ గలవనియే, లేవని తగినంత యాధారము
దొరకువలెకు మా యభిప్రాయము.

కన్యకుక్కను గంగిగోవుగా నొనరించుట.

ఒకనాటి యదయమున శ్రీకృష్ణరాయలు తురకర్మచేయి
చుకొననెంచి తురకునకు వర్తమానమంపెను. ఆతురకుడు రాయల
యొద్ద కేతెంచునప్పటికి రాయలకు నిద్రిరవచ్చి గాఢ నిద్రపోయెను.
తురకుడు మెల్లగా రాయలయొద్ద కేతెంచి రాయలకు నిద్రాభం
గము కాకుండునట్లు నేర్పుతో క్షౌరముంజేసి వెడలిపోయెను. కొంత
సేపునకు రాయలకు మెలకువగలిగెను. రాయలెప్పుడు నిద్రించినను
లేచిన తగువాత నడ్డములో దనముఖముఁ జూచుకొనకుండ, నితరుల
మోముం దిలకింపఁడు కావున నా నాడు గూడ నడ్డములో దన
మోముం దిలకించునప్పటికి తన గడ్డము నున్నగా నగపడెను. అప్పు
డు రాయలు తన పరిచారకునిం బిలిచి నేను నిద్రించుచుండఁగనే.

నాకు ఔరముంజేసిన వాడెవ్వడని యడిగెను. తాము పిలిచిన
మంగలినచ్చి ఔరముంజేసి పోయెనని వాడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.
రాయలు వెంటనే యా మంగలివానిం బిలిపించి 'వాని పనితనమునకు
మెచ్చుకొని నీ కేమి కావలసిన నది యొసంగెదము. కోరికొనుమనె
ను. వాడందులకు దేవా! నన్ను బ్రాహ్మణునిగా నొనరింపుడని
కోరికొనెను. రాయలు తన పురోహితునిం బిలచి యా మంగలి బా
చిగానిని వెంటనే బ్రాహ్మణునిగా జేయుమని యజ్ఞాపించెను. మం
గలివాడు బ్రాహ్మణుడెట్లుగును? మంగలివాండ్రును బ్రాహ్మణుల
లోఁ గలిసి బ్రాహ్మణకులమును బాడుచేయుటకు రాయలెంచెనని
యూరండలును గురిగజలు పోజొచ్చిరి. పురోహితుఁ డామంగలి
వానిం దోడుకొనిపోయి తుంగభద్రలో స్నానములు చేయించుచు
మంత్రములు జదవుచు జపతపాది సాధనమ లొనర్చుచుండెను. రా
యలుకూడ స్వయముగాఁ బుంగభద్రానది కేగి మంగలిబాచిగా
డెంత వరకు బ్రాహ్మణుడయ్యెనో పరికించుచుండెను. ఇట్లు వార
ములు దినములు గతించెను. ప్రతిరోజునను మంగలి బాచిగానిని
స్నానములు చేయింపుచుండిరి. రాయలు మంగలి బాచిగాడు బ్రా
హ్మణుడగు పర్యంతము తానగూడ నచ్చటనే యుండెదనని తుంగ
భద్రాతీరముననే విడిసియుండెను. బాచిగాడింకను బ్రాహ్మణుడు
గాలేదు. ఎప్పటికే యాహపుట్టి రాయలెప్పుడేకీతి నన్నునిచ్చి బ్రా
హ్మణ కులమును బాడుచేయనో యని పట్టణము నంగల బ్రాహ్మ
ణులందఱును భయపడుచుండిరి. రామకృష్ణుడీ యుదంతమును విని
కష్టకుక్క నొకదానిని గొలుసుతోఁగట్టి తుంగభద్రానదికిం గొం
పోయి యా రేవునందే యా కుక్కను స్నానముఁ జేయించుచు మ
ఱుమఱుల నొడ్డున కీడ్చుకొని వచ్చుచు, మఱుమఱుల నదిలోనికిడ్చు
కొనిపోయి మఱుచుచు మంత్రములను జదవుచు నాకుక్కను ఒరిపి.

విధముల బాధింపజొచ్చెను. కైంయో కైంయో మని యా కుక్క
తోదనముచేయఁ జొచ్చెను. రాయలదిచూచి, ఇదియేమి రామకృష్ణా!
నీకు మతి పోయినదా యేమి? ఈ కుక్కనట్లు నీటిలో ముంచుచు
బాధించుచున్నావని యడిగెను. అందులకు రామకృష్ణుఁ డయ్యా!
ఈ కష్టకుక్కను గంగిగోవుగాఁ జేయదలఁచుకొంటిని కాబట్టి దీని
నిట్లు మంత్రములతో స్నానములం జేయించుచున్నాననెను. ఎన్ని
మంత్రములు చదివినను, పుణ్యనదులయందెన్ని స్నానములు చేయిం
చినను కష్టకుక్క గంగిగోవు కాగలదా? యని రాయలడిగెను.
రామకృష్ణుఁడు దేవా! మంగలిబాచిగాఁడు స్నానముచేసి బ్రాహ్మ
ణుఁడు కాగలిగినప్పుడు కష్టకుక్కమాత్రము గంగిగోవుకాఁజాలదా?
యని ప్రత్యుక్తమిచ్చెను. రాయలు తా నొనర్చిన యవివేకమును
గుఱ్ఱిఁజేరి రామకృష్ణుఁడు తనకు బుద్ధిచెప్పుటకై యిట్లొనరించినాఁ
డని తెలిసికొని, మంగలింబిలిచియోరీ! నీ నెన్నిస్నానము లొనరిం
చినను బ్రాహ్మణుఁడవు కాజాలవు. మఱి యేదేనిం గోరుకొనుము.
విపరీతమయిన కోరికవలన నీకు ప్రయోజనము లేదని మందలించి
యందఱను బొమ్మని సెలవొసంగి రామకృష్ణునితోఁ గూడి తానును
నింటికిం జనెను. రామకృష్ణుఁడొనరించిన యుక్తికందఱును నంత
సించిరి.

—❦—

—: తిమ్మ ర సు మంత్రి :—

శ్రీకృష్ణ దేవరాయ లుత్తరదిగ్విజయ యాత్రకు బయలుదేరి
పోయినప్పుడు రాయలతో రామకృష్ణుఁడు కూడఁబోయియుండెను.
రాయలు కళింగదేశమును జయించెను. సింహాచల ష్టేత్రమును సం
దర్శించి భూదాన గోదాన హిరణ్యదానములను బెక్కులు గావించె
ను. సింహాచలములో జయస్తంభములను బాతించి యందు దన

విజయములను వ్రాసింపెను. అప్పుడు నా నానతిమ్మరసను మంత్రీ
సత్తముఁడుగూడ ననేక దానము లొనరించెను. తక్కిన కవులందఱు
యు తిమ్మరుసు సందు మహా భయ భక్తులతో మెలగుఁ చుండిరి
కాని, రామకృష్ణుఁడు మాత్రము తిమ్మరసునకు సాటివాఁడగుటచే
సతనియందలక్ష్యమును జూపుచుండెను. ఆ కారణమునలన రామ
కృష్ణునియందు తిమ్మరుసునకు నికారణబుద్ధి జనియించి యుండెను.
రామకృష్ణుని పినతాత మనుమడగు మంత్రీప్రగడ బుచ్చినెంకన్నగు
గోనేడయను గ్రామము సగ్రహారముగానొసంగుమని రామకృష్ణుఁడు
రాయలతో మనవియొనర్చెను. తిమ్మరసు దానికప్పుసెప్పి బుచ్చి
నెంకన కీయకుండఁ జేయుటకై ప్రయత్నించెను. అప్పుడు రామ
కృష్ణుఁడు దిమ్మరుసుపై నలిగి

*ఉ॥ లొట్ట యిదేటిమాట పెనుగోభులతో మొగి మాటమేల? తా
గుట్టకయన్న వృశ్చికముకుమ్మర పుర్వనియందురేకదా!
ఫట్టపురాజుపట్టి సరివలైనరాసరి యాయకున్ననే
దిట్టకమాన; నామతము తీవ్రమహోగ్ర భయంకరంబుగా,
దిట్టితి నామహాగ్రహమతి మకరగ్రహయుక్తరీ భటా
పట్టపుడట్టఫాలఫణి భర్తృబహుకృత పద్మస్ఫుటా
ఘట్టణ దట్టనాలక విఘట్టనిరర్థ రాజభృత్య
చట్టచజూర్చటీ నయన జ్వరలలు రాలఁగావలె
జుట్టటికంబునంబొగడఁ జూచితి నారతి తా ద్యశిష్యికా

*ఈపద్యమును భట్టుమూర్తి రచించెనని మ! రా॥ రా॥ శ్రీ
చిలుకూరి పీఠభద్రరావుగారు తమ తిమ్మరసు మంత్రీ చరిత్రమున
వ్రాసియున్నారు. విదేశస్తుల వ్రాతలను విశ్వసించుచు పారివ్రాతల
నాధారముగాఁ దీసికొన్న పీఠట్ల వ్రాసినను వ్రాసి యుండఁచుచును.
విదేశచరిత్రకారులు వ్రాసినవ్రాతలకును మనవారు వ్రాసినవ్రాత
లకును గలవ్యత్యాస మగపడుచున్నందున మాకవి విశ్వాస వాత్ర
ములు కాజాలవు.

పట్టణమధ్యరంగ గతభవ్యవహూవదనానుషంగనం
 హట్ట శిరస్థగాంగ ఘోరహట్టక జాలసుఖాతరంగముల్
 చుట్టుకొనన్వలెన్ భవనచోద్యముగా భయదంబుగా మఱి
 ద్విత్తినా సభాభవన ధీకృత భీమన్మసింహరాష్ట్రజా
 తాట్టమహట్టహాస చతురాసముద్భృ కుంతితనగీ
 పట్టణరోషజాలహృత కుంతితకంతగధీర నాదసం
 భుట్టవిజృంభ మాణగతి గావలెదీవన పద్యమిచ్చిచే
 పట్టినామలేకనకభావన భూషణ భాసురాంబరా
 రట్టతురంగ గంధగజరాజ దమూల్యసురాత సత్రభూ
 పట్టణాధిరస్థశార్దూ భటపంక్తి చిరాయన నామయంబులై
 గట్టిగఁ గోడుతొ వెలయుఁగావలె నెక్కువఁగి జూడుడీ
 యట్టిటు మందమేలముల సంవత్సరంబలె జుల్కఁజూచి యే
 పట్టననైనఁ గోడము చల్కఁకుడీ పయిపెచ్చునందునన్
 గొట్టమ దుష్కువి ద్విరదకోటులఁ బంచముభోద్ధటాకృతిన్
 జెట్టదు దండముల్కుకవి బృందముకే నతిధక్తి సామన్
 గట్టితిముల్లలేఁదియుగాఁ గల నూబబదాతులెయ్యెడన్
 రట్టడి రామకృష్ణ కవిగాయుచి మార్గమెఱుంగఁ బ్రితిన్.

అని సచింపఁగా నతిమధురముగ గోనేడ గ్రామము సగ్రహారముగా
 “బుధజనాటవ్యః స్వంతు బుచ్చిచెంతు”న కిప్పించి వైచెనట. అందు
 రామకృష్ణకవి సంతసించి తిమ్మరుసు సింహాచలస్వామి కొనంపి
 యుపహారములను నమ్మి నొక శ్లోకమునురచించి దానిని శిలాశాసన
 నమునందు జేర్చింపఁజేసెనట

శ్లో॥ శాకాశ్చ బహుధాన్యనామని సహానేత్యాబ్ధి చంద్రాన్వితే
 కార్తిక్యాం శశివాసరేషుభతిశ్చా సింహాచలస్వామినే
 హారం కర్ణవిఘ్నహరేషకటకే శ్రీకృష్ణరాయాధిపా
 మ బృహరచయ నే శ్వ తిమ్మస్మైతిః ప్రాదాద్విజద్యాగ్రోన్

అప్పటినుండియుఁ దిమ్మరసు రామకృష్ణ నాదరణబుద్ధితోఁ జూచుచు
గౌరవించు చుండెను.

— ❧ —

—: జూబ్బనకు హంసవాదు. :—

దిమ్మరసు మంత్రీ ప్రాయీకముగా హంసపాదులు పెట్టుచు
వ్రాతలువ్రాయునలవాటుగలవాడైయుండెను. పెద్దనమంత్రీవ్రాసిన
వ్రాతలుశుద్ధప్రతులు వ్రాయువ్రాయనకాండ్ర కదిమిక్కిలికష్టముగా
నగపడుచుండెను. ఒకనాఁడు వ్రాయనకాండ్రు రామకృష్ణని యొద్ది
కేతెంచి ఘా మంత్రీగారు తమవ్రాతలో హంసపాదులు పెక్కులు
వ్రాసి మజ్జిముక పోట నందు వ్రాత బడవలసిన యంశములను
వ్రాయుచుందురు. ఆస రూ లెచ్చట నేరేమి విషయములను వ్రాయ
వలయునో యది తెలిసికొనుట బ హు కష్ట త ర ము గా నున్నది.
మే మీ విషయ మాయనతో ననుటకు నెఱచెదము! ఎట్లయినను
మాఁ బాధ నివారణచేయింపనలెనని రామకృష్ణని పేడుకొనిరి. రామ
కృష్ణఁ డందులకు నల్లెయని మఱునాఁడు తనతలచంతయు గొఱిగించి
నై చుకొని గడ్డమునందొక హంసపాదువలె నుండులాగునఁ గొన్ని
కోమములనుంచి చంకయందు డ్రోరము చేయించుకొనక రాయలు
యాస్థానమునకరిగెను. దిమ్మరసు మంత్రీయను వ్రాయనకాండ్రును
కవీశ్వరులును సభాస్థలి నలంకరించియుండిరి. రాయలు రామకృష్ణని
పంకఁ బరికించి చూచి, ఇదియేమి రామకృష్ణ! గడ్డమునందు గొన్ని
కోమము లుంచి డ్రోరము చేయించుకుంటివేమి? మంగలవానికి చేత
నయినది కాదా? లేక యట్లు చేయింపఁ దలఁచియే చేయించితివా?
యని యడిగెను. రామకృష్ణఁ డందుపై నయ్యా! మంగలివాఁడు
డ్రోరముఁజేయుచు బొరపాటున నా పిలక జూబ్బ గొఱిగెడినాఁడు.

ఏమ్మట నే నేమి వానిని శిక్షించెదనో యని భయముచేత గడగడ
పడకుచు, “బాబూ! పొరపాటున జుట్టు గొరిగివైచితిని, నన్ను తమిం
పుడని నా పాదములపైబడి యేడువదొడగెను. వాని నేమి యనుట
కును నోరురాక, వానితో ‘నోరీ భయపడకుము. రాజ్యచక్రముం
దిప్పు తిమ్మకుసు మంత్రీగారంతవానికే పొరపాటులుండగా నీకు
పొరపాటు గలిగినదనిన నాశ్చర్యమేమియున్నది? గడ్డముపై హంస
పాదు నుంచి యా జుట్టును చంకలో దిగఁజెట్టువేయు మంటిని వాఁ
డెట్లొనరించెను. ఇంకను చూచుకొనుడు చంకలో నుంచినాడని
చూపించుచు రాజ్యచక్రముం దిప్పు తిమ్మకుసు మహామంత్రి యం
తటివాడే పొరపడి హంసపాదులుంచి వ్రాశలు వ్రాయుచుండగా
మూఢుడగు మంగలివాడు. మాత్రము పొరపడినచో గడ్డముపై
హంసపాదు జెట్టుకొని ముఠియెక చోట దాని నగపఱువఁగూడదా
యని సమాధానముం జెప్పెను. రాయలును తిమ్మకుసును
రామకృష్ణుఁడొనర్చిన యుక్తికి మెచ్చుకొని యప్పటినుండియు వ్రాత
వ్రాయునప్పుడు సరిగా వ్రాయవలయునే కాని ప్రాయశ్చముగా హం
సపాదులుంచినచో వ్రాతగాండ్రికుఁ జాల గట్టతరముగా నుండునని
చెలిసికొనిరి.

—ప్రసంగము—

—: నెల్లూరు నెరజాణ :—

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కొకాకొక సమయమున నెల్లూరునందు
ప్రార్థలున, యుక్తిగల నెరజాణలును, అప్రతిహత క్రియావాక్కుతో
మా నీరుగు నగు వేశ్యలు పెక్కంపు గలరని దెలియనచ్చెను.
అట్టి వారొంగనల నెరజాణతనము నాలోకింప నిచ్చుచే తప్పుడి
ప్రియాణసన్నద్ధుడాయెన. తిమ్మకుసుమంత్రి, రాయలమాంతరంగికము

తొంగిన వాడగుటచేతను, యాతని రాయలు పితృ సమాధిగా
జూచుకొనుటచేతను అట్టి ప్రయాణమువలన దేవరవాని కనువింద
వాటిల్లునని చెప్పి యాతనిని వారిం చెను. గానుల దుకు సమృద్ధిం చెను.
కాని యాతని మానసమా వాకాంక్షలచూడ నిచ్చగతిని ముండెను.
కావున రాయలు గామకృష్ణునిబిలిచి నెల్లూరునందుగల వేళ్ళల జాణ
తనముం జూచుటకై యాతని ప్రయాణ సన్నద్ధునిగావించెను. అత
డందులకు వల్లెయని నెట్టెట్టో నెల్లూరు మూడదినముంకు చేరెను.
అతడు నెల్లూరుసన్నిధి చేరునరక మధ్యాహ్నముకాపచ్చెను. అందు
ఆతడొకసత్రము సతిప్రయానకోజేరెను. బిద్యము మొదలుగాగల
భోజనసామగ్రిచేకూర్చుకొనెను. కాని కూరలలోకి పొగుపురిమిశ్తము
నూనె మాత్రము లేమింజేరి సమీపముననున్న నొక తెలకులవాని
యొద్దకుంబోయి యొక దుగ్గాని నూనె నిమ్మనీ తాడిగె నూనె తీసి
కొనిపోవుటకు పాత్రలేమింజేరి యవైశ్రికేయే యొక రానిమాను
షునితోపోసి యిచ్చెను. అది మార్గమధ్యమున నుడిగాలిచే నున్నది
పోయెను. అంత మరల నాగైలపిక్రేతయొద్దకుంబోయి, యోమునీవు
పోసి నూనె మార్గమధ్యమున నుడిగాలిచే నొలికిపోయినదని నుడివెను.
అందులకా తిలఘాశుడు నీశనియేపోయినదిలే యని, బకులచెప్పెను.
అంత తెనాలిరామలింగు కోపముచే నచ్చటకున్న నూనె బాడిన
న్నుటిని వంచివైచెను. అందుల కాలకు కోపించి యోము నూనెనం
తయు నిష్కారణముగ వంచివైచితిని. దానిమూల్యము నిచ్చిన కాని
నిన్ను పోనివ్వనినలికెను. అంత రామలింగు పోనీ నీశనియే పోయి
నదిలేయని నుడివెను. తెనాలివాడు న్యాయాధిపతి యొద్దకు రామకృ
ష్ణునిం గొంపోయి ఫిర్యాదుచేసెను. రామకృష్ణుడు జరిగినముదంత
ముంతయు విన్నవించెను. పొప్పికమానెతో రామకృష్ణుని కలియు

జాడీనూనెతో తేలిక క్రీతశనియు, పోయిన నాశనిమాత్రము
మీరావలకు శోభనవలనగాని వడలదని వాని నాము తీర్పుజెప్పెను
అంత ను వదిలారి: వాడుబోయి.

—శ్లో—

—: రాసివానపు స్త్రీలు :—

2. నాము రామలింగము నెల్లూను శిష్యులు జూడబోయెను.
అంత నొకనొకని యొక వేశ్యాంగనగ్గుక నంగని యచ్చటనిలచి
యాగృహమొక ప్రశ్నించెను. అచ్చటనున్న వారాంగన యాణ్ణు
“రాసి:— స్త్రీ”నని నడిపెను. అందులకు రామలింగదాశ్చర్యము
జెంది నొక శిష్యుని యడిగెను. తిరిగి నున్నదాచే వేశ్యచెప్పెను.
అంత విన్నవించి యాడీవచ్చునో రావో చూచునో నొకయని వకునను
నాలుగి నొకరి నొకరి గాడితెరికెన. అంతక్రమము నా శిష్యులకయంతయు
కూలబోచ్చున. శిష్యు నీయదృఢతమును గాంచ గోచు. న్యాయాధికారి
యొద్ద రావలెనని దుండగమును గూర్చి పిల్లలను సేచు. న్యాయాధికారి
కారి రామలింగనివలన జరిగినసంగతంతయు. శిష్యుడేతప్పని తీర్పు
జెప్పి రామలింగని బంపివై చెచు.

—శ్లో—

—: పట్టకు మెనులు :—

నెల్లూనునందు సోదామిని యను వేశ్యుల కర్తుగలదు. ఆమె
మాటలు యందును, వాడీమల యందును నొప్పి కలచు సరసులకు
వారిచ్చునొమ్మనకు రెట్టింపుయిత్తునని వాక్రిచ్చెను. కాని వేశ్యునకు
సుషును మూడు వేలవరి హలకు తక్కువ గొలువ గలదు ఒడిసదో
మూడు వేలవరి హలకు తీసుకొనును. అట్లు మూడు ములు తమ్ము నెలి
చినవానితో సోదామిని దాంపత్యమంగీకరింప సోదామిని యిట్టి

నియమములతో నచ్చిసవారి నెల్ల నోడించి ధనమార్జించు చుండెను సాదామినిగర్వాయత్త చిత్తయై మాటలందును వాదములందునుకన్నోడించువారి కొకలక్షవరహాలు బహుమానమిత్తునని ప్రకటించెను.

ధనాశాపకులైన పలువురటకేతెంచి యామెచే నోడి పోవుచుండిరి. రామకృష్ణుడొకనాడీ యుదంతమునువిని యొక బోయవాని నేపమునుదాల్చి కట్టెలనమ్ముచు నాసాదామినిగృహసమీపమునకువచ్చెను అంత సాదామిని బయటకు వచ్చి కట్టెలెంత కమ్మెనవని యడుగ నాతడు పట్టెడు మెతుకునకని బదులుచెప్పెను. సాదామి నందులక నమ్మిరించి దొడ్డిలో కట్టెలను పడవేయుచుచెప్పెను. రామకృష్ణుడట్టి కట్టెలను దొడ్డిలోపడవై చెను. సాదామిని పట్టెకన్న ఇంబట్టుకొనివచ్చి రామకృష్ణుని కిడబోయెను. రామకృష్ణుడు “అమ్మా నాకు పట్టెడు మెతుకులనగా ఒకమెతుకే పట్టెడుంకనలెనుగాని నాకీ నున్న చక్కల లేదు. అట్లు పట్టలేనిదో నీన నామాట కోడినట్లు కాబట్టి నీప్రకార ప్రకారము సొమ్ము నాకిమ్ము” అని నడివెను. అంత సాదామినిలోయవానింట్లాచి “యూతడు సామాన్యుడు కాదు ప్రశ్నిస్తే కేవలధనయగు మహాత్ముడని తలపోసి యాతని వృత్తాంత మంతయు సరిస్థితిముగా జెలిసికొని యామె ప్రకటించి ప్రకారమనికి లక్షవరహాలునిచ్చి వేసెను. ఈ జయముం గూర్చి రాయలకు త.కు.రామే రామలింగమ తెలియపరచెను.

~~~~~

—: ప్రశ్నకు పురాణము :

నెల్లూరనగు ప్రభావతీయను వేశ్యానకలగు. ఆమె పురాణ ప్రేమణమందలి ముక్కువగలది. అంకచే ప్రభావతికి శ్రీరాంధీశ్వరునితముగా గలగు. పండితులెవ్వరా ప్రశ్నేకెంచిననా ప్రభావతి

వారిని రావించి ప్రత్యక్షపురాణము జెప్పగలరాయని యడుగు మండ
డిది. వారంకలకు దనువలన కాగని నుడివిశ్రవణము. ప్రత్యక్ష
పురాణము జెప్పగలవారికి వేయవరాలం బహుమాన మొసంగెదనని
ప్రభావతి పురమంతయు చాటింపించెను. పండితులెవ్వరును యూరక
యొందిరి. అంత తెనాలి రామకృష్ణుం డెట్లో యానంగితి నెరిగి మరు
నాడుదయమున నిజమగు పౌరాణికుని వేషమొంటూని గొన్ని దాటి
యాకుల గ్రంథముల జేతందాల్చి ప్రభావతి యింటికేతెంచెను. ఆమె
వీధియరగుమీద నిలువబడియుండెను. ప్రభావతి రామకృష్ణునింగాంచి
వ్రాజించి యొక యచితాననమున కూర్చుండబెట్టెను. ప్రభావతి
యాతని కశలప్రశ్నలంజేసి మీరేయే పురాణములంజెప్పగలరని యడి
నెను. అంత రామకృష్ణుడు ప్రత్యక్ష, అభినవ, అభినయ, యర్థాంత
రన్యాస, ఆకాశ, ఆలంబన, వికట, విశేష, ప్రల్లవ, భాండభిన్న మొద
లగు పదనెనిమిదిపురాణములంజెప్పగలనని బదులుచెప్పెను. ప్రభా
వతి మీరీ రాత్రీ యాప్రత్యక్షపురాణముంజెప్పి నేచాటించిన ప్రకా
రము బహుమానముం గైకొనవచ్చునని రామకృష్ణునితో చెప్పెను.
అతడు నాయే రాత్రీఁజచ్చెదననిచెప్పివెడలిపోయెను. ప్రభావతి పురాణ
మొనపిడప మెట్టలో మాటలతో మోసపుచ్చి బహుమాన మొసంగ
కయే పండితునిపంపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. రామకృష్ణుడు తగు
దుస్తులను ధరించుకొని యామె గృహమానకేగి యేకధ ప్రత్యక్షపురా
ణము గావింపమనియెదవని యడిగెను. ప్రభావతి రామాయణమున
మందరకాండ బహునుందరముగా నుండుననిచెప్పెను. అంత రామ
కృష్ణుడొక మంచమునెక్కి అందనేయుడ్కిలు మహేంద్రీపర్వతముపై
దుమికెనని చెండవ మంచముపైకురికెను. పిమ్మట మైనాకపర్వతముపై
నెక్కి నాంజనేయుడు నిలబడెనని తానామంచముపై నిలువబడెను.

తరువాత నాంజనేయుడు సముద్రములంఘించినట్లు మంచముపైనుండి పందిరిపైకురికెను. ఆవల కపిశ్రేష్టుడు లంఘించి బాడిచెనని ప్రభావము గుండెలపైగ్రద్దెను. పిమ్మట వాయుసూనుడు లంకంగాల్చినట్లు తానా పారాంగన యింటియందలి గుడ్డలనెల్ల తగులబెట్టెను. ఈప్రకారము తోకచల్లాద్భుతకౌనెనని యా యింటిలోని నీరంతయు నొడలిపై బోసుకొనెను. అట్లా గృహమంతయు మహాభీభత్సముగాజేసి రామకృష్ణుడు డటనుండి వెడలిపోయెను. పిమ్మట ప్రభావతిని న్యాయాధికారియొక్క కుంజని మొరలిడగా రామకృష్ణునిదలన యాతడు కలనిదమంతయు నారసి ప్రభావతిని శిక్షించెను. రామకృష్ణుడు నెల్లూరునుండి విజయ నగరమునకుంబోయి రాయలనునందర్శించెను. రాయలు రామకృష్ణుని తాకకై యువ్విల్లుదు చుండుటచే నాతనిజూచి యమితానందము బొందెను. అంత రాయలు నెల్లూరు నెరజాణల సౌందర్యాతిశయముల నభివర్ణింపుమని కోరగా నాతడు వారిని చూచివలెనేకాని వర్ణించిన లాభములేదు. వారు దేవతాస్త్రీలను బోలియుందురని నడివెను.

నీ! మొలకచీకటి జల • జలరాల్పగారాదె

నెరులుమించిన వీరి • కురులయందు

కెరలించి యమృతంబు • గిలకొట్టగారాదె

ముద్దుచూపెడి • వీరి మోములందు

పచ్చబంగారు కు • వ్పలునేయగారాదె

గబ్బుమీరిన వీరి • గుబ్బలందు

పండువెన్నెలతేట • బరిధివింపగారాదె

నగవుగుల్కెడి వీరి • మొగములందు

నార! కరవాడి చూపుల • యాఘశంబు

బావురే! భూరికటి కటి • భారమహిమ

జాలు మడగజ గమనల • క్షణమూలర !

నేర్చుమించెద రప్పరి • వారసతులు.

అని వర్ణించి చెప్పెను.

—❧—

—: మా మిడిపండు :—

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తల్లియగు నాగాంబ చనిపోవునపుడు తనయునింజూచిమామిడిపండ్లను దినవలెననియున్నదిఅనెను. అందుచే నది అశ్వయుజమానమైనన, మామిడిపండ్లుదొరుకుటకుదుయైనను, దుకాణములలో తేనెనోమించి దాచిన మామిడిపండ్లనైన దీసికొని రమ్మని గాయలు నేవకులను బిలిపించి పంపించెను. వారు కఫణి వీధిం తరుదిరిగి చిట్టచివరకు నొకదుకాణముననుండుట జెలిసికొని యచ్చట నున్న మామిడిపండ్లన్నియు దెచ్చిరి. కాని వాడుపండ్లను దెచ్చునరికి రాయలుతల్లి స్వర్గస్థురాలయ్యెను. రాయలు, తల్లియడిగినవి తెచ్చిపెట్టి తేకపోతినిగదా యని విచారింపదొడగెను.

రాయలగురువుగారగు తాతాచాక్యులచారు మీరు మీతల్లి పేరుచెప్పి బ్రాహ్మణులకు బంగారుమామిడిపండ్లను దాన మొసంగినచో నామెకందగలదని రాయలతో మనవియొనర్చెను. అందుల కాలెడు సంతసించి వల్లెయని యేటెటను యామెపేరుజెప్పి బంగారు మామిడి పండ్లను కోటానకోట్లు బ్రాహ్మణులకు దాన మొసంగుచుండును. ఇది యష్టదిగ్గజములనంబడు కవీశ్వరులందరును గుర్తెరిగి రామకృష్ణనితో “రామకృష్ణా! రాయలు చాదస్తముచే ధనాగరమంతయు సువర్ణ మాతఫలదానములకై వెలితిజేయుచున్నాడు. కావున నీవెట్లయిన నది వారింపవలె” ననిజెప్పిరి. రామకృష్ణుడు వల్లెయనినుడివెను. నాగాంబ తిథి ప్రయోజనదినమున రాయలూరంతయు బంగారుమామిడిపండ్లను

దానమిచ్చినది చూడఁగొనెను. కోటానకోట్ల బనులూ రాయలయాస్థానమునకు నువర్ణముగాఁ జూపఁబడినది వచ్చియుండిరి. అంత రామకృష్ణుడబ్రాహ్మణుండఁగఁగొకదొడ్డితోఁగి బోనిచ్చి నచ్చటనొక కమ్మవానిచే నొకకొలిమిని కనిపెట్టించి వారితో మీరింకను నన్నివాతలు పొందిన నన్నిమామిడిఁలకు పొందగలరని నుడివెను. అంతవిప్రులందఱు భయాతురులై తప్పని శృంగుంచుకొని రామకృష్ణునిచే నొక్కొక్క వాతనేపొంది రామకృష్ణుని మామిడిపండును గైకొని వెడలిరి. ఒక మొండివిప్రుడు రెండు వాతలంబుని రాయలను రెండు పండ్లనడిగెను. రాయలదివిని యేనట్లుఁజూపి యనియడుగ రెండు వాతలంబు జూపించి బరిగిన యదంతమంబు నుడివెను. అప్పుడు రాయలు రామకృష్ణుని బిలిపించి యడుగ నేవా మాయమ్మ చనిపోవునపుడు వాతలంబును వాతకోగముచేబట్టి పునఁ ఆమెసంతస్తికొరకు వాతలనువేయుటకు నాకు సమయము చిక్కిన నేదాపని గావించితిని" అని నుడివెను. అందులకు రాయలు నిశ్చందనమును మరలిండుటకై జేసెననిసిగ్గుపడి నూరకుండెను. కాఁ బ్రాహ్మణులకు వాతలంబులైనను కోపమునేన తలారులబిలిపించి రామకృష్ణు నొకగోణిలో శిరముపైనుంచి మిగిలిన దేహానంతయు గప్పిచ్చుచుండనిశాసించెను. అంత వాఁగానిని శ్మశాన వాటికకుంగొనిపోయి యచ్చట కప్పివుచ్చిరి. రామకృష్ణుడటనుండి తప్పించుకొను ప్రయత్న మారముచుండెను. ఇంతలో నొక గూను చాకలి యాదారింబోవుచుండ రామకృష్ణుడు వానిని గాంచి నీ నొక డనమీ గోత్రయందండిన నీగూనంతయు దీరిపోవును. నేనునిన్నటినుండి నీందంటిని నాగూనంతయు పోయినది అనిచెప్పి వానిసహాయమున నాగోత్రుండంటిలేది వానినందుంచి తప్పించుకొనినట్టి రాయలను సరద క్రించెను. రాయలు రామకృష్ణుని యక్తికి మోహముకొనెను.

—: గుఱ్ఱములను పెంచుట :—

క్రిష్ణవాణ్ణిగర్హిణో యనుపోర్చుగీను రాజు బారి రాయచూరు ముట్టడి యనంతరము తన దేశమునకుంబోయి తిరిగి గొన్ని గుఱ్ఱములను దీసికొని విజయనగరముంజేరెను. అందు కొన్ని గుఱ్ఱములను రాయలు కొని యవి తనయద్యోగస్తులకిచ్చి పెంపుడనిచెప్పెను. అందరు తల యొక గుఱ్ఱమును నైకొనిరి. రామకృష్ణుడు నొక గుఱ్ఱమును నైకొని నొక చావడియందుంచి దానిని నాలుగు గోడలుమూయించి మేతకై నొక కన్నమునుమాత్రముంచెను. కొన్ని గరికపోచలు త్రముప్రతిదినము రామకృష్ణుడు గుఱ్ఱమునకు మేత వేయుచుండెను. తిండిలేక కొన్నిదిన ములకు గుఱ్ఱమస్థిపంజరమైయున్నది. కన్నముచుంచి చూచినవారి నెల్ల కొరికినైచుచుండెను. రెండు నెలలయిన పిమ్మట రాయలు యెవరిగుఱ్ఱములువారు తీసుకొనివచ్చి చూపుడు బాగుగాబరిగినగుఱ్ఱముకలవానికి బహుమానమిచ్చెద"నని నుడివెను. అందరును గొనివారి గుఱ్ఱములను చూపిరి. కాని రామకృష్ణుడు దూరకయుండెను. "నులు రామకృష్ణుని గుఱ్ఱముచూపమని యడుగ "దేవా అది మిక్కిలిబలిసిపోవుటచే యెవరికిని సాధ్యముకాదు. వచ్చినవారి నెల్ల కరుచుచున్నది. అందుచే దాని నొక చావడితో స్త్రీ మేతకు కన్నముతప్ప మిగిలిన నాలుగువైపుల మూయించితిని" అని చెప్పెను. రాయబాళ్ళశ్చర్యపరి యశ్వశాస్త్రవేత్త యగు తురుష్క సేనానిని పిలిపించి యాయశ్వమును చూచిరమ్మనెను. అతడా కన్నమునుండిమామసరికి యాతని నెరిపిగడ్డమును గడ్డపోచ లనుకొని లోకివై చెను. ఆకడుకూడ గాయబాబుగడ్డకుంజని గుఱ్ఱము చాలబలిసియున్నదని యును గడ్డమునులాగివై చిందనియును అందరను కరచుచున్నదనియును చెప్పెను. అంత రాయలుస్వయముగా బయలు దేరి సేవకులచే నాలుగుగోడలు బద్దలుగొట్టిం. చూచునరికి గుఱ్ఱము

2

యొక్క యస్థిపంజరము ప్రత్యక్షమాయెను. రామకృష్ణుని యొక్క మోసమునకందరును యద్భుతమంది యేమిది యని రామకృష్ణునియడుగ నాతడు బలిపి యందరను కరచుటచే గుల్మమును నాగదిలోనుంచినాగులైపుల మూసివెచ్చితిని. అందుచే తిండిలేక బెంగతో నిట్లయినదని సమాధానమొసగెను. అందుల కందరును నచ్చుకొనిరి.

— ❧ —

—: సోమనాథభట్టు :—

రాయలయూరియందు గ్రామపాఠోహితుడు సోమనాథభట్టు నాతడు కలడు. ఆతనిభార్య సోదెమ్మ. సోమనాథభట్టు తెల్లచాప బామున మూడుగంటలకు బయలుదేరి ఊరియందలి శుభాశుభముల నారసి యెచ్చటనోభుజించి సాయంకాల మింటికి చేరుచుండెడివాడు. సోదెమ్మ భర్త లేని సమయమున స్వేచ్ఛాగువర్తియై యామె యిచ్చ వచ్చినచొప్పున వర్తించుచుండెడిది. ఆమె బానిస. ఒకనాడ సోదెమ్మ రామకృష్ణునిజూచి మానసమాతనిపై నుంచెను. ఆతని యింటికి నమృతతుల్యములగు వాక్కులచే నాతని లొంగదీయజూచెను. కాని యాతడు పరశ్రీవర్దితుడగుటచే సోదెమ్మకు లొంగలేదు. సోదెమ్మ తన హంభితమును కూడ రామకృష్ణునికి దెలియపరచెను. కాని యాతడు సోదెమ్మకు చాలనీతులును బుద్ధియుజెప్పి అట్టి మనోభీష్టము చాల తప్పనిచెప్పి వారించెను. సోదెమ్మ భర్తయం దసహ్యతచే నాతని విడచి నీళ్లబిడచు దీనుకొని కాలువకేగి యట బిడ విడచి కల్పరగీపురమునుజేరి వేశ్యావృత్తి నవలంబించెను. ఊరివారందరును సోదెమ్మ చనిపోయినదని యుచుకొనిరి. సోమనాథభట్టుకూడ నట్లే శుచి యామెకు కర్మచేసి రెండవభార్యను సావిత్రీయను నుల్లసి పెండ్లియాడెను. సావిత్రీకాపురమునకువచ్చి గర్భవతియయ్యెను. గాని

సోదెమ్మ పట్టుకొన్నదనియు అందుచేతను గర్భమందలిశిశువును నది తినినైచుచున్నదనియు చెప్పించుండిరి.

ఒకానొకప్పుడు రాయలు కల్బరగీపురమును ముట్టసింపబోగా నటకు రామకృష్ణుడుకూడ నేగెను. అంత సోదెమ్మ రామకృష్ణుని యొక్కబోయి తనస్థితిని నాతనితో జెప్పి మాపురి సుల్తాన్ యొక్క మర్తములనుజెప్పి వారికి జయము సమకూర్చెను. రామకృష్ణునితో మరల విజయనగరముం జేగెను. తనకు జయముగూర్చిన దగుటచే రాయలామెకు భోజనవనతుల నేర్పాటు చేసెను.

ఒకనాడు రాయలాస్థానమునకు రామకృష్ణుడు సోమనాథ భట్టును, భార్య సావిత్రీని రావించి వారికి సోదెమ్మనుజూపి యట్టి నయ్యపుభయము వారింజెను. అంత సావిత్రీ సంతాననంతురాలై సుఖముగ భర్తతో కాలముగడపెను. దీనివల్ల తెనాలి రామకృష్ణుని పకోపకారత్వమును, యేకపత్నీవ్రతత్వమును, సుగుణగణమును తెల్లయపరచుచున్నది.

— విః విః —

—: ము గిం పు :—

అశేషశేముషీధురంధరుడగు తెనాలిరామకృష్ణకవి చరిత్రము వ్రాయుట మిక్కిలి దుష్కరము. మనుచరిత్రము, పారిజాతాపహరణము, ఆముక్తమాల్యద, పాండురంగ మహాత్మ్యము, ఘటికాచల మహాత్మ్యము మున్నగు గ్రంథములయందు పోత వెనకినను చరిత్రము వ్రాయుటకుం దగినంతటిమాధారము లేవియుం గానరావు. విదేశ స్థులవ్రాతలకును మనపూర్వకపులవ్రాతలకును కాలనిర్ణయమునందు బరస్పరవిరుద్ధములు కాన్పించుచున్నవి. మన గ్రంథములలోనైనను నొకదానికొకటి సందర్భము కుమరుటలేను. ఏదియెట్లన్నను రామ.

కృష్ణకవి కీర్తిస్తుతము పదునొకండవ శతాబ్దము చివరను బడునారవ శతాబ్దము మొదటనుండి యున్నాడనుట నిర్వివాదాంశమై యున్నది. నాచే నిందువ్రాయబడిన రామకృష్ణుని వైషములు యధార్థములా? కల్పితము లాయని కొందఱుఁహింప వచ్చును. ఇవి యన్నివిషయములుంగాని, యిందలి కొన్నివిషయములుగాని, యధార్థములుకావని తగినంత తృప్తికరములైన నిదర్శనము లగుపడునంతపర్యంతము నివి యన్నియు యధార్థములేయని మాచదునరులు నమ్ముదురుగాత. ఇట్టి విద్వాంసుండును, మహాకవియు, నింతటియుక్తిపరుఁడును, గుణాలంకరి యును, సజ్జనశ్రేష్ఠుండును, సాధువర్తనండునునగు తెనాలి రామకృష్ణునిచరిత్రము సంతతానంద దాయకమై యాంధ్ర మహాశయుల హృత్పద్మ పీఠములయందు సర్వదా యధిష్ఠించి యుండుగాత.

గీత్య:—ఇదిశ్రీమద్వీరభద్ర దేవదేవకారుణ్యల్పకవిత్వ వైఖరీసురీశా

మల్కపల్లెన్వయపవిత్ర రామనామాత్య పౌత్రజగన్నాథా

మాత్య పుత్రవిభుధ విద్వజ్జనవిధేయ పెదశేషగిరిరాయ

నామధేయ ప్రణీతంబున తెనాలిరామ

కృష్ణ చరితంబు గద్యకావ్యంబునందు

సర్వంబును నేకానువాదము.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ..

❦❦❦

అనుబంధము.

రామకృష్ణునిచే రచియింపబడిన

మఃకోక్తిని చాటువుల నిందుఁ బొందుపరచడమయినది.

శ్రీ. గీ. అతివ కచనాభి జఘన దేహాసనముత

మీనదరసాలతారాజపానిరాక

రణమనంతమనాదినేత్ర గళభుజన

భోష్టకుచవచోదంతము లుభయగతులఁ.

అతివ=(ఈ) స్త్రీయొక్క, కచ=కొప్పు, నాభి=బొడ్డు, జఘన=పేలునులున్న, దేహ=పిదలున్న, అసనము=ముఖము, (ఇవివరుసగా) అనంతము=చిర యక్షరము (పా) లేకుండగా నంకినయడల, తమీ=చీకటినిన్ని, సద=మీలనిన్ని, రసా=భూమినిన్ని, లతా=తీగనున్న, రాజ=చంద్రునిన్ని, నిరాకరణము=నిరాకరించును, అనాది=మొదటిదియగు ("త" యను నక్షరము) లేకున్నయెడల నేత్ర=కన్నలున్న, గళ=కంఠమున్న, భుజ=భుజములున్న, నఖ=గోళ్ళున్న ఓష్ఠ=పెదవులున్న, (ఇవి వరుసగా) మీన-చేపలనున్న, దర=శంఖమునున్న పాల=ఉండలనున్న, తారా=నక్షత్రమునున్న. జపా=మంకెనపుష్పములనున్న నిరాకరణము=నిరాకరించును ఉభయగతుల=రెండువిధములచేతను, (అనగా మొదటిదియగు "త" యున్న, చిరకగు "పా" యున్న కలిపికేసిన యెడల) కుచ=ఉరోజములున్న, వచ=నాక్కులున్న, దంతములు=దంతములున్న, (ఇవి వరుసగా) తమీనద=నదులకుత్పత్తిస్థానములగు పర్వతములనున్న, రసాల=తియ్య మామిడిపండ్లనున్న, తారాజపా=దిరిగనపుష్పములనున్న నిరాకరణము=నిరాకరించును, అనగా పైర్చనమునంకల మొదటియక్షరమువిడిచి, యర్థముజెప్పినచో నీ స్త్రీ యొక్కకొప్పున్న మొదలైనవి, చీకటి మొవలయిన వానిని నిరాకరించుననియు, పిదపయక్షరమువిడిచి యర్థముజెప్పినచో, కన్నలు మొదలయినవి, చేపలు మొదలైనవానిని నిరాకరించునని, రెండును విడిచిపెట్టకుండగ మంచి యర్థముజెప్పినచో గుచములు మొదలైనవి, పర్వతములు మొదలైనవానిని నిరాకరించుననియు, ఇవి ముఖంకారములో వర్ణించినాడు.

తే. గీ. పల్లవంబూని, సకియమేనెల్లజేసి

పద్మగర్భము లాదీసి వాగుడిచ్చి

బూడిసర్జించి, యప్పుడప్పుప్పుబోడి,
డెందమొనరించె సందేహమొందనేల.

2

క. విధుకృతకదనము వదనము,
మధుకర నికరము లగేరు మరువచికురముల్
విధుమధుకర లీలాసయ
మధురోక్తులు పిక్కకార మధురాధరకుక .

3

క. తారకములఁ గోపకముల
వారకములకెల్ల నెల్లవారకములిడుక
శ్రీరమణీ హరమణీ
భారమణీయ త్వణీయ పదనఖరంబుల్ .

4

సీ. ఘనకేశియనినీవు చెనకు రాకు సమీర
భుజగరోమాళి యీపుప్పుబోడి
మీనాక్షీయని మేరమీజకు కోకంబ
చంద్రకాహాస యీ చంద్రవదన
బింబోష్ఠియనినచో బెదిరింపకుశుకంబ
సాంకవామోద యీనన్నతాంగి
కంజాస్యయనినచో గలవాంచకుఁ మృగాంక
స్వర్ణానులేడి యీజలజపాణి
శ్వాసవక్త్రోదవదనా సృబాంధవముల
బంధువులుగాన మీక్షఁ జెప్పంగవలసె
నిట్లు విసకున్నఁ గువులనిడుటయెరిగి
పడుట, వదరుట, కండుట, ఫలమునుమ్ము.

5

క. జలచరము మీడుతేమింగెల
జలచరమును మ్రింగె మిడుత జగతీన్ధలితా

వలరాజు రాజుమింగెను

వలరాజును రాజుమింగవచ్చినదియె.

చ. సతికుచవాక్సమత్వమరిజాత సుధల్ గొనఁబూని వాద్యులై
హతులయి వారిజాత వసుధాకృతులూనియు దృష్టితంబు ని
ర్జితరుచిఁగొంచెయున్ దుదినర్వితముఁజెందినఁ జంద్రసేవధి
స్థితిని, ముఖాంగముల్లెలిచె సీతగదిన్నిట నొంటినోడినన్.

తే॥ గీ॥ తామరవిజ్ఞానకొమ్మ నెమ్మోమునకును,

సాంద్రచంద్ర చంద్రస్ఫూర్తి సాటియగునె

నాతితలమిచ్చ చెక్కిలి వాతెటకును

సాంద్రచంద్ర చంద్రస్ఫూర్తి సాటియగునె ?

చ. రాధితరాధి రాధి రధిరాధితదీధిత పూర్వసీయ న
ద్రాధిత నాధిరాధితరదాదితరారి తరారిరైరిశు
భాగితనాభ నాయతర భారతకూరితనారి తాంబుధి
స్ఫూధిత సాధులోక శనుపూజిత రాజిత పూర్వశేఖరా.

చ. శరశర కాండకాండ పారి చందనచందన నాగనాగ సుం
జరజర చంద్రచంద్ర శ్రీతనారన నారదతారతార భూ
ధగధర రాజరాజ హయదాన నదానవకాశకాశ స
త్పుర పుర మూరమూరహర భూధరభూధర కాలకాలహ.

శ. కమలాకర కమలాకర

కమలాకర కమలాకర కమలాకమలా

కమలాకర కమలాకర

కమలాకరమైన కొలునుగాంచిరి మదతుల్

శ. జలకలకల కులకులకుల

జలద కలకలజముఖక జలమలకవయో

శలనిలపల సలయః న

త్ఫలదాయక ఫలితలలిత భన్సవివేకా.

చ. తవతన తాహితాహి యహి తాకమాల కమాల చందరీ

జవజవజాలజాల సహిజాలకవాలకవీలచుంబిరి

కవకవకావకావశుకకాహిత కాహితాకమందరీ

నవనవ నావనావ నవనాహిత నాహిత ప్రార్థకేళి గా. 12

తే. గీ. నాని నీనానునేనునునానినా

నాననేనును నిన్నానినా నన్ను

నెన్నునున్ను నిన్నెన్ను నున్ననాన

నిన్నునే నన్ను నున్న నన్నెన్నునన్ని. 13

చ. కినిసి చుకాంగనా గరుచిగిన్నెలతో నెలతోలతోన్నతి

గొనకొనివాక్కో తదముకోయిల కోయిలకోలకోలకో

ఘనకచకంతరూపములు కంఠమై దండమై రమ్యమై

వనితనాన్వభుర్నదుము హ్లాహ్లా లహరి హ్లా నగు. 14

చీ. భుజగలోకాధీశ భోగితల్పశయాన

హరిదూపధరి మహాపురుషయనుచు

నతులాజ్ఞనుకుట వర్ణితపాదరాజవ

రామార్చనీయ శ్రీరంగయనుచు

మారీన మదభంగ మహితవాయువ్యాస్త్ర

శరద నిద్రిత సేనాజలజయనుచు

కకుబంతరాళ దిగ్దశకృతసున్నాన

కరణీయరమ్యాను గాత్రీయనుచు

దలఁకునులుకు నలంకు బెరిలుచు బలుకు

సఖులనయనస్వనశిరోజు చరిత్రకలన

పవన కండగ్న ఘనహంస జవనతురగ
భటనటప్రియ సముదాయ వటిమదోష.

16.

శ్రీ. గీ. అధరముఖవర్ణశూన్యంబు లతివకుచము
లాననాకార రహిత మబ్జాక్షిమేను
అజజఘనమండలము లంచయానకురులు
చరమఖాదితకరములు చాన తొడలు.

17.

సీ. ద్విరదంబు నడతొడ సరిరాకమఖభంగ
దశనొంది నవ్వుతోఁ దనరజూచె
గగనంబు నమనుతోఁ బగఁజెంది మగ్ధమాం
తమునొంది వేణితో నమగఁబూనె
సారసం బంగ్గిఁతో నరిరాక నావర్ణ్య
గతిమాని మోఁతోఁ గదియఁజూచె
గనకాకటితోడ నెనమాని నారివే
పముఁ బూనిమేనితో సరిగఁజూచె
దిరిగి నలికంతకు న బాహు సరిసనాసి
కలకు భయమంగి మొఱపెట్టిగతులుచూని
యొరిగి ధరఁగూలి వత్తులె యొకటిరెఱి
మూఁటి నాల్గిఁబో నదిమొగయవయ్య

18.

సీ. చక్రస్థనియటంచు ఒగడించకు శతాంక
గురుశ్రవణావేళి యీ కుంసరదన
మధురాధర యటంచు మట్టుమీఱకు తేటి
చంఝ నాన యీ జలజవదన
వినబాహయని మూఱుమనలకు రాయంచ
జుల్లకదిక్కు యీ కలువకంఠి
జల్లవకరయండు ద్విశ్చకు కోయిల
శ్రీరామమూర్తి యీ నీరవాణి

వదనకుంతలయాన నుస్వరసఖత్వ

మొనసియుండిన కతన మీకేతవొనర్చు

ననుచు నళిచంద్ర పరభృత హంసయులకు

భయము నయమును దెలియంగఁ బలికె మఱియు.

1.)

మ. బలవద్దర్పక శస్త్రీకానిహతిపైపక లేక యవ్వేళ న

య్యళి నీలాలక యంబరాంత పరిచీతాత్మీయ భిన్నాననో,

త్పలినీ బాంధవయామనేచ్చేఁ గడుభూషాలైక రాగంబునక

గలకఁతీ కలకఁత కంఠనినదైక్య స్ఫూర్తి శోభిల్లగక.

20.

చ. అలఘున చంద్రబింబ నిభమైతగుఁగాంత మొగంబు; దానిలోఁ

గలిగినయర్థభేదములఁగైకొని చెప్పఁగనొప్పుకొప్పు; చె

క్కులు రదనాఁశుకంబులవి గుబ్బలకుక సరిరాకపోయె; చే

తులు సరియయ్యె; దానిగతిఁదోచెను పొంకపుడారు దానికె. 21

ఉ. ఆనలినాక్షి కేసలికి నంబుధరంబు సమంబుగా మిచే

దానిఱువ్రయ్యలై చనిసఁదద్దశఁజూచిదయాన్యులైబుధుల్

దానిపదాంతరంబునను దారువసించిననారుగవునక

బూనితదంశముక సమతఁబోల్చిరికత్పతిదృక్కుచంబులక

22

మ. సతతోత్సర్జన వాగ్ధునీసముదితస్వర్ణాది రాట్కన్యకా

భృతలేందిందిర డింభగుంభితయశోభ్రా జచ్చి తాంభోరుహ

తత విస్ఫూర్తికరోదురో; ప్రజిమసత్పాగ్రానజాగ్రన్నిజా

ద్భుతతేజోనవహేళిసంవరణ భూభృచ్చాళియొప్పభువిక

23

చ. దరభజగైణసింహములు తద్దశవేణ్యవలోకనద్వయో

దరములకోడి వారిధిపదంబులఁ బుట్టలపూరులన్ గుహం

తరములబూననిక్కఁదిన డాగనగ్రవింశనిటూర్పులూర్చ స

త్వరముగనేగి నీడఁగని తత్తరమండఁగజేసితొఁచెలీ.

24

శా. శైవాలంబును సైకతంబునెదురై చంద్రప్రవాళాలంబుజ
గ్రావాకాశభుజంగకూపములు దూరంబైననేతత్పరీ
త్రావిద్యావిభవంబానర్పగ దశాబ్జజ్యోత్స్నలోనర్థచం
ద్రావిర్భానముఁజూపినన్ గలిసెఁజానాత్మే శుభావజ్ఞయై.

25

నీ. శరదంబువేణికి శాంతభావమునందె

దరహాసమడరి వెంటనెయమరై
మఱికలరమెదింపఁ దిరిగినమంబయ్యె
పిఱుఁదాదినఁజిహ్వై దఱలదిప్పె
నునుపల్కుగలిగించి మొనమాన్చెనంతట
దఱఘలుముఖభంగ సరణిమించె
పెందొడసిరితక్కుఁ బొందకనవరించె
కరములువెరుక ముందరుగఁజేసె.

తనురుచిస్ఫూర్తి సానుబంధతయొనరై
గతిఁసరమందె నంతరంగములు గలఁగ
నవరసప్రాప్తి యొనగూర్చునాడుఁచాటి
కలరుచుచు గుత్తులీకొమ్మ కలరుసుమ్మ.

26

ఉ. అక్షరపక్షపాతముననర్థము నూళ్ళనొనంగనుబ్బుచున్
భిక్షజడాభరాధికులు భిన్ననిజవ్రతులౌదురై నదు
ర్భిక్షరజాశిశుచ్యుతులు పెక్కగుభక్తియచాలుదాననౌ
తక్షుభితత్వమేయసుముదార్పుఁడు శంకదొఱంగుడియెడన్.

27

చ. సరిసిరిచేత్రనీమగని చక్కనిపేరు వచింపుమన్న న
ప్పరమపతివ్రతామణియు భావమునన్ దలఁపొసి సిగ్గునన్
గరియును రక్కసుండు హరికార్ముకమున్ శరమద్దమున్ శుకం
బరుదగునీ త్రివర్ణములయందున మధ్యనునాధుపేరన్.

28

శ్రీ. గీ. చాననెమ్మొముగెల్పుఁ గంజాతములను
కాంతకంజాతములుగెల్పుఁ గంధరమును
కంధరంబును నమదశంఖంబుగెల్పు
శంఖభావంబునయ్యర్థ చంద్రుగెల్పు.

23

చ. ఉవిదమిటారి చన్దవకునోడి గుళుచ్చములీనమామ రెం
డవతనువ్రానియున్ మొదటివైజగుణంబును వెండిపేగి మె
త్తవడిరజస్థితిన్ దొంగి తావిగతాశ్రయమై యుదాత్తతా
ధి పసతియయ్యుఁ దత్పటిగతించినఁ జాలకతుచ్చమైకనెన్.

24

మ. శరదజ్ఞాన్యక చచ్చవిన్ బ్రతిఘటించన్ బోయి శైవాలనూ
శరజన్మంబుజడాశయంబులనెనా చందానవారిభ్రా
వ రసోత్కర్షకుఁ గామినింద్యమగుచున్ వాపోయినక్షోజదు
ర్గరతిన్ డాగనహీనమట్లచట నూగారేచఁగాభీతిలెన్.

25

నీ. నడచెనాగండగంధకబంధమార్గవే

దండతండమునటుండుండుమచును

పలికెనావల్లకీ కలకంఠకలరచ

మండితధ్వని నటుండుండుమచును

నవ్వెనాచంద్రిక నరహీరమల్లికా

డిండీరముల నటుండుండుమచును

చూచెనాపుష్పనారాచ జాతస్కుర

తాండదీధితిసటుండుండుమచును

నమిచెప్పుడు నాయంతి కెవ్వరీడు?

అహహ! యది నీకు తిగుకేళికబ్బెఁగాక

పరమభాగ్యైకశాలి! యోపాండుపారంగ!

విత్తదేశయనంత రవిప్రకాశ!

32

తే. గీ. కనకుచాననగరనేత్ర కరయుగముల
కళికుభృచ్చంద్ర తరవారిజలతలోడి
పాతెధరజొచ్చెను గృశించె వారిమునిగె
బంకమునజిక్కె నిడుదలై బయలకుటికె.

33

చ. నలశశిబింబసంపదలణంచు నతీమణిపాణిపల్లవం
బులునగుమోమునారు జగిమోవియువాక్యములున్ బిసాళిమీ
నులగరిమంబణంచు నరుణోన్మథుజంబులు మండయానముల్
నలుకలునాసికంబుతగునక్షులు నిబ్బరపుంగుచంబులున్.

34

చ. మృగధరబింబసంపదలమీఱు వధూటిముఖంబువేణిచె
ల్వగునుచుజూపుకొనుగటి యందపుగారుమోవి పల్కుల
జుగురిపిసాళిచందములఁ బైకొను నంఘ్రిదరస్మితాక్షులున్
విగించులున్ భుజంబులును బేర్చినడల్కురులంగకంబులున్.

35

సీ. ధరసుధారసుధాసుధాధామకడళి కా

డళికాళికా కారకలితమగుచు

మవరమానరమారమామాణజలవళి

లవలీవళిలీలలమరిమటియు

శరతుషారతుషాతుషాషారలవసితా

వసితాసితాతారఘణిసమంబు

శరదశారదశాదశాశాంతధగణభా

గణభాణభాభారగాభరంబు

ఖగముఖాగమఖాముఖాఖాగమగుచు

హరిపురారిపురాపురారాతనిలయ

వరసభారసభాసభాభావ్యమగుచు

యశముశముముడ మొదవృరమాధిపతికి.

36

దశావతారములను వర్ణించిన పద్యముల నిందు ముఖ్యము
సామంతులపదము. ఇందు దేనాలి రామకృష్ణుని కవితాపటుత్వము
తేటపడగలదు.

శా. సాధీయో ముఖపూరితోద్య మితతా సత్కీర్త్య గోదన్వన
స్థోధారాంతరట త్తిమింగిల గిలప్రోద్ధాన నిధ్యానల
బ్ధాశప్రభుతా స్వభాగ హరణార్థాయానాధానః
ప్రోధాన్యాతివిలోలవాద్మ్యగబట బ్రహ్మస్త్రిమన్ వ్రామనుః

టీక. సాధీయః = శ్రేష్ఠమైన, ముఖ = అననముచేత, పూరిత = నిండి పడెడి, ఉద్య
మితతా = పైకి వెడలగ్రక్కబడుటచేత, అసత్య = సత్యలోకము పర్యంతము, ఉద్ధా
గ = పైకిబోయినట్టి, ఉదన్వత్ = సముద్రసంబంధమైన, ఆస్థోధారా = నీటిధారయొక్క
అంతః = లోపలభాగమందు, అటత్ = తరుచుచున్న, తిమింగిల = తిమింగిలములను, గిల =
తినునట్టి (పెద్దచేపలయొక్క), ప్రోద్ధాన = పైకిలేచుటకు, నిధ్యాన = చూచుటచేత,
లబ్ధ = లభించినట్టి, అశీశ = (తనయొక్క) ధర్మయొక్క, ప్రభుతా = ప్రభుత్వములో,
స్వభాగ = తనయొక్క భాగమును, హరణార్థ = హరించుటకై, ఆయాని = ఎచ్చుచు
న్నట్టి, నాధా = తనధర్మయొక్క, అనుజ = తమ్ముడైన (మన్మథునియొక్క) ప్రోధా
న్య = ముఖ్యముచేత, అతివిలోల = విస్తారముగా చలించుచున్న, వాక్ = సరస్వతి యొక్క,
దృక్ = చూపుటను, అబటబ్రహ్మ = మత్స్యరూపముతోనున్న ఓ పరమా
త్మ, త్వామ్ = నిన్ను, స్త్రీమన్ = స్త్రీత్రిముడైనదము. అనుకా = అని చెప్పును.

తాత్పర్యము. మత్స్యవతారమూర్తి సముద్రములోని జలమంతయును ద్రాగి
పైకివెడలగ్రక్కటచేత నానీటినుండి పెద్దచేపలు పైకిలేచుచుండగా, మన్మథుడు
మీనాంకునగుటచేత, నాచేపలజూచి, మన్మథుడేయనిభావించి, యామన్మథుడు,
తనయన్నగారగు బ్రహ్మదేవుని నావంతు రాజ్యభాగము నాకిమ్మని యడుగనచ్చు
మన్నాడేమోయని ధియముతో సరస్వతి చూచుచున్నది. అట్లు త్రిమింపజేయుట
కు గారణమైన మత్స్యమూర్తిని స్తుతించెదము అని చెప్పును, అని భాషము.

శా. ద్యుత్తంభద్గిరి కల్పితావరణ ద్యోపాహినీ సంగమో
పాత్రేందూదయ నిష్పిత్యాన జలధిప్రకృష్ట పుత్రోత్సవో

దా త్తాత్వత్త గజశ్యవశ్యశన కన్యాగోమణీదాన సం

పత్తిప్రీణితదేవ ఘాల్యధిపతి బ్రహ్మన్ స్తుమక్ స్వామనుక్. ౧.

టీక. ద్య=అకాశమునఁబడు, ఉత్తరంధ్ర=ఎత్తుగా పెరిగియున్న, గిరి=(మంధర) పర్వతముచేత, కల్పిత=చేయబడినట్టి, అవతరణ=దిగడముగలిగిన, ద్యోవాహిని=అకాశగంగతోడ, సంగమ=కూడడమునలన, ఉపాత్త=పొందబడినట్టి, ఇందూదయ=చంద్రుఁడను (పుత్రుఁడు) పుట్టటవలన, నిష్పేత్సూరిణ=పితృదేవతలయొక్క ఋణము తీర్చబడిన, లభి=సముద్రముచేత, ప్రార్థన=చేయబడినట్టి, పుత్తోత్సవ=కుమారుఁడు పుట్టినప్పుడు చేయు ఉత్సవముయొక్క, ఉదాత్తత్వ=అతిశయము చేత, దత్త=పొందబడిన, గజ-వీనుఁగులు (విరాటవన్నమాట) అశ్వ=గుర్రములు, (ఉచ్చైశ్రవమన్నమాట) వన్యశన=పీఠిసంబంధపై నయన్నము (అవృతమన్నమాట) కన్యా=కన్యకలు (లక్ష్మీదేవియన్నమాట) గో=ఆవులు (కామధేనువన్నమాట) మణి=రత్నములు (కాస్తుభమన్నమాట) మొదలగు, దానసంపత్తి=విస్తారమైన దానములచేత ప్రీణిత-సంతోషపెట్టబడిన, దేవ-దేవతలు కలిగినట్టి, ఘాల్యధిపతిబ్రహ్మన్-కూర్మావతారమూర్తియైన యోపరమాత్మా! త్వామ్-నిన్ను, స్తుమక్-స్తోత్రము చేసెదమా, అనుక్-అని చెప్పును.

తా|| దేవదానవులు సముద్రమును చిలువనట్టి కలమందు కూర్మావతారమెత్తిన విష్ణుమూర్తివీఁపునందు మంధరపర్వతమునుంచి మధించిరినియు, ఆ మంధర పర్వతము ఎత్తుగానుండటచేత నాకాశమునంటినదనియు, నా కొండమీఁదనుండి యాకాశగంగ దిగిరాఁగా నముద్రుఁడు దానితో నెనయఁగా నా గంగా సముద్రులకు జంద్రుఁడు పుట్టటచేత సముద్రముయొక్క పితృదేవతల ఋణమంతయు దీక్షింపఁబడెననియు, ఆ చంద్రుఁడు పుట్టినప్పుడు, వీనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, అమృతము, కామధేనువు, కన్యకలు, రత్నములు మొదలైనవానిని సముద్రుఁడు దేవతలకు దానము చేసెననియు, వీని కంతకు కారణమైన ఓ కూర్మావతారమూర్తి నిన్ను స్తోత్రము చేయుచున్నాము అని చెప్పనని తాత్పర్యము.

శా. అద్యాలోకన భక్తిసంభ్రమదనేహః పూరుషత్యక్త స

త్వాన్యాంభస్తులసీ భ్రమపద ఖరప్రక్షాళ నామాత్ర జా

గ్రిద్యోగాంబుధి దంష్ట్రికాగ్రిరపు హృన్కాలామిషప్రాయశురు

భద్యాభోనిధి సక్తకీర్ణలికిటి బ్రహ్మన్ స్తుమక్ స్వామనుక్.

టీక. అద్యాలోకన-మొదట చూడడముచే గలిగిన, భక్తి-భక్తివలన, సంభ్ర-
 వత్-తొట్టుపాటుపడుచున్న, అనేహఃపూరుష-కాలమునే పురుషునిచేత త్యక్త-
 విడిచిపెట్టబడిన, సత్పాద్యాంశః-మంచి పాద్యమును (పాదములు కడుగుట కే
 రావట్లు చేయబడిననీరు పాద్యమనబడును) కులసీ-తులసితీర్థమనునట్లుగా, భ్రమ
 ప్రద-భ్రాంతిగలుగఁ జేయునట్టి, ఖరపక్షాశనామాత్ర-దెక్కలు కడుగుట
 మాత్రమే, జాగ్రద్భావ-చక్కగా నమర్చబడిన, అబుధి-సముద్రమును,
 దంష్ట్రికా-కోటలయొక్క, అగ్ని-చివరనున్న, రిపు-శత్రులైన హిరణ్యాక్షుని
 యొక్క, హృత్-గుండెకాయ యందలి కాలామిష-నల్లనైన మాంసముతో-
 ప్రియ-పోల్చబడిన, శుంభత్ - ప్రకాశించుచున్న, యాధోనిధి సప్తకీర్ణ-ఏడు
 సముద్రముల భూమియుగల, కిటిబ్రహ్మన్-ఎరహవతారమైన యోషరమాత్మా!
 త్వామ్-నిన్ను స్తుమన్-స్తోత్రముచేయుచున్నాను. ఆనన్-ఆనిచెప్పెను.

తాత్పర్యము. విష్ణుమూర్తివరహవతారమెత్తి హిరణ్యాక్షుడను రాక్షసునిజంపి
 వానిగుండెకాయయొక్క నల్లని మాంసమును, కోటలతో బట్టుకొని, సముద్రము
 నందు నిలిచినప్పుడు, అనరాహమూర్తి సముద్రము దెక్కలు మునుగు లోతుగల
 దయ్యెననియు, కాలపురుషుడు అనరాహమూర్తి కల్పించిన పాద్యమువలె నప్పుడు
 సముద్రముండెననియు, నల్లనైన గుండెకాయయొక్క మాంసముతో నెత్తబడిన
 భూమి వరహవతారమూర్తికే గలపురుషునిచే నీయబడిన తులసివలె నుండెననియు
 నట్టివిలాసముగలవరహవతారమూర్తిని మేము స్తోత్రముచేయుచున్నాము ఆనిచెప్పె
 ననియు భావము.

శా॥ డింభద్రోహి వధోత్కటోత్కృ మణదుష్టి క్లిష్టణారోమ కూ
 పాంభోజ ప్రభవాండభాండ దళనోద్యధ్వాన ధీకృత్సభా
 స్తంభాంత స్ఫుర త్వేళపెళ ధ్వన్యస్తనిశ్చేష్ట ని
 ర్దంభోద్యోగదిశావశావ నృహరి బ్రహ్మచ్ఛ్రమన్స్తామచున్. ౪

టీక. డింభ-బాలుడైన పరిష్టోదునకు. ద్రోహి-ఆపకారియైన హిరణ్యాకశపు
 విధ-చంపుటకై; ఉత్కటోత్కృమణ-ఆతిశయముగా నీవలకువచ్చుచున్న, దుష్టిక్లిష్ట
 ణా-కోపముతోఁగూడిన సంతాపముచేత రోమకూప- (నృసింహ మూర్తియొక్క)
 రోమములయందు, ఆంభోజ ప్రభవాండ భాండ - బ్రహ్మాండభాండమంతయు
 దళన-బ్రద్దలగుట వలన, ఉద్యత్ - ఆతిశయించుచున్న, ధ్వాన-ధ్వనియనునట్టి
 ని-ఆభిప్రాయము, నికృత్-కలుగఁజేయుచున్న, సభాస్తంభాంతస్ఫుటన-సభయందు

దలి స్తంభములోనుండి బ్రద్దలగుటవలన గలిగిన, స్ఫుగత్.-స్ఫురించుచున్న, పెళ పెళ
ధ్వని- పెళ పెళమను ణ్ణి యుచేత, అస్త-కొట్టబడి నిశ్చేష్ట-చేష్టలు మానిన నిర్దంభో
ద్యోగ-అహంకారము మానిన ప్రయత్నము కల, దిశానశాన-అప్రదిగ్గజములను గలిగి
నట్టి, నృహరిబ్రహ్మకా - నృసింహానితాఃకూర్తియగు నోపరమాత్మా ! త్వామ్ -
నిన్ను, స్తుమః - స్తోత్రము చేయుచున్నాము, అనుకా - అనిచెప్పును.

తాత్పర్యము, ప్రహ్లాదుని బాధపెట్టుచున్న హిరణ్యకశ్యపునందు కోపముతో
హంకరించుచు నాసభాస్థలమునందలి స్తంభములోనుండి నరసింహమూర్తి యున్న
వించునప్పుడు పెళ పెళమని ధ్వని కలిగినదనియు. నాధ్వనివలన నప్రదిగ్గజములును
చేష్టలుదక్కి, మోడుపడి పోయినవనియును, నట్టి మహాభయంకర మూర్తియగు
నృసింహమూర్తిని స్తోత్రము చేయుచున్నాము అని చెప్పెను.

శా||స్వతల స్వచ్ఛత రారుణత్వరచితా స్వస్త్రి పరేద్భాంతి వా

క్రవతికూలత్వ దశాను కారిగళ గాద్గద్య క్షమాంభోజ భూ
నుతిహాసన్నఖర ప్రసారిత పదాన్త్యరుడ్డ గంగాసవా

ప్రతిమాళీశకపర్దచుండలవటుబ్రహ్మన్ స్తుమన్ స్వామనుకా.

టీక. స్వతల-తన పాదత)ముయొక్క, (అనఁ గానఁకొలుయొక్క)స్వచ్ఛతర
పరిశుభ్రమైన, అరుణత్వ - ఎఱుపుచేత, రచిత - చేయబడిన అస్వస్త్రి - పరస్త్రి
యందు, పర - అసక్తిగలవాడైన, ఈట్ - భర్తకలిగిన దాననను, భాంతి -
భ్రమింపజేసెన, శాక్ - వాద్వి (సరస్వతి) యొక్క, ప్రతికూలత్వదశా-అనుకూలము
కానిదశను, అనుకారి - అనకరించుచున్న (పొందుచున్న) గళ - కంఠమునందలి
గాద్గదీ-గాద్గదస్వరముచేత, అక్షుమ-ఓర్పులేనట్టి, అంభోజభూ-బ్రహ్మదేవునియొక్క
నుతి - స్తోత్రముచేసెన, హసత్-నవ్వునుబోలిన, నఖర - గోశ్చుగలవై, ప్రసారిత-
చాఁచబడిన పదాన్త్యరుడ్ - పాదపద్మములయందు, జ - పుట్టినట్టి, గంగ - గంగ
యనునట్టి, ఆనవ - మకరపాదమునకు, ఆప్రళమ - ఆసమానమైన, అళి - తుమ్మెద
వలెనున్న, ఈశ - శివునియొక్క, కపర్దిచుండల - జటాజూటముగల, ఎటుబ్రహ్మకా
ఓవామనావతారపరమాత్మా, త్వామ్ - నిన్ను, స్తుమకా-స్తోత్రము చేయుచున్నాము
అనుకా-అనిచెప్పును.

తాత్పర్యము:— వామనమూర్తి రెండుపాదములతో నీ ప్రపంచమంతయు
నాకరిమించినప్పుడు, వామనమూర్తి పాదములకిందనే శివుడును, బ్రహ్మయుగూఁడ
నుండిరనియు, వామనమూర్తియొక్క స్వచ్ఛమై యెఱ్ఱనియటకాలునందు, బ్రహ్మ

యు సర్వస్వతియు నద్వమునందువలె ప్రతిఫలించినయు. తెల్లగానుండు తనయొక్క
రూపమా యజ్ఞకౌలునంచెట్టిగా నగపడుటచేత తనభక్తయగు బ్రహ్మదేవుడింక నను
రత్నమైయున్నాడని, వాదోవి భావించి చాపల్యము నొందెనామనట్లు వామన
మూర్తిని స్తుతించు బ్రహ్మయొక్క గర్వదస్వరముతోఁ గూడిన వాక్యముల్కవినవచ్చు
ననియు, వామనమూర్తియొక్క గోళు తెల్లనివికాబట్టి యవిచాపల్యమునొందిన సర
స్వతినిజూచి నవ్వుచుండునట్లుండుననియు శివుఁడు వామనుని పాదములక్రిందనుండి
తుమ్మెదవలె నల్లగానున్న తనజటాజూటముతో శ్రీవిష్ణుమూర్తి పాదమునందుండు
గంగయొక్క మకరందము నాస్వాదించు తుమ్మెదవలెనుండి యాస్వాదించుచున్నది
నియు, నట్టి వామనావతారపరమాత్మను స్తోత్రముచేయుచున్నాననిచెప్పెననిభావము
శా. ఆజప్రాశ్నిమ దుర్జయార్జునగోదగ్రా సృగాస్వాదన

వ్యాజాపోశన భాక్స్యద సప్రహృతిప్రాణాహతి ప్రస్ఫుర
ద్రాజాశీనిఘసావసానవిఘసప్రాయేందుఫేలాయుతా

బ్రాజాధ్యక్ష కుతారధారిభృగురాడ్భ్రహ్మన్ స్తుమన్ స్త్వామనున్.

టీక. ఆజ - యుద్ధరంగమునందు, ప్రాశ్నిమ - నేర్పరితనముచేత, దుర్జయ -
జయింపరానివాడైన, అర్జున - కార్తవీర్యార్జునునియొక్క, గళ - కంఠమునందలి-
ఉదగ్ర - భయంకరమైన, అర్పణ - రక్తమును, అస్వాదన - త్రాగుటయనెడు
వ్యాజ - మిషచేతను, అపోశనభాక్ - పరిషేచనముచేసినవాడైన, తన్ - ఆకార్త
వీర్యార్జునునియొక్క, ఆను - ప్రాణములను, అపహృతి - హరించుటయే, ప్రాణా
హతి - కొంచెము కొంచెముగాఁబుచ్చుకొను ప్రాణాహుతులుగలవాడైన, ప్రస్ఫు
రన్ - ప్రకాశించుచున్న, రాజాశీనిఘస - రాజులసమూహములను జంపుటయేయను
నట్టి భోజనముయొక్క, అవసాన - అంతమునందలి విఘసప్రాయ - భుక్తవలెనున్న,
ఇందు - (రాజశబ్దముగలిగిన) చంద్రికులవాడైన, ఫేలాయిత - ఎంగిలిచేయఁ
బడినపాత్రయైన, అబ్రాజాధ్యక్ష - పాలసముద్రముకలవాడైన - కుతారధారి -
గండ్రీగొడ్డలి ధరించినవాడైన, భృగురాడ్భ్రహ్మన్ - ఓపరశురామావతారమూర్తి
త్వామ్ - నిన్ను, స్తుమన్ - స్తోత్రముచేయుచున్నాము, అనున్ - అనిచెప్పును.

తాత్పర్యము:—ఈపద్యమునందు పరశురాముఁడు సమస్తరాజులను జంపిన
చర్యవంతయు భోజనముచేయుటలోఁబోల్చి విడిచినాఁడు ఈభోజనము కార్తవీర్య
ార్జునుని కంఠమునందలిరక్తముతో నాపోశనముబట్టెను అతని పంచప్రాణములున్న
కొంచెముకొంచెముగాఁబుచ్చుకొని ప్రాణాహుతులు మ్రింగివైచెను తక్కినమందఱ

రాజులను భోజనముచేసినట్లుగా చంపివైచెను. ఇంక చంద్రునిమాత్రము చంపకుం
డిగా విడిచిపెట్టినాడు కావున ఇతనికి రాజులనుశ్చముకలను కావున నితడు భుక్త
శేషమునువిడిచినట్లుగా చంపక విడిచినాడు సముద్రములను రాజైన పాలముద్ర
మును, పిరికిపాత్రగా (భోజనపాత్రగా) విడిచిపెట్టినాడు అట్టి చర్యలుగల
ఓపరశురామావతారమూర్తి నిన్ను స్తోత్రముచేయుచున్నామని చెప్పెనని భానము.

శా. చాపచ్ఛాత్రనిషంగభంగకు పితక్షౌభృద్ధమఃపంచన

క్రీ పంచాలికదృశ్ని యోక్త హుతభుగ్గీవాద్వయీపంచక

వ్యావారభ్రమకారి పంక్తిగళగళ్యాఖండనా ఖండదో

వైపుణ్యప్రదరౌఘరాఘవ పరబ్రహ్మకస్తుమక స్వామనక

టీక:—చాప-ధనస్సునకును, ఛాత్ర-శివునికీని, నిషంగ-అంబులపాదియైన-
సముద్రమునకును, భంగ-పరాభానముచేయటచేత, కుపిత-కోపించిన, క్షౌభృద్ధమః-
ఈశ్వరునియొక్క, పంచనక్రీ-అయిదు ముఖములను సంబంధించిన, పంచాలిక-
అయిదు నుదురులలోని, దృశ్ని-నేత్రములనుండి; నియుక్త-నియమింపబడిన, హు
తభుక్-అగ్నిహోతుని, గీవాద్వయీపంచక-పదియైన కంఠములనున్న, వ్యా
వార-సంహరించుటయను, భ్రమకారి-భ్రమను కలుగజేయుచున్న, పంక్తిగళ-
రావణునియొక్క, గళ్యా-కంఠములను, ఖండన-నలుపుటయందు, అఖండదోర్వై
పుణ్య-బీరవోని భుజపరాక్రమముగల, ప్రదరౌఘ-బాణములుగలిగిన, రాఘవ పర
బ్రహ్మక-ఓ శ్రీరామావతారమూర్తి! త్వామ్-నిన్ను, స్తుమక-స్తోత్రము చేయుచు
న్నాము, అనుక-అనిచెప్పుచు.

తాత్పర్యము:—శివుని విల్లువిరిచి, ఈశ్వరుని శిష్యుడై రావణాసురునిజంపి
శివున కంబులపాదియైన సముద్రమునకడ్డుగట్టి భంగపఱుచుటచేత శివుడు కోపించి
ఆతని యైదుముఖములలోని ఫాలనేత్రములయందలి యగ్నిప్రజ్వలిల్లగా అగ్నికై
రెండుతలలు కావున నా పంచముఖ పాలనేత్రముల యగ్నియొక్క తలకాయలు పది
యున్న రావణుడై రాగా వానిని భుజపరాక్రమముచేతనున్న బాణములవీరితచేతను
సంహరించిన ఓ రాఘవ రామావతార పరబ్రహ్మమా నిన్ను స్తోత్రముజేసెదము అని
చెప్పెనని తాత్పర్యము.

మ. కరివూరుద్ధరచక్రలాంగల విభగ్నక్షౌభరాదక్షది

కకర పాదప్రహరస్ఫుటత్స్పటిప భోగవ్యావృతగీవసూ

కరవీరీకృత, పృష్టతానహిత మహాగాధాధి కూర్మాధిరా
టృరిక్లప్రప్రళయాంబుగాహన హరిబ్రహ్మ స్తుమక్ స్వామనుస్

టీక:—కరిపూ: - హస్తినాపురమును, ఉద్ధరణ-ఎత్తుటచేత, ఇన్ధ-పవిత్ర,
మయిన, లాంగల - నాగలివలన, విభగ్నక్షౌ-భూమియొక్క, ధర - బరువునకు
ఆదక్ష - మోయలేకట్టి, దిక్కరి - దిగ్గజములయొక్క, పాద - పాదముల చేత
ప్రహత్ - కొట్టుబడి, స్ఫుటత్ - విడిపోవుచున్న, స్పటిప - అదిశేషునియొక్క,
భోగ - పడగయందు, వ్యావృత- వ్యాపారముగల, గ్రీవ - కంఠముగల, సూకర -
అదివరాహమునకు, పీఠీకృత-పీఠముగాఁ జేయబడిన, పృష్టతా - పృష్టభాగముకలిగిన
దగుటచేత, ఆహిత - సంపాదించబడిన, మహాగాధ - మిక్కిలి యధికమైన,
అధి - బాధగల కూర్మాధిరాట్ - అది కూర్మముచేత, పరిక్లప్త - చేయబడిన -
ప్రళయాంబుగా హన-ప్రళయకాలోదకమునందు మునుయటలుగల, హరిబ్రహ్మన్ -
బలరామవతారపరమాత్మా! త్వమ్ - నిన్ను స్తుమక్-స్తోత్రము చేయుచున్నాము
అనుక్-అని చెప్పెను.

తాత్పర్యము:—బలరామమూర్తి తన నాగలిచే హస్తినాపురమును వైకృష్టుట
వలన భూమి బ్రద్ధలయి, బరువుహెచ్చుగా, దిగ్గజములు మోయలేకపోయెను. దిగ్గజ
ములయొక్క పాదములతోక్కుడుచేత, నాదిశేషుడు సాగిపోయెను. ఆ బరువు
చేత అదివరాహముయొక్క మెడ నలిగిపోయెను, అప్పుడది ప్రళయోదకమునందు
మునిగెను. అట్టి గొప్పకార్యములు జరుగుటకు కారణమైన ఓ బలరామమూర్తీ
నిన్ను స్తోత్రము చేయుచున్నామని చెప్పెను అని తాత్పర్యము

మ॥ అతిదోః పీడన కర్మలీఢలిత కంఠాభత్వ దుర్ధర్త్వధూ

ర్మ తృణావర్త దృఢాంగ పాణహిత గోత్రా భర్తృ గోత్పాదిత
కృతుభుగ్గిహ్ని హనాగ్ని హోన్ముఖ శతార ధ్వస్తమైవాక ని
ష్పతన భ్రాంతిగ నందగోపక సుతబ్రహ్మ స్తుమక్ స్వామనుస్

టీక. అతి-విస్తారముగా, దోః-బాహువులయొక్క, పీడన-మర్దనమువల
కర్మలీఢలిత-దోసపడునలె చేయబడిన, కంఠాభత్వ-మెడయొక్క క్షాంతిగలిగిన,
ధూర్త - దుర్మార్గుడైన, తృణావర్త - తృణావతుడైన రాక్షసునియొక్క,
దృఢాంగ - దిట్టమైన శరీరము, పాత - పడుటచేత, హిత - అనుకరింపబడిన, గో
త్ర-కర్వతములయొక్క, భీతిత - భయపెట్టబడిన కారణముచేత, ఉత్పాదిత -

కలిగినట్లు, క్రతుభుగార్హ - దేవేనునియొక్క, గ్రహణ - పట్టుకొనుటకై, ఆ
గ్రహ - కోపముచేత, ఉన్ముఖ - ఎదురుముఖము గావింపబడిన, శతార - వజ్రా
యుధమును, ధ్వస్త - కొట్టబడిన, మైనాక - మైనాకపర్వతముయొక్క, నిష్పతన -
పడుటయనునట్టి, భ్రాంతి - భ్రమను, గ-పొందుచున్నట్టి, నందగోపకసుతబ్రహ్మక -
నందుని కుమారుడైన గోపాలకృష్ణాశతార పరబ్రహ్మమూర్తి! త్వామ్ - నిన్ను
స్తుమక - స్తోత్రము చేయుచున్నాము అనుక - అనిచెప్పెను.

తాత్పర్యము. శ్రీకృష్ణమూర్తి తృణావతుడను రాక్షసుని జంపినప్పుడు
నాడుక్రింద పడుట యందునితో యుద్ధమునకైపైకగిరి యాతనివ్రజాయుధముయొ
క్క దెబ్బకు నేలమైబడిపోయిన మైనాకపర్వతమువలె నున్నాడనియు, అట్టియుద్ధ
ముచేయ నేర్పుగలిగినట్టిన్న నందునికుమారుడైనట్టిన్ని గోపాలకృష్ణమూర్తి! నిన్ను
స్తోత్రముచేయుచున్నామని చెప్పినని తాత్పర్యము.

నా|| స్వమహా బాహుకృపాణ కృత్తగళ తుచ్ఛమైచ్ఛ వీరస్ఫుటో
త్క్రిమణాపాదిత పద్మినీరమణ మద్యచ్ఛి ద్రిఖశ్యామికా
గమనానాన మయోపరాగ ముదితత్మో సార గంగానదీ
భ్రమకృత్కిర్తిక కల్కిమూర్తిక పరబ్రహ్మన్ స్తుమన్ స్త్వామయన్

టీక. స్వ-తనయొక్క, మహాబాహు - గొప్ప చేతులయందలి, కృపాణ -
ఖిగముచేత, కృత్తగళ - ఛేదింపబడిన, కంఠములుగల, తుచ్ఛ-నీచులైన, మైచ్ఛవీర-
స్త్రీచ్ఛ వీరులయొక్క, స్ఫుట - స్పష్టమైన - ఉత్క్రిమణ, - పాణము వెడలి
పోవుటచేత, అపాదిత - అనమానము చేయబడుచున్న, పద్మినీరమణ - సూర్యుని
యొక్క, మధ్య - నడుమనున్న, చిద్ర - రంధ్రమునుండి కనిపించునట్టి, ఖ - ఆ
కాశముయొక్క, శ్యామికా - నలుపురంగువలన అగమ - వచ్చుచున్నట్టి, నానా
సము - అనేక సమయములయందు, అపరాగ - గ్రహములచేత, ముదిత - సం
తోషించుచున్న, త్మో - భూమికి, సారగంగానదీ భ్రమన్ - ఆకాశగంగ యను
భ్రమను గలిగించుచు, కీర్తిక - తెల్లనికీర్తికల, కల్కిమూర్తికి పరబ్రహ్మక -
దీకలికి రూపావతారమైన శరమాత్మా! త్వామ్ - నిన్ను, స్తుమన్ - స్తోత్రము జేసెద
ము అనుక - అని చెప్పెను.

తాత్పర్యము. కల్కిమూర్తి స్త్రీచ్ఛవీరులయొక్క కంఠములు నరుకుటచేత,
వారియొక్కజీవులు, వీరస్వర్గమునంపుటకై సూర్యమండలమును ఛేదించుకొని,

ధ్రువుఁజేసిపోయెననియు, నిరంధ్రమునుజూచి, సూర్యగ్రహణమనియు దానికి గార
జామై యచ్చటనుండి స్ఫురించుచున్న కల్కిమూర్తియొక్కకీలఁ తెల్లని యాకాశ
మునుండి గ్రహణవేశలయందు జనులను స్నానముజేయించుటకై ఎచ్చుచున్న యాకా
శగంగవలెనున్నదనియు, భ్రమను జెందింపఁజేయుచున్న యో కల్కావ్యతార పర
బ్రహ్మమూర్తి నిన్ను స్తోత్రము చేయుచున్నావని చెప్పెనని తాత్పర్యము.

సంపూర్ణము.

THE
ANDHRA INDUSTRIAL & TRADING

[Suryarowpet, Cocanada.

Suppliers of

Kerosine Oil & Crude Oil, Engines, Steam
Engines, Tractors, Rice & Flour Milling
Machinery, Irrigation pumps, Textile Ma-
chinery, Cinematograph apparatus' Electric
lamps, Motors, Meters, Electrical apparatus
accessories, Electric Tools, etc. etc.

Prices defy Competition !!

Enquiries solicited !!

Expert advice available.

ది

ఆంధ్ర యిన్ డస్ట్రియల్ & ట్రేడింగు కంపెనీ.

కాకినాడ.

అన్ని రకముల కిరసనాయిలు, కూడుకాయలు, యింజన
లు, స్టీముయింజనులు, ట్రాక్టర్లు, రయసుమిల్లులు, రండిమిల్లు
నులు, నీరుతోడుపంపులు, బట్టలునేయు మిల్లులకు పనికివచ్చు
సామానులు, మిషనులు, సినిమా సంబంధముగ అన్ని రకము
ల మిషనులు వాటిసామానులు, ఎలక్ట్రిక్ డ్రైసింగులు,
మోటారులు, యితరవిధములగు అన్నిరకముల ఎలక్ట్రిక్
సామానులూ, మొదలగునవన్నియు బహు సరసమైన ధర
లకు వారకును.

కావలసిన సామానులు తెలిపినవెంటనే పూర్తియైన న
మాచారమునూ ఖరీదులును తెలుపబడును.

యితర ధరలకన్న, మాధరలు బహు తక్కువ.

ఒకసారి చూచిన మీకే తెలియగలదు.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA110B170
పుస్తకం పేరు	తెనాలి రామకృష్ణకవి చరిత్రము
తారీఖు	26/10/24
ముందు లెక్క	NO
వెనుక లెక్క	NO
మొత్తం పేజీలు	127
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Harima
పేజీలు విడదీసినది	Harima
స్కాన్ చేసినది	Harima
పరీక్ష చేసినది	ROHITH
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good